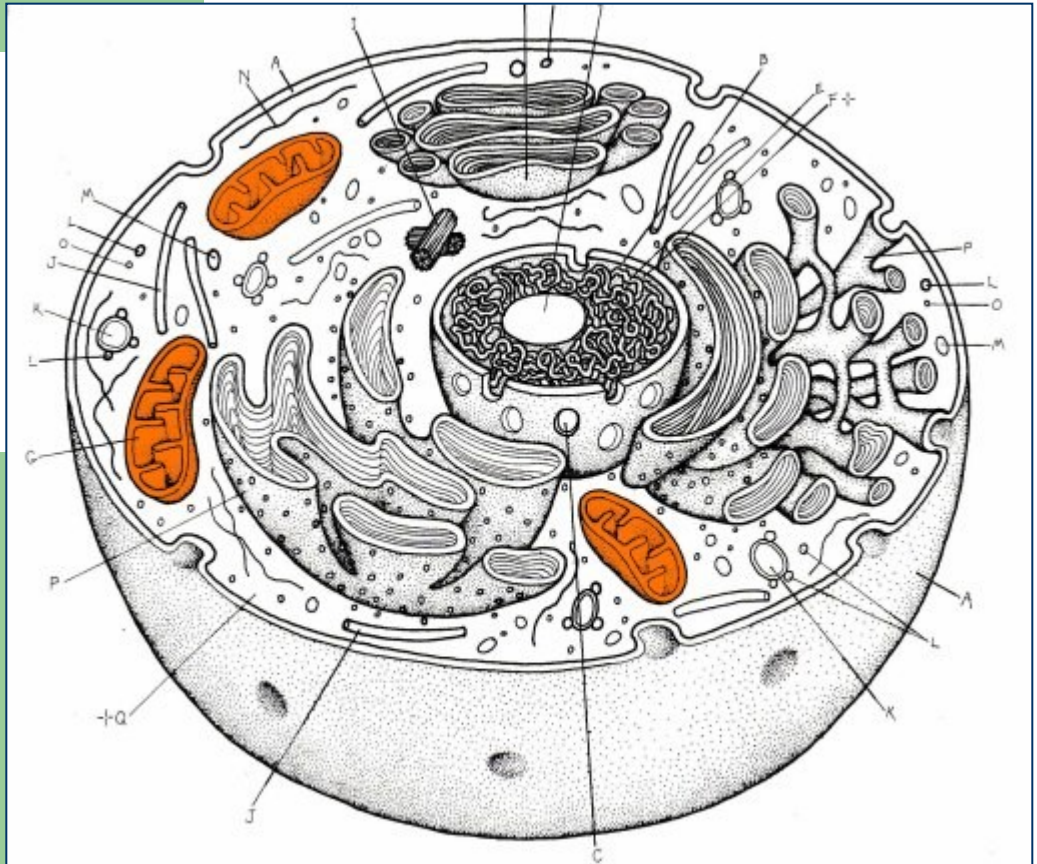

Buňka

Základní funkční a morfologická jednotka mnohobuněčného organismu, schopná samostatné existence in vitro za vhodných podmínek

Stavba buňky

Buněčná membrána

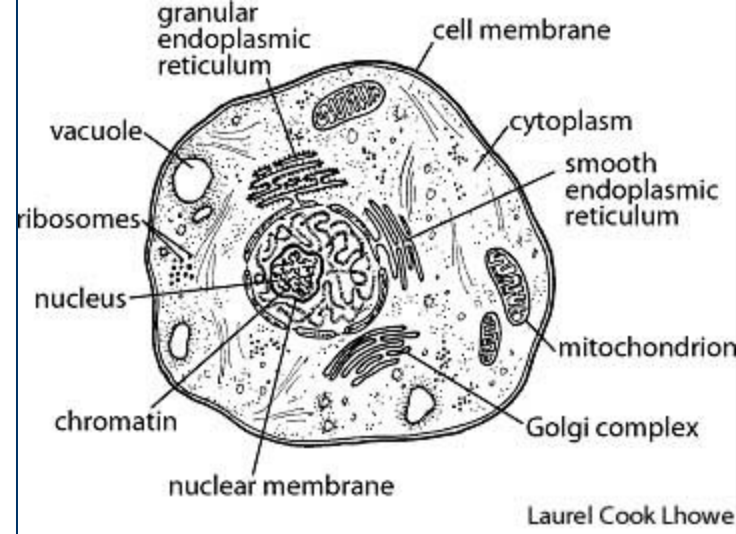
BUŇKA

Protoplasma

cytoplazma

jádro

cytosol
organely
cytoskelet
inkluze

Přednáška: cytologie 2

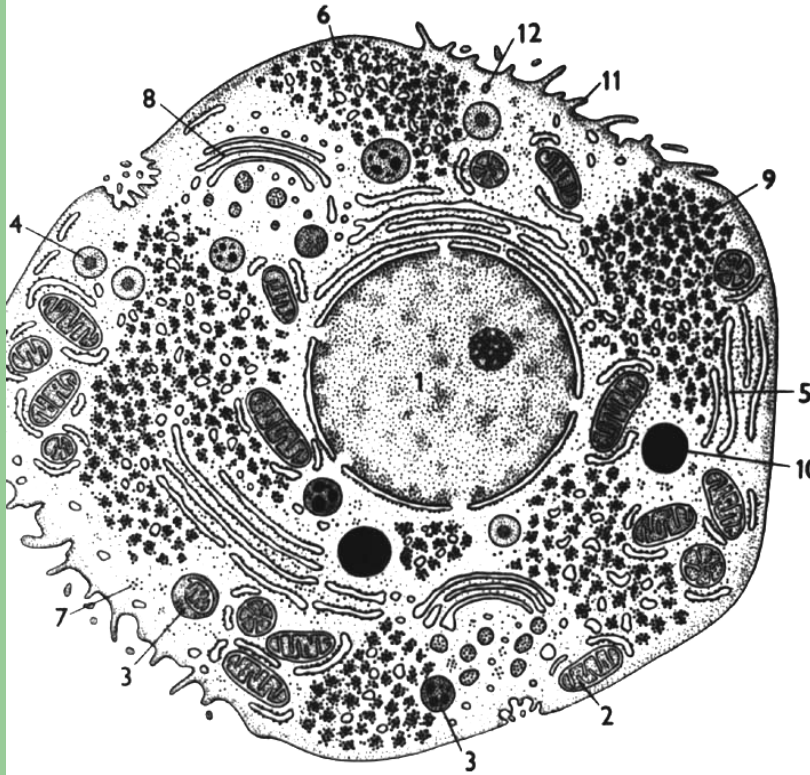
- Buněčné organely
- Buněčné inkluze

- Povrch buňky
- Mezibuněčná spojení

Buněčné organely

- **jsou konstantní součástí cytoplazmy**
- **mají specifickou strukturu**
- **vyžadují přísun energie k vykonávání svých funkcí**

Buněčné organely

Membránové

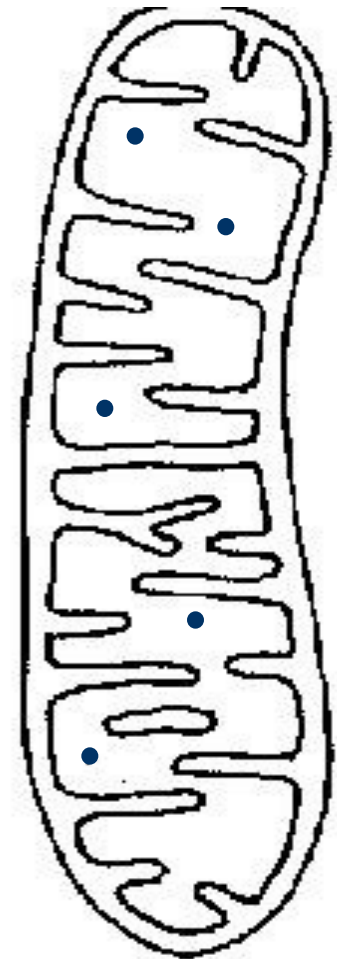
- Mitochondrie
- Endoplazmatické retikulum
- Golgiho aparát
- Lyzosity a endosomy
- Peroxysomy

Bez membrány

- Ribosomy
- Centrioly

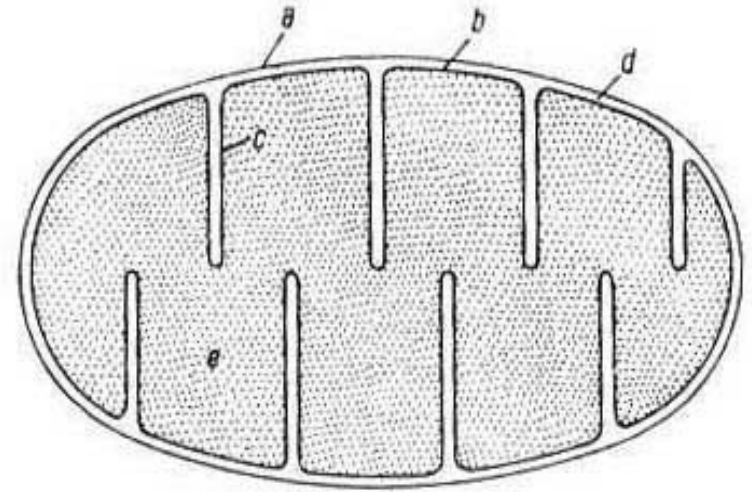
Mitochondrie

- Tvar: kulatý, oválný (až vláknitý)
- Velikost: $\varnothing$ 0,5 μm , protáhlé 1-10 μm
- Počet: různý dle metabolické aktivity buňky a jejich nároků na dodání energie
(*např. v jaterní buňce 1000 – 2000 mitochondrií*)

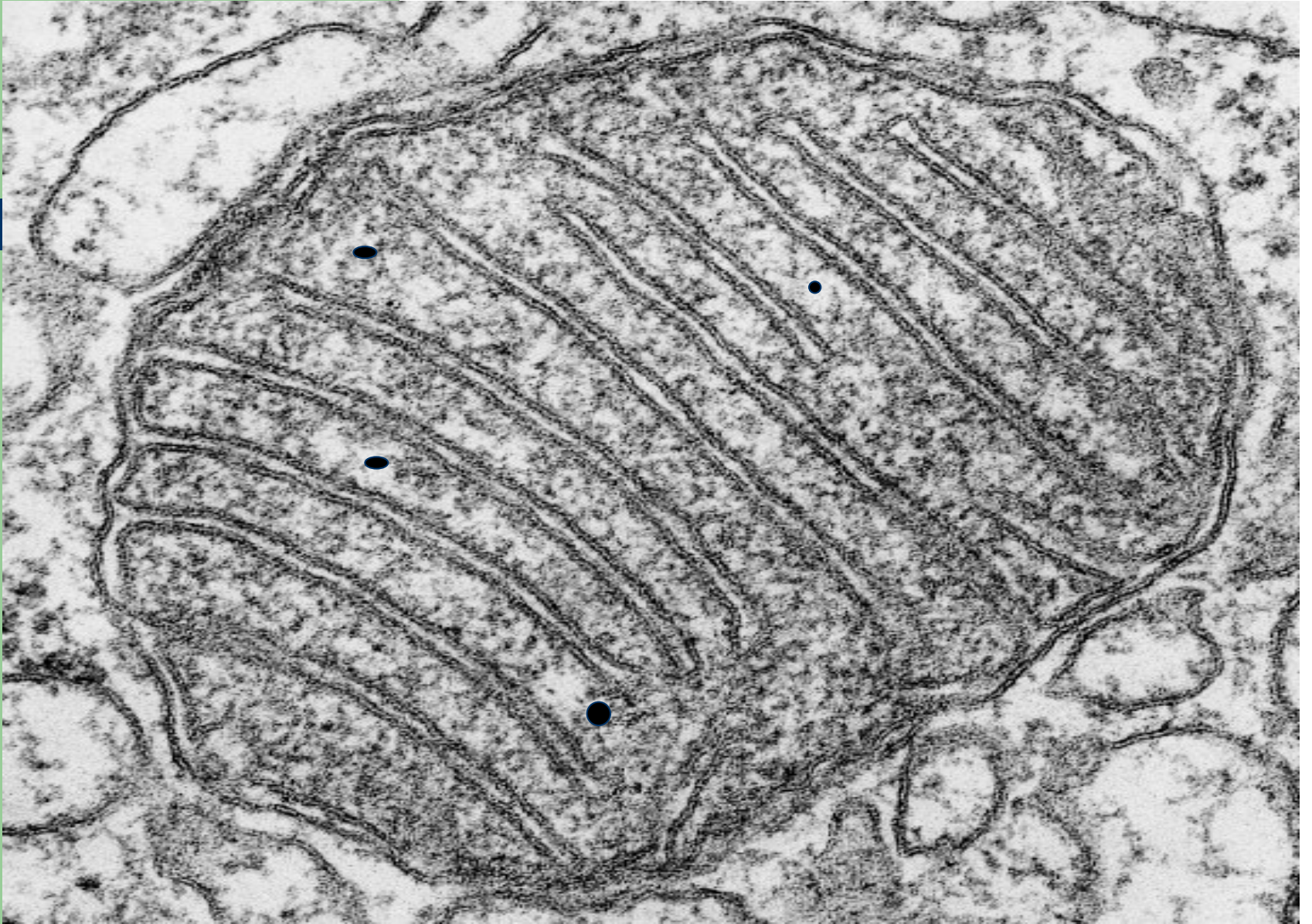
Stavba mitochondrie

Schéma struktury mitochondrie

- Vnější membrána (hladká)
- Vnitřní membrána (s kristami)
- Cristae mitochondriales (+ elementární částice)
- Matrix (proteiny, DNA, RNA) – *semiautonomie*
- Mitochondriální tělíska (osmiofilní)
- Mitochondriální ribosomy

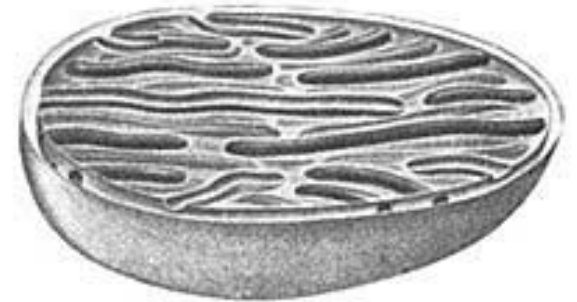

Mitochondriální kristy

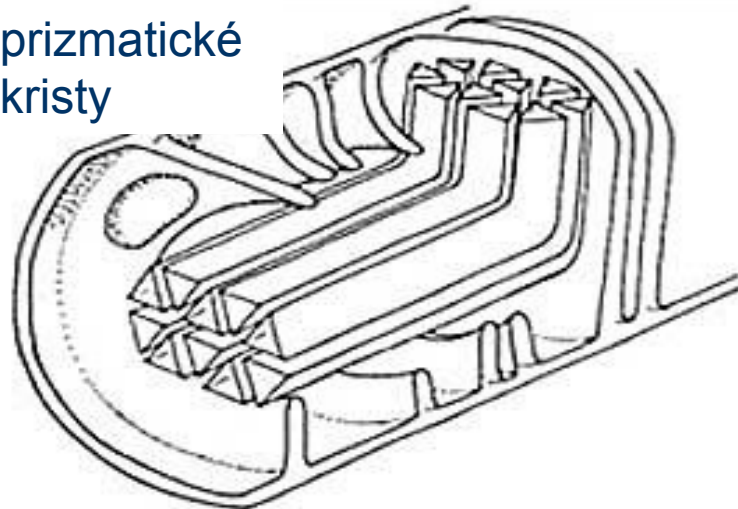
hřebenovité kristy

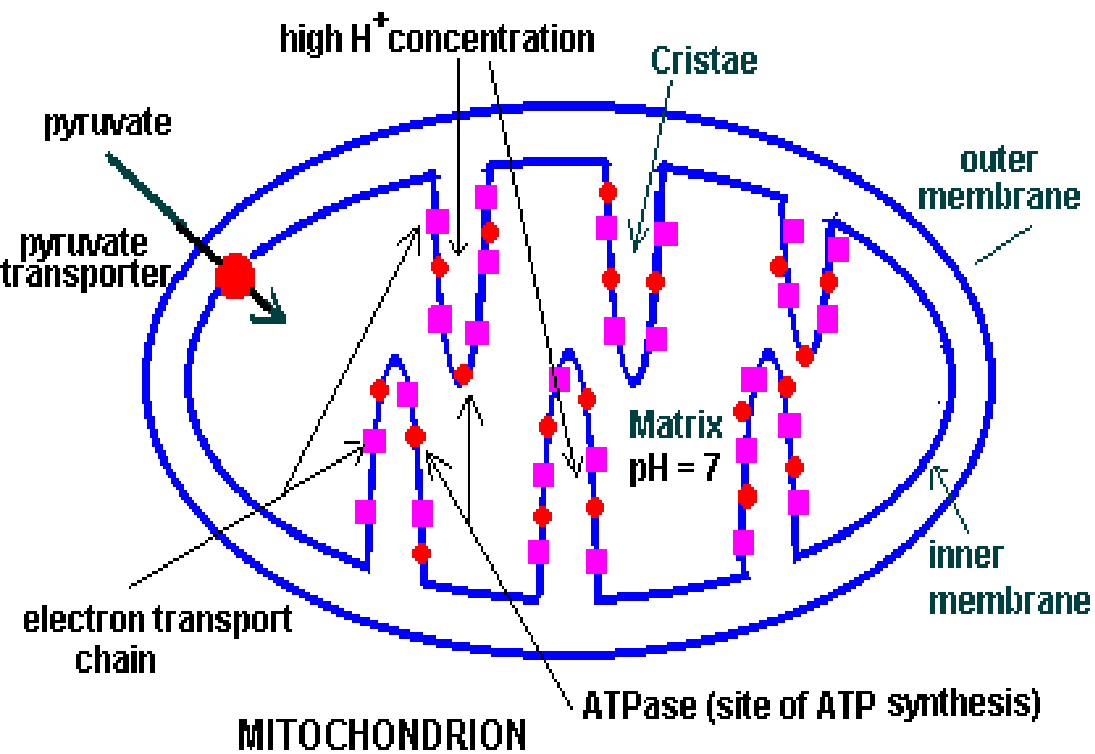

tubulózní kristy

prizmatické
kristy

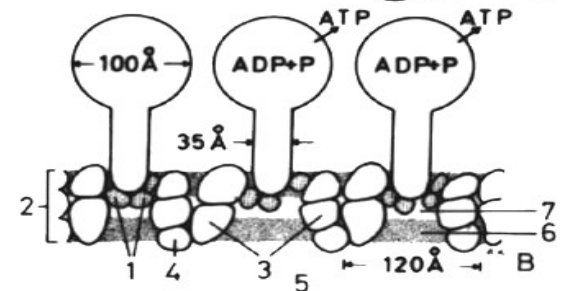
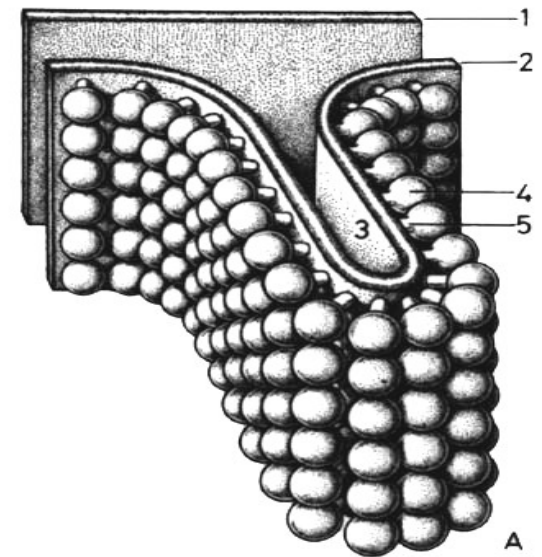
Funkce Mi

V matrix + elementárních částicích:

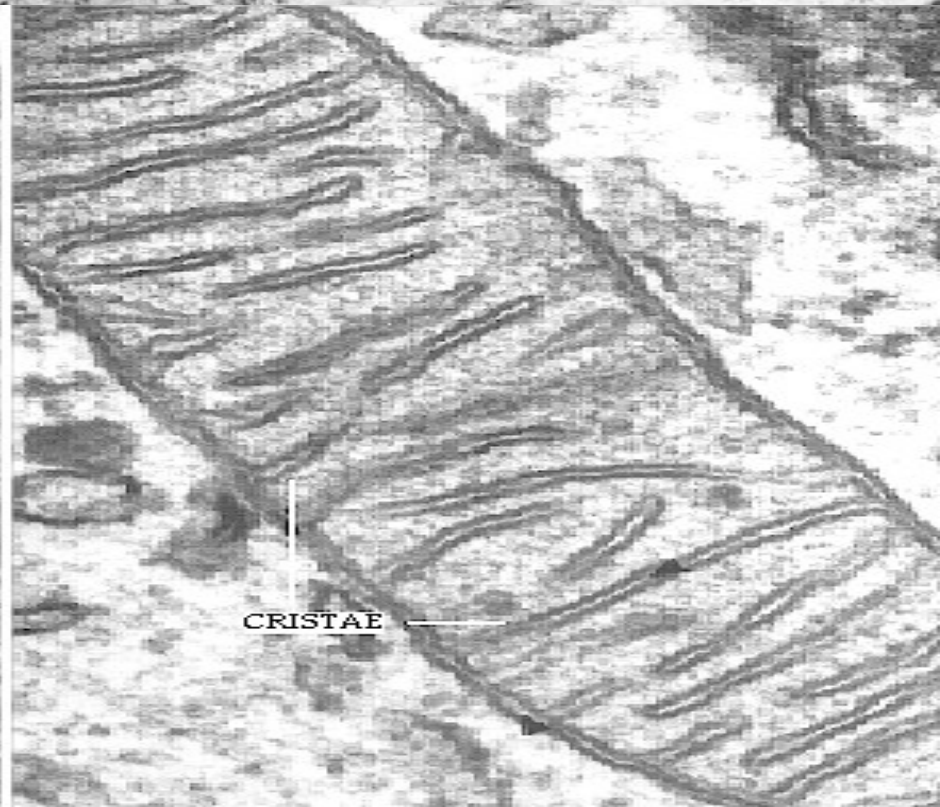
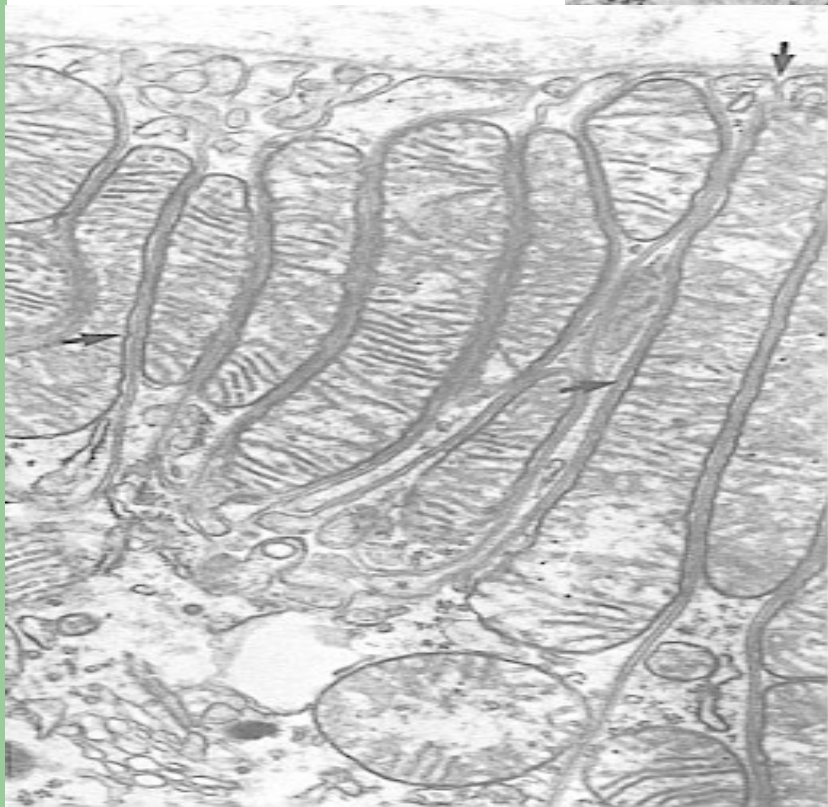
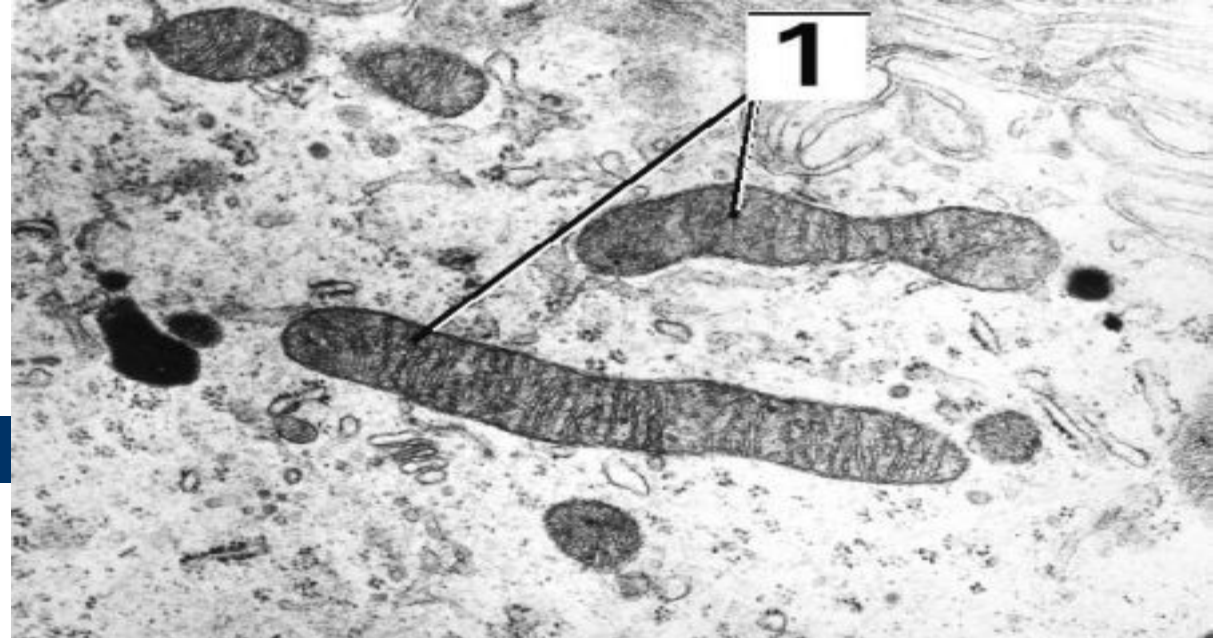
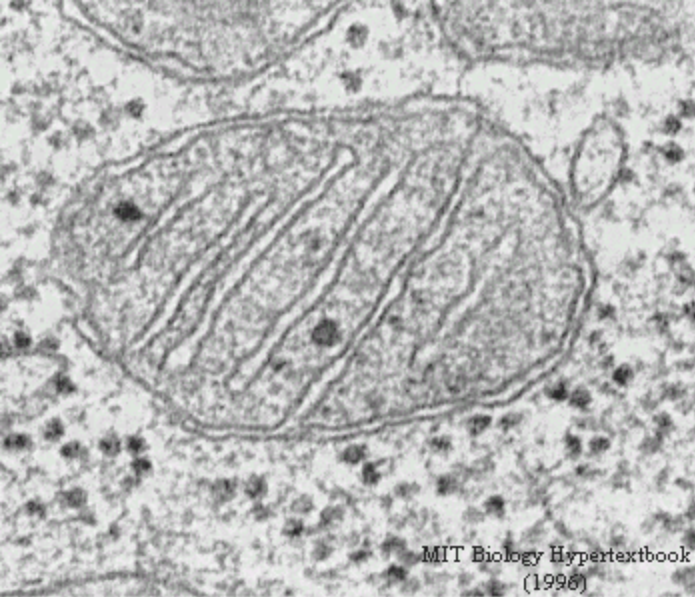
enzymy Krebsova cyklu,
dýchacího řetězce a oxidativní
fosforylace

Hlavní funkce Mi:

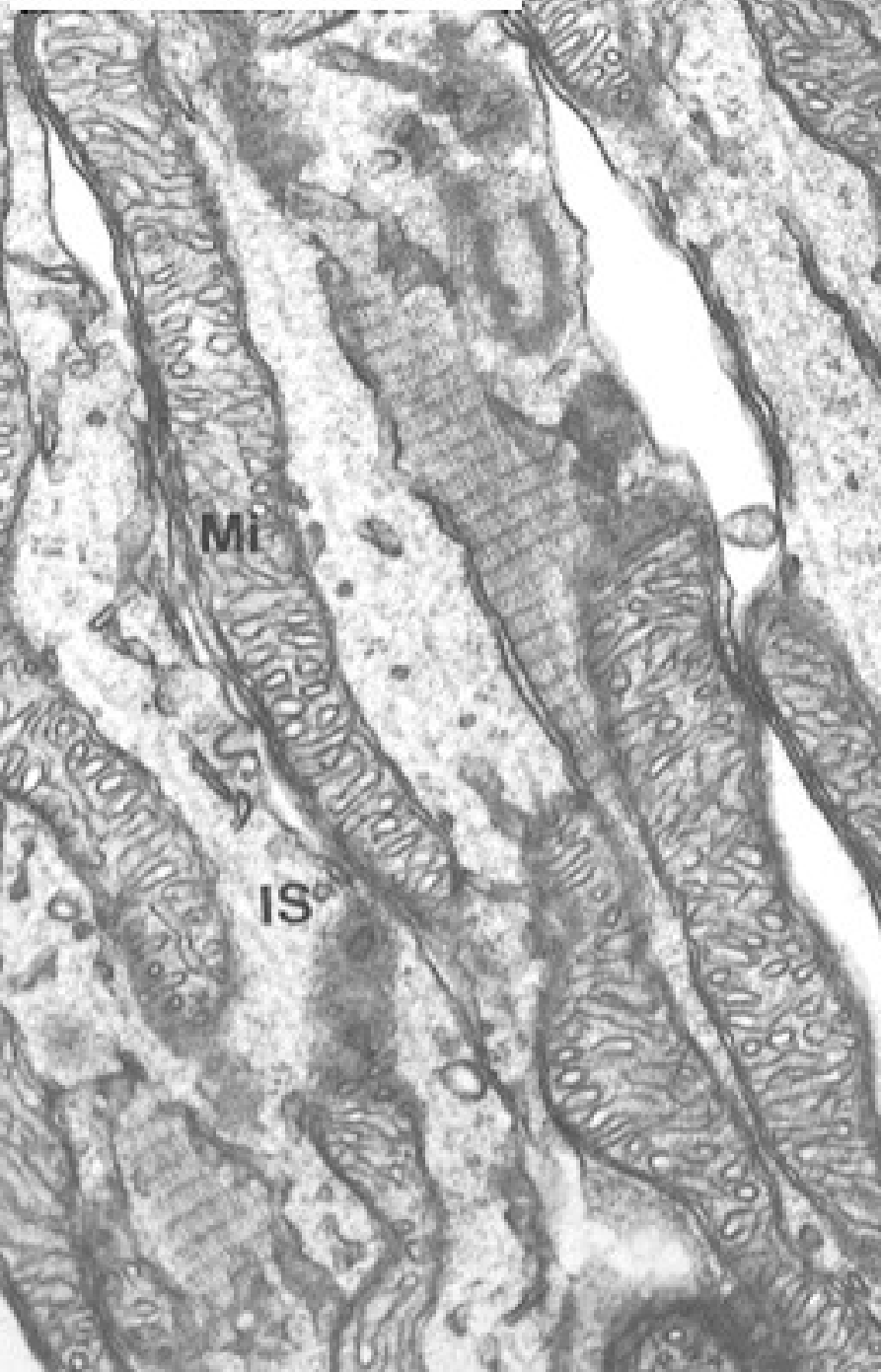
uvolňování energie z ATP

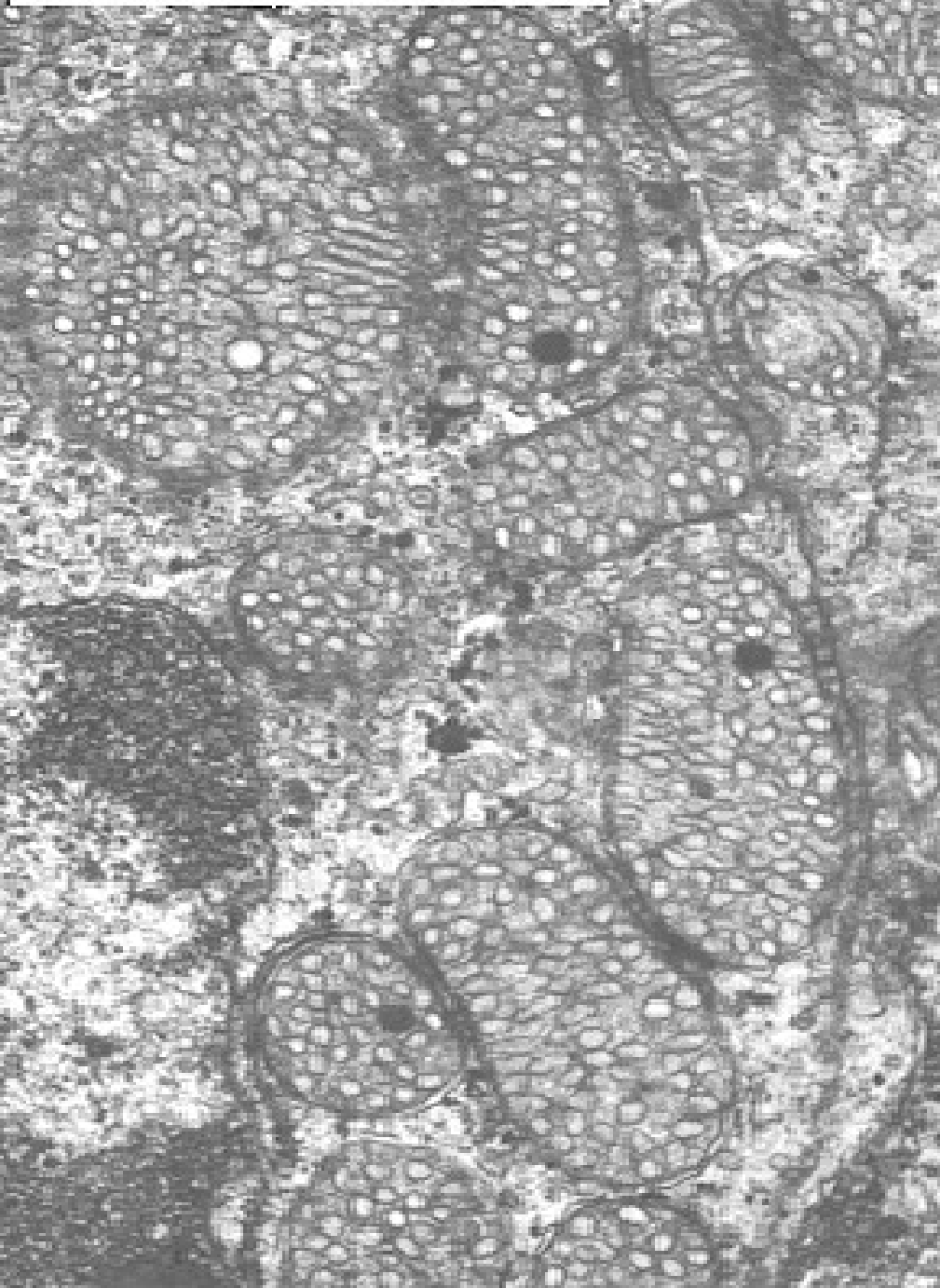

SHELF CRISTAE-MUSCLE

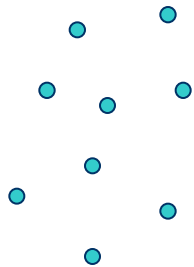
TUBULAR CRISTAE-ADRENAL

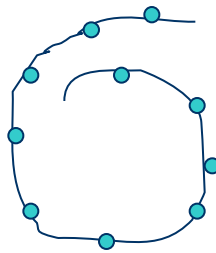

Ribosomy

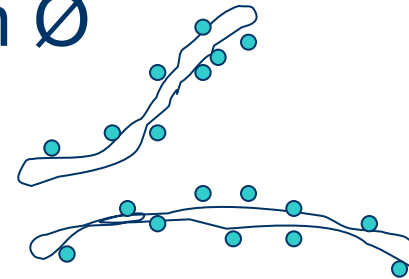
- Tělísko složené ze 2 podjednotek
- Velikost ribosomu: 20-25 nm Ø

volné
ribosomy

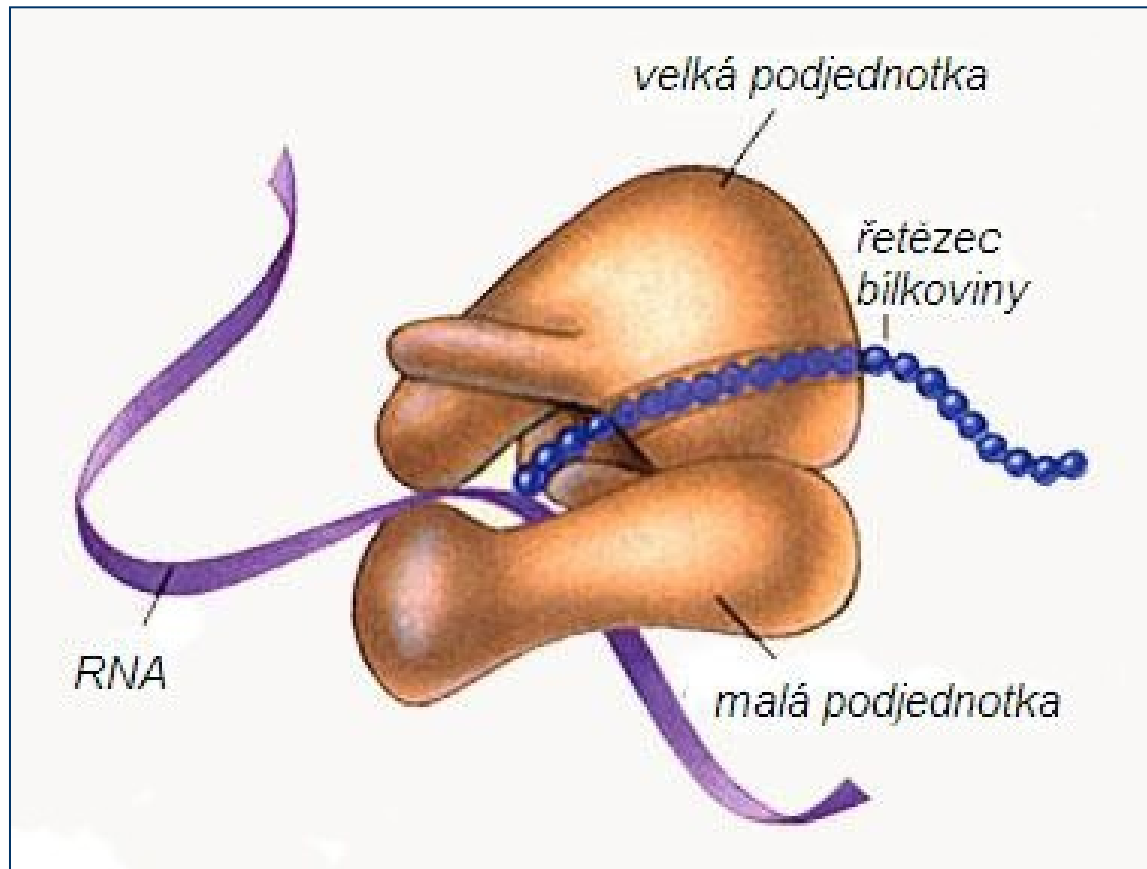
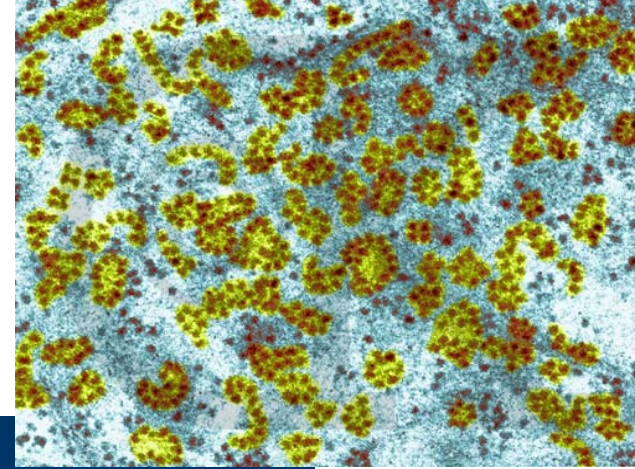
poly(ribo)somy

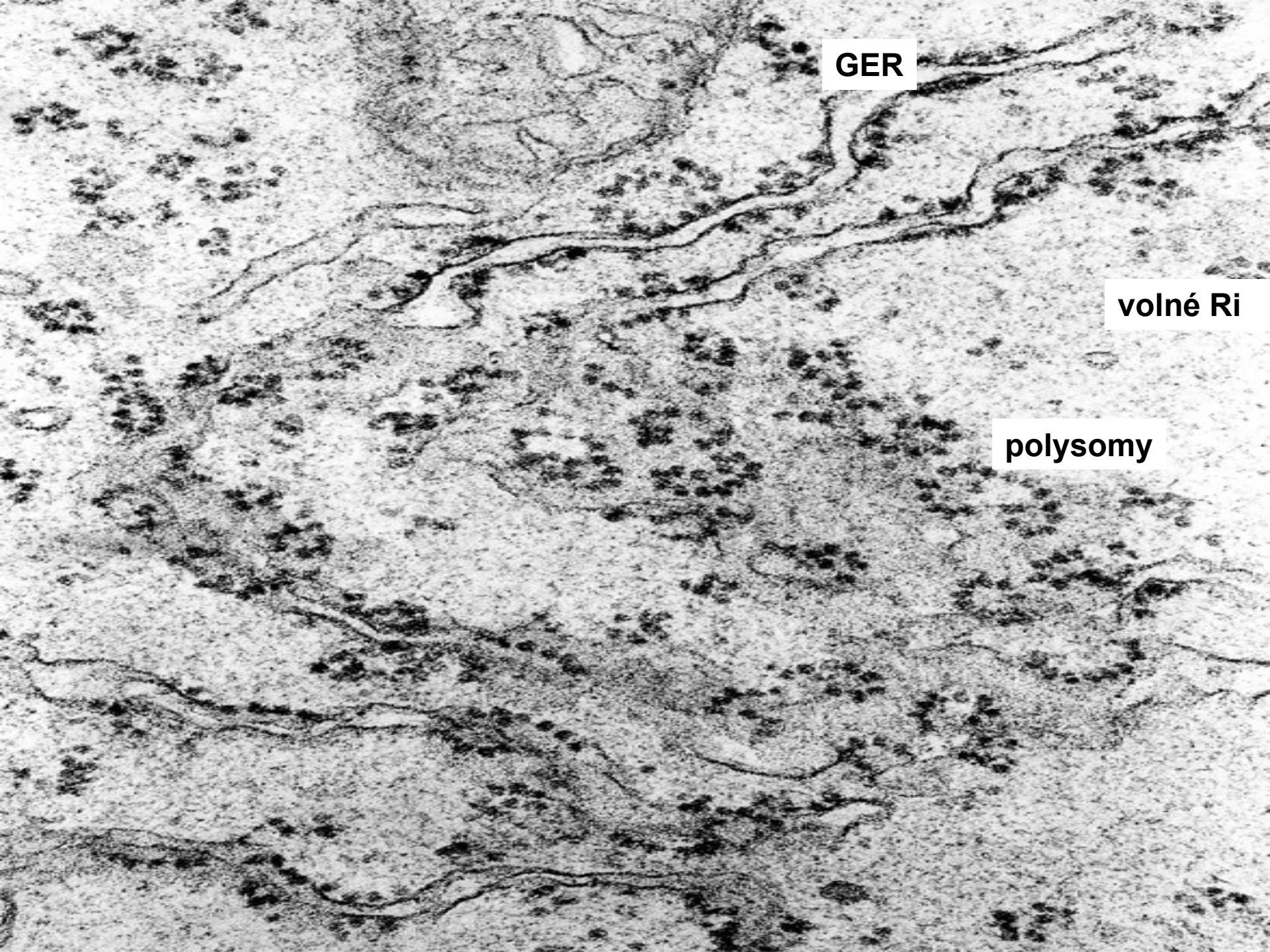

ribosomy na
endoplazmatickém
retikulu

Proteosyntéza „pro buňku“ a „na export“ (např. žlázové bb.)

Ribosom

GER

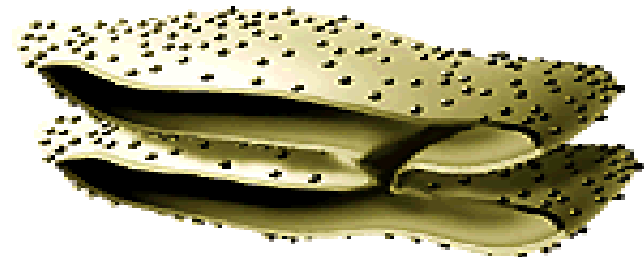
volné Ri

polysomy

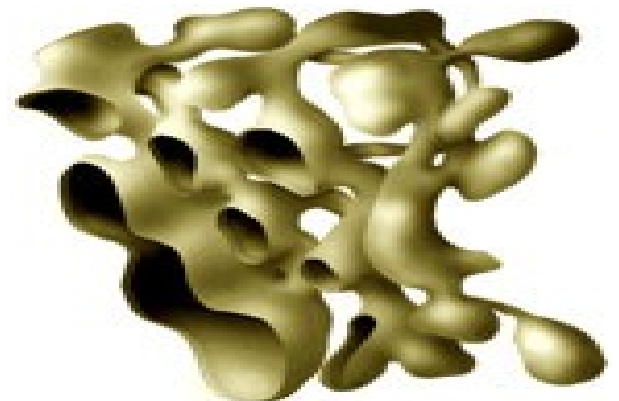
Endoplazmatické retikulum

členitý, 3D systém membrán
v cytoplazmě buňky – 2 formy:

- **Zrnité (granulární) ER – GER:**
systém plochých, anastomozujících cisteren +
(poly)ribosomy reverzibilně vázané
na membránu

- **Hladké (agranulární) ER – AER:**
systém tubulů a váčků
s membránou bez ribosomů

Komunikace GER s perinukleárním prostorem jaderného obalu

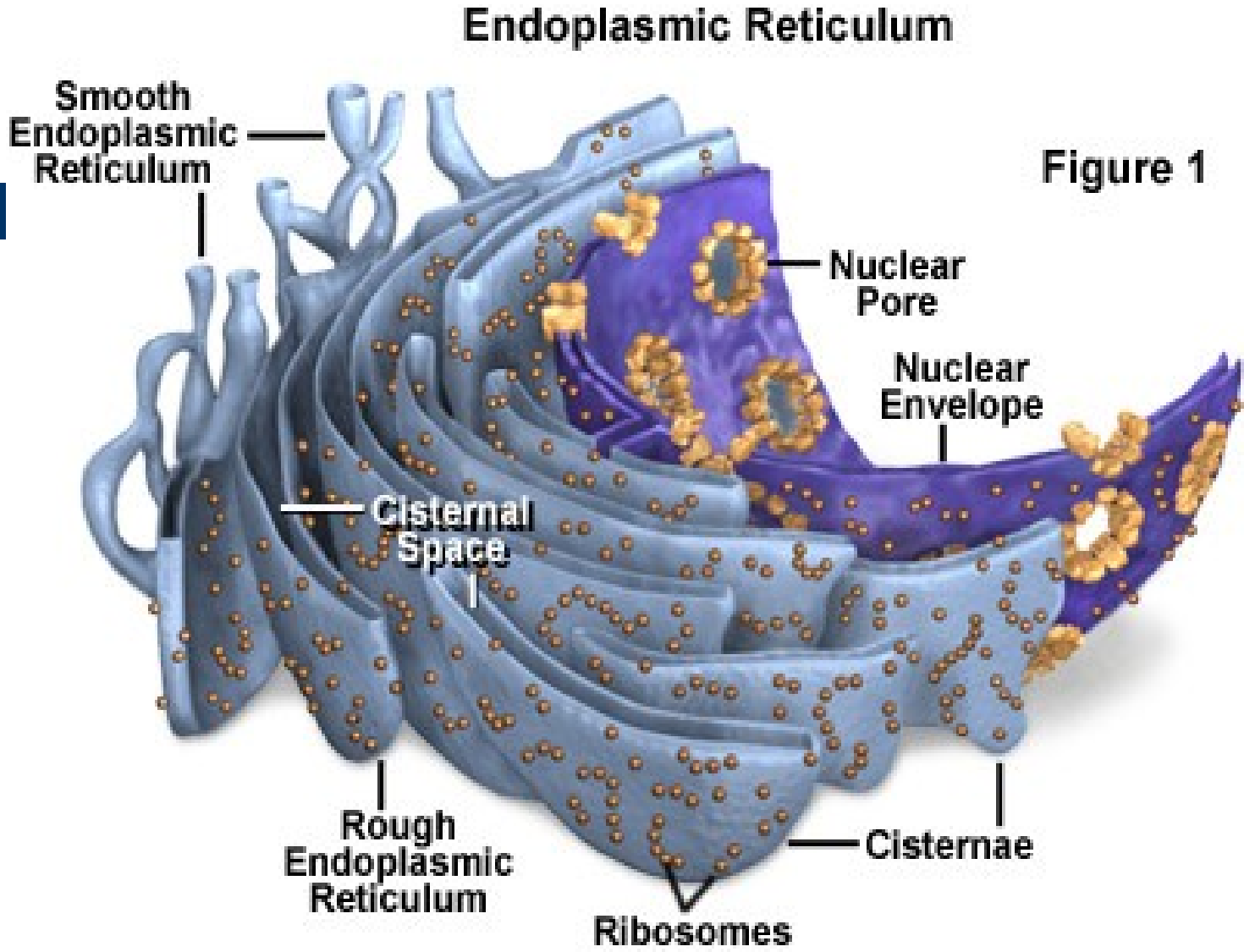
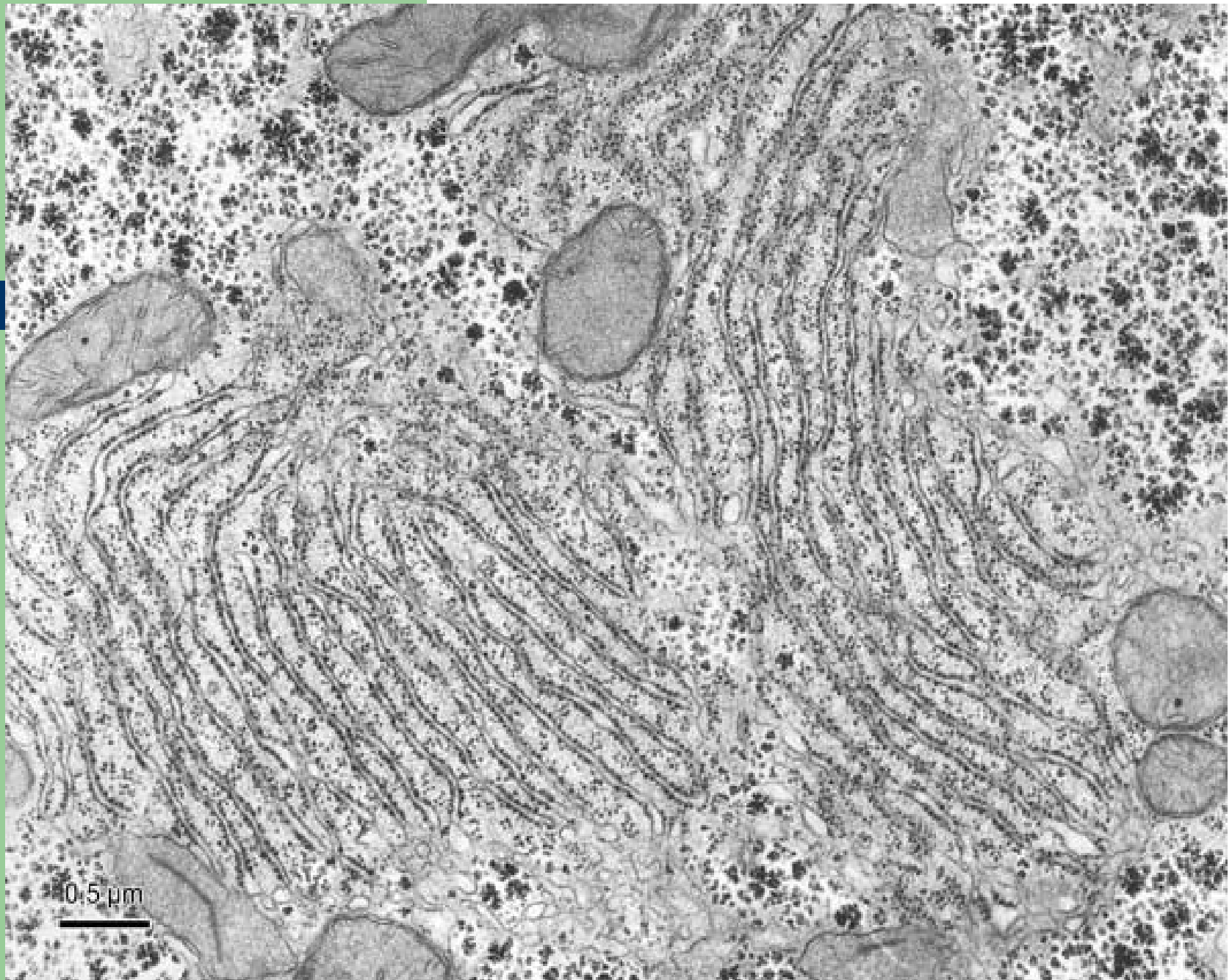
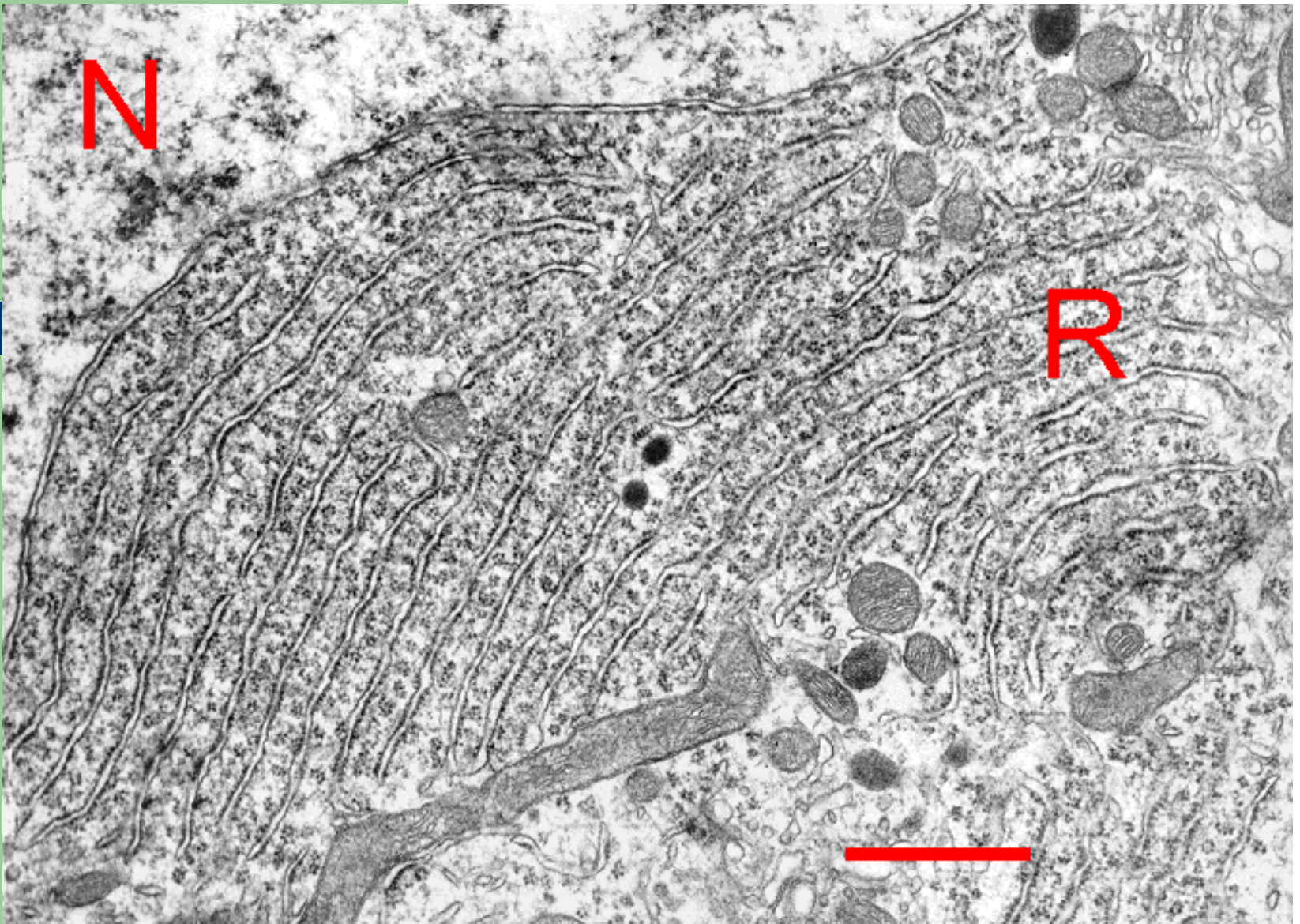

Figure 1

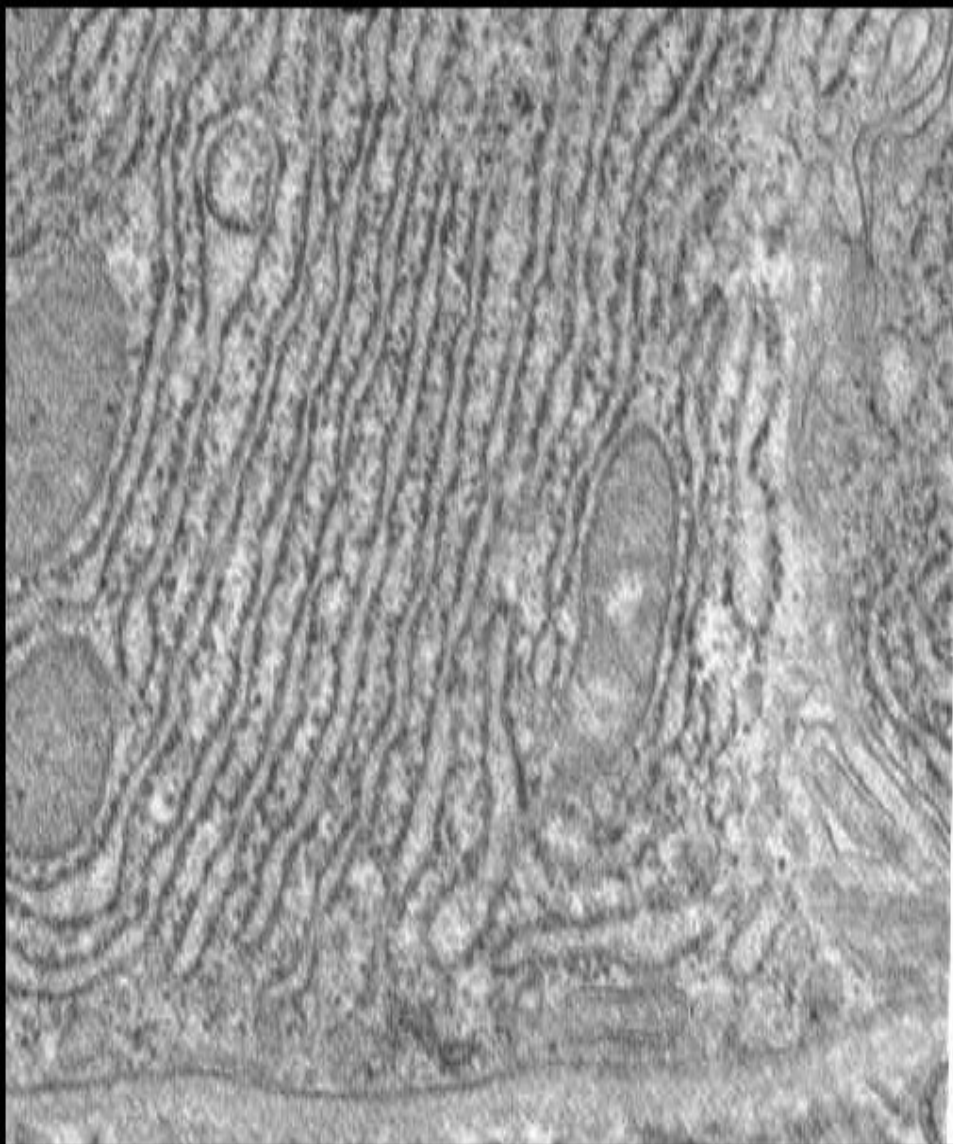

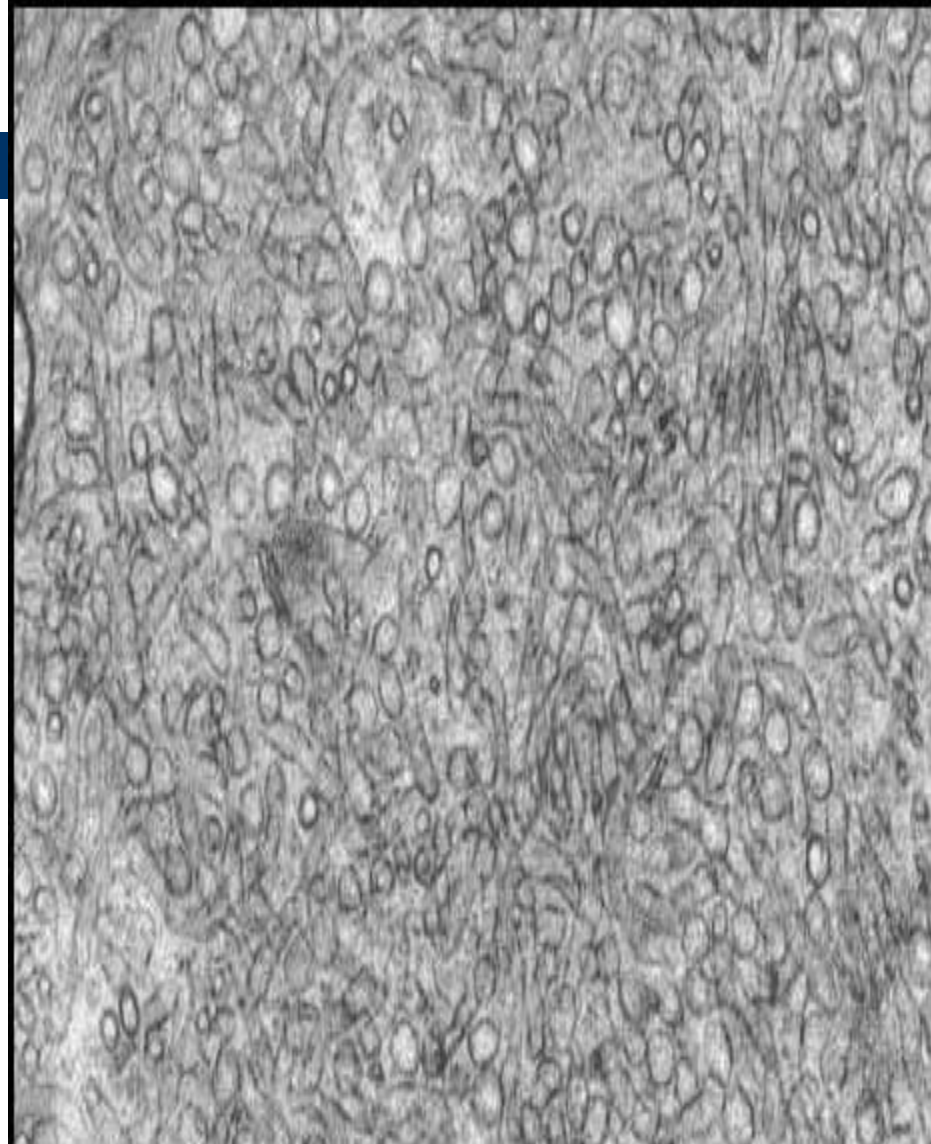
Granular endoplasmic reticulum (R) organized into parallel cisternae forming the *tigroid* (*Nissl*) substance. N - nucleus of the Purkinje cell. Scale = 1 μm . (Rabbit, cerebellar cortex.)

GER

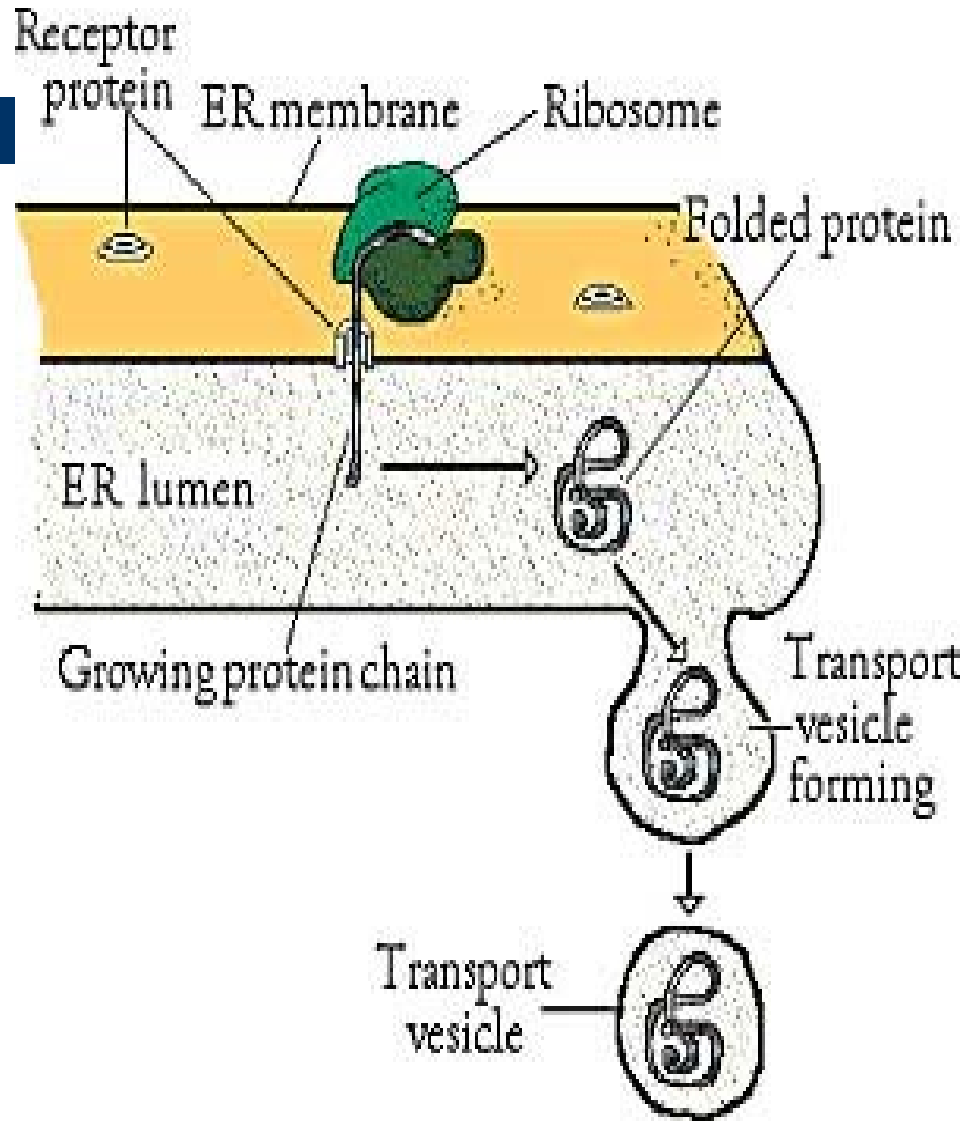
AER

Funkce GER

- GER – proteosyntéza (Ri) a transport proteinů do GA (transportními váčky)
- v kooperaci s GA:
  - intracelulární skladování (např. v lyzosomech a specifických granulích leukocytů)
  - dočasné intracelulární skladování určené pro následný transport mimo buňku (sekreční zrna)

Funkce AER

- AER – v buňkách:
  - syntetizujících **steroidy** (bb. kůry nadledvin, Leydigovy buňky varlete, bb. žlutého tělíska)
  - odbourávajících **glykogen** (jaterní buňky)
  - syntetizujících **HCl** (krycí buňky žaludečních žláz)
  - svalových (jako tzv. sarkoplazmatické retikulum, které obsahuje **Ca ionty**)

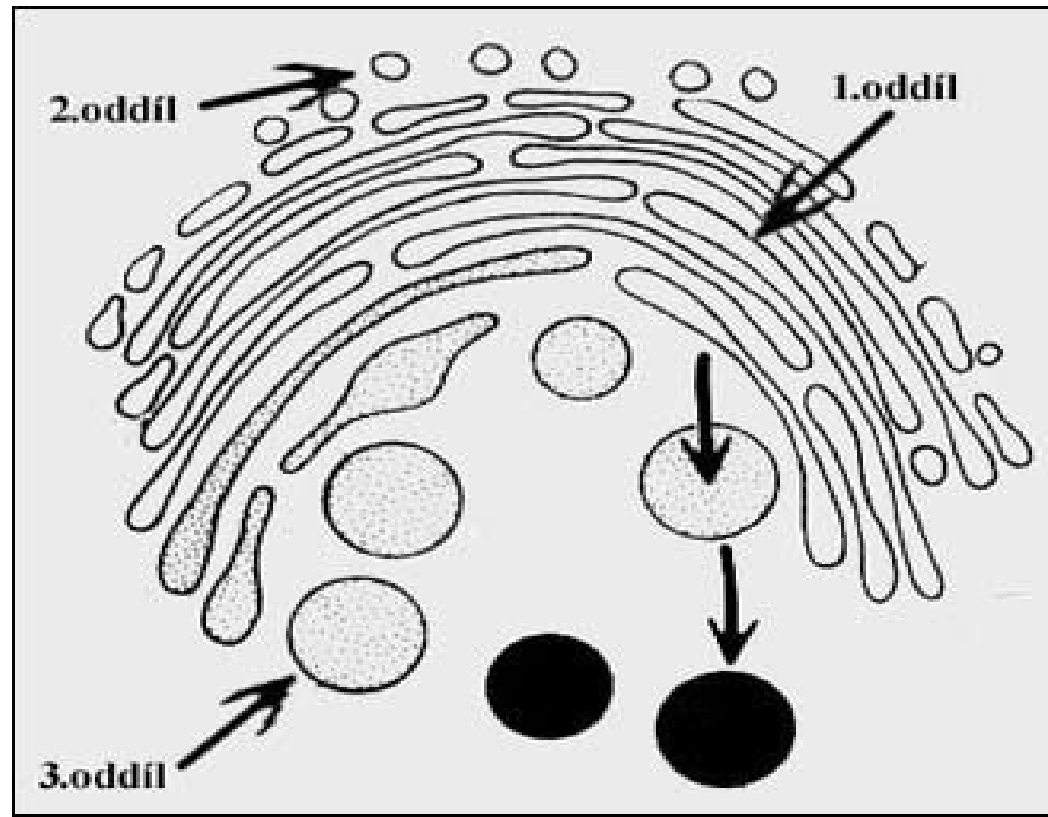

Golgiho aparát (GA)

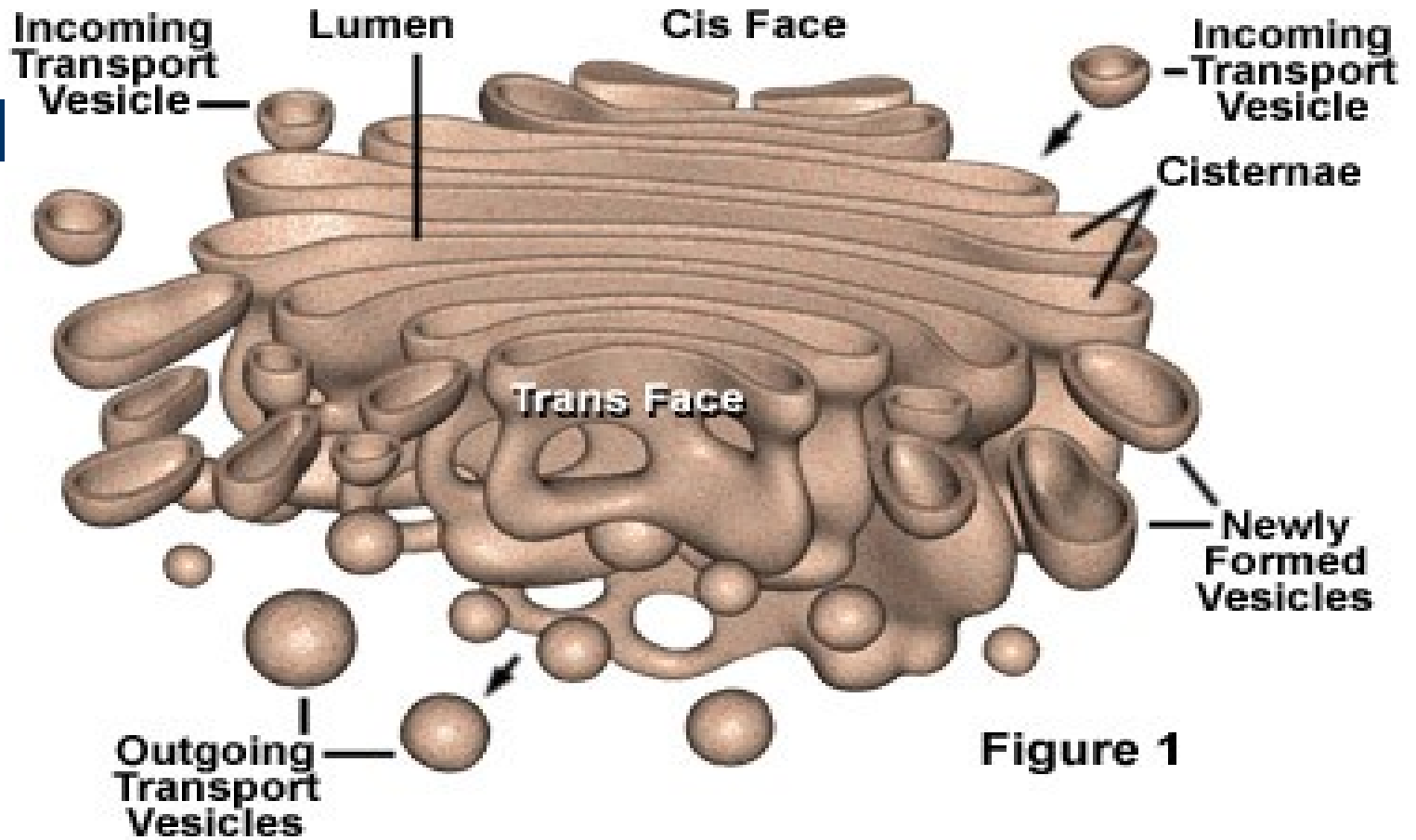
- Systém hladkých membrán, ohraničujících:

1. cisterny (5-20)
(*dictyosom*)
2. vesikuly
3. vakuoly

Polarita GA: cis
trans

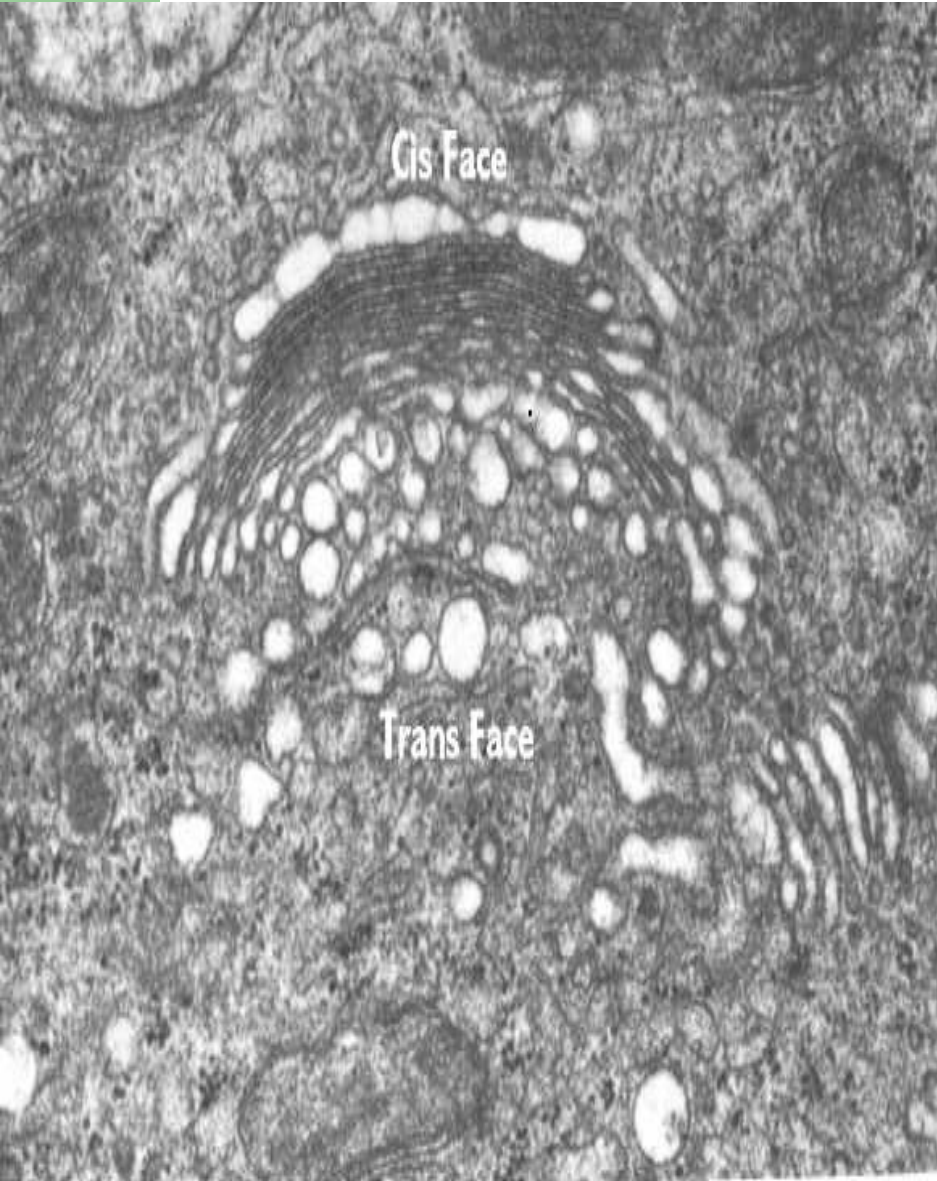

The Golgi Apparatus

Figure 1

Funkční polarita GA

Transport proteinů z GER:

transportními váčky

Strana konvexní – cis face
(produkční /forming face/)

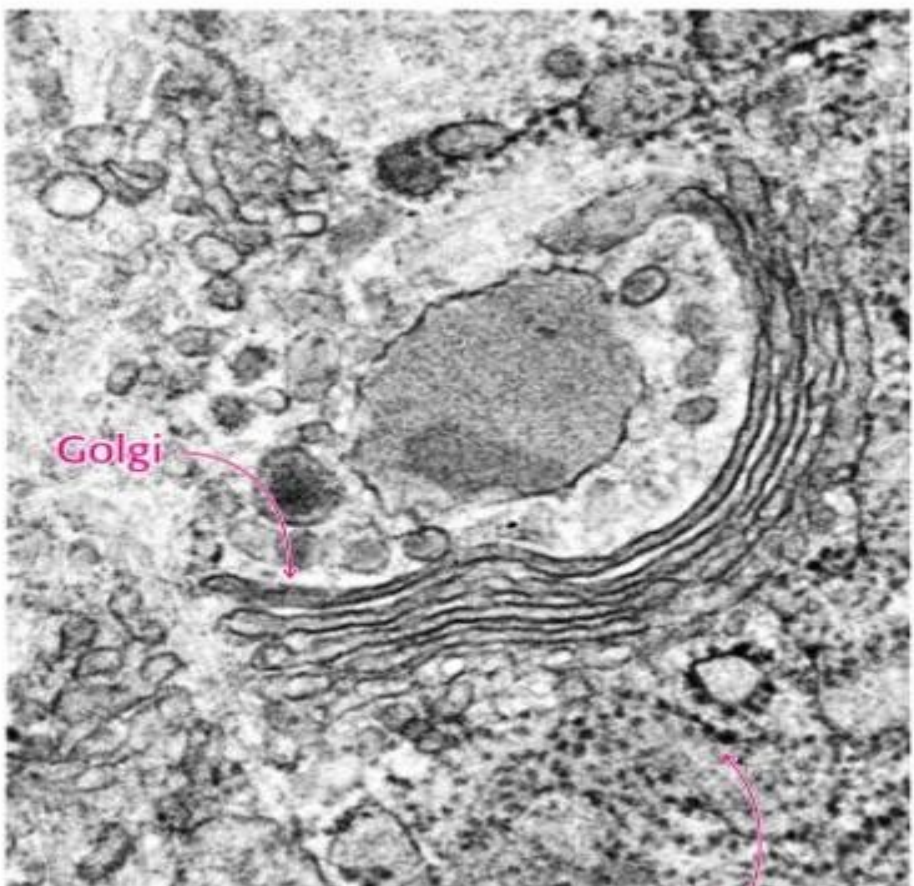
Strana konkávní – trans face
(maturační /maturing face/)

kondenzační vakuoly

sekreční zrna   lyzosomy

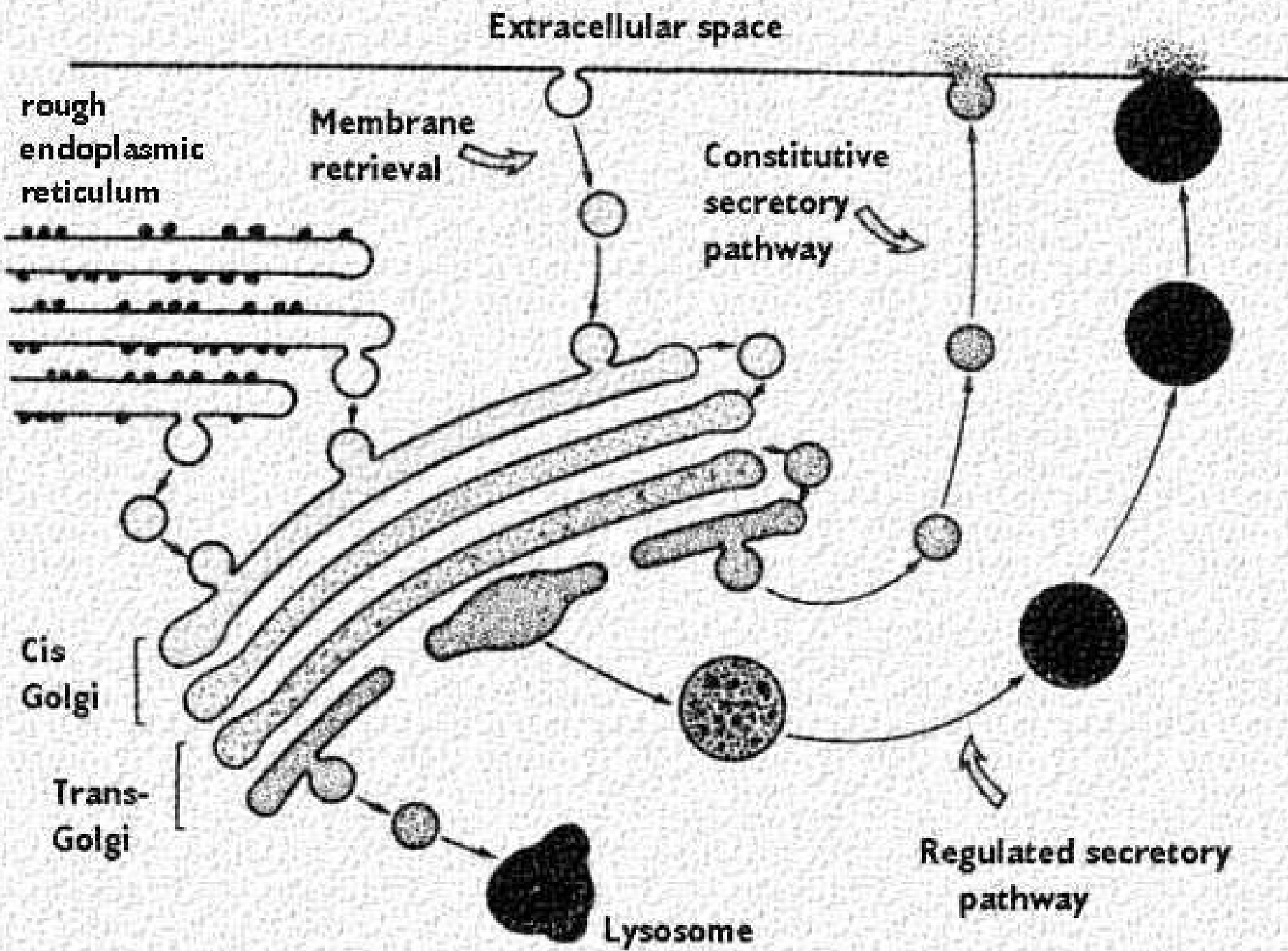

Golgi

Endoplasmic reticulum

Schéma stavby Golgiho komplexu

Extracellular space

rough endoplasmic reticulum

Membrane retrieval

Constitutive secretory pathway

Cis Golgi

Trans-Golgi

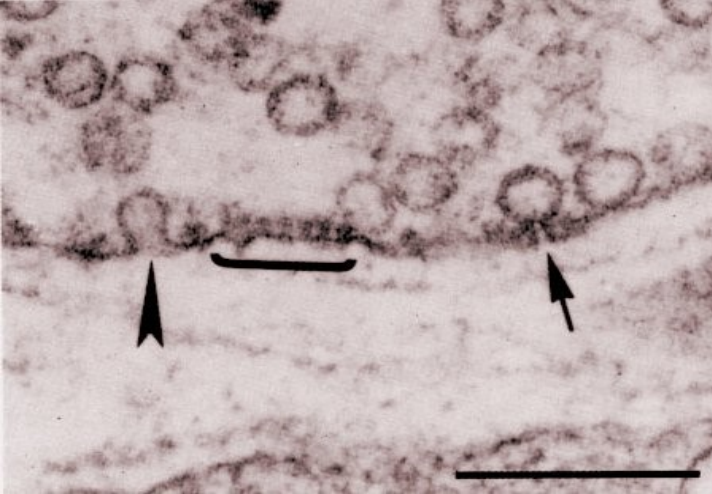
Lysosome

Regulated secretory pathway

Funkce GA

- postsyntetická úprava a maturace proteinů (glykosylace, sulfatace, fosforylace),
- kondenzace a skladování sekrečních produktů
⇒ kondenzační vakuoly, sekreční granula,
- vznik akrozomálního váčku při přeměně spermatidy ve spermii,
- donor membrán (pro některé orgány).

Lyzosomy a endosomy

- Endosomy: membránové váčky (Ø 20-150 nm) vstup do buňky – pinocytózou,

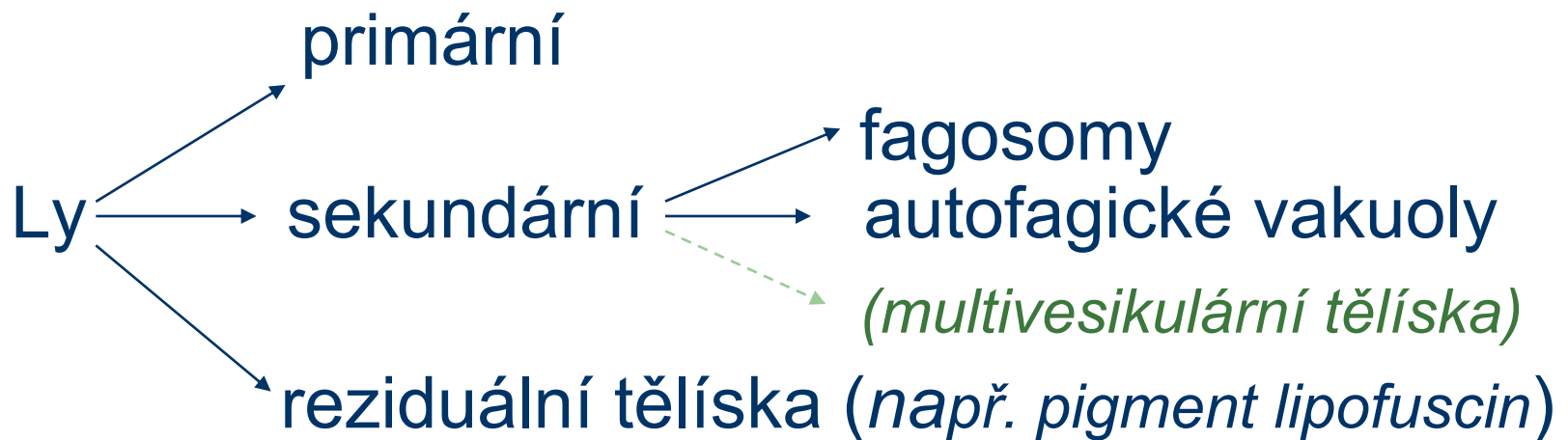
osud v buňce

- transcytóza
- fúze s Ly ⇒ sekundární Ly
- fúze s CURL*

* *Compartment of **U**ncoupling of **R**eceptor and **L**igand*

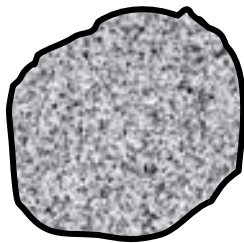
Lyzosomy

- Váčky – od $0,5 \mu\text{m}$ $\emptyset$, jednoduchá membrána, matrix s hydrolytickými enzymy kyselého pH (kys. fosfatáza, karboxylesterhydrolázy, katepsiny, hyaluronidáza, nespecifická esteráza, lipáza, ribonukleáza, kolagenáza aj.)

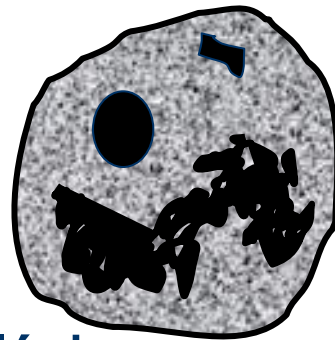

Lyzosomy

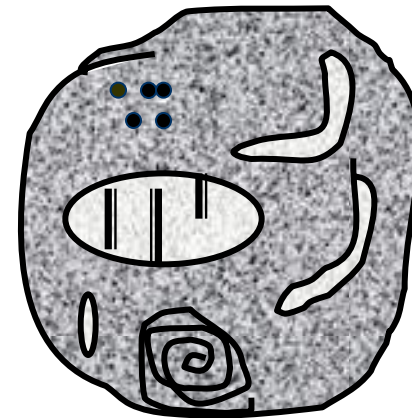
primární Ly ($0,5 \mu m$)

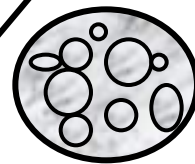
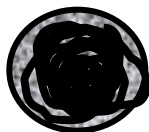
sekundární Ly

autofagická vakuola

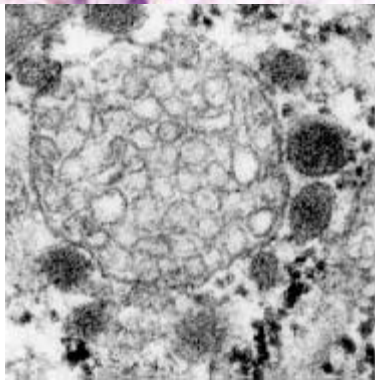
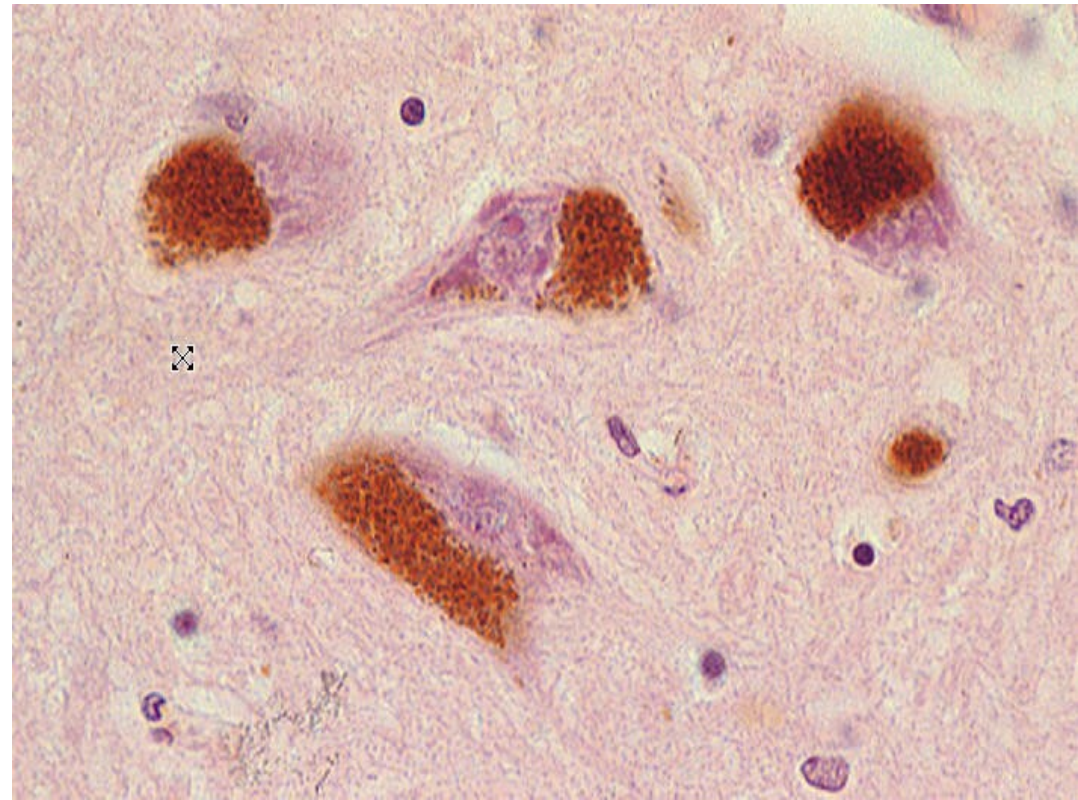
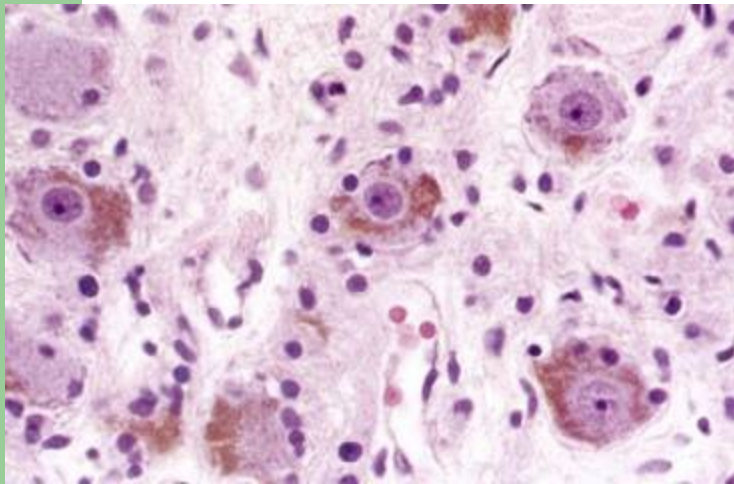
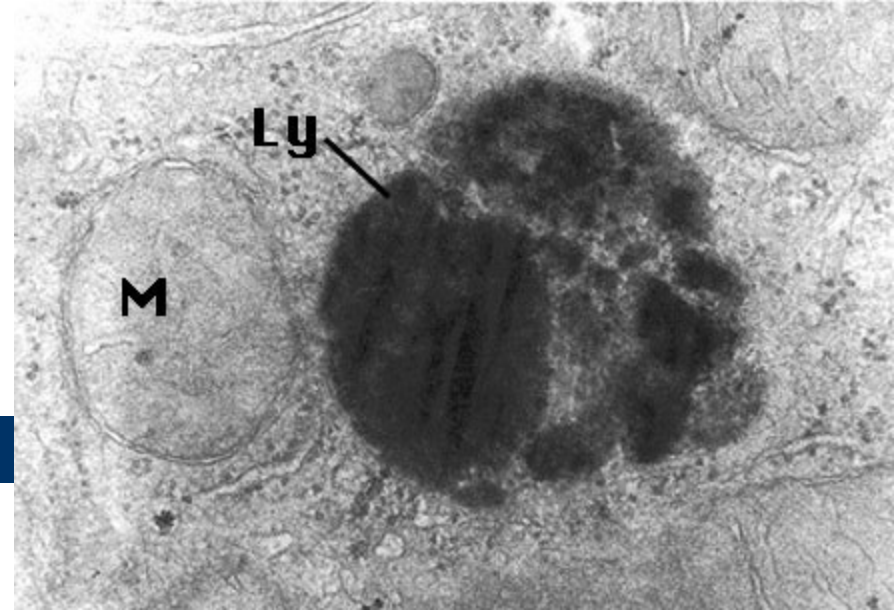
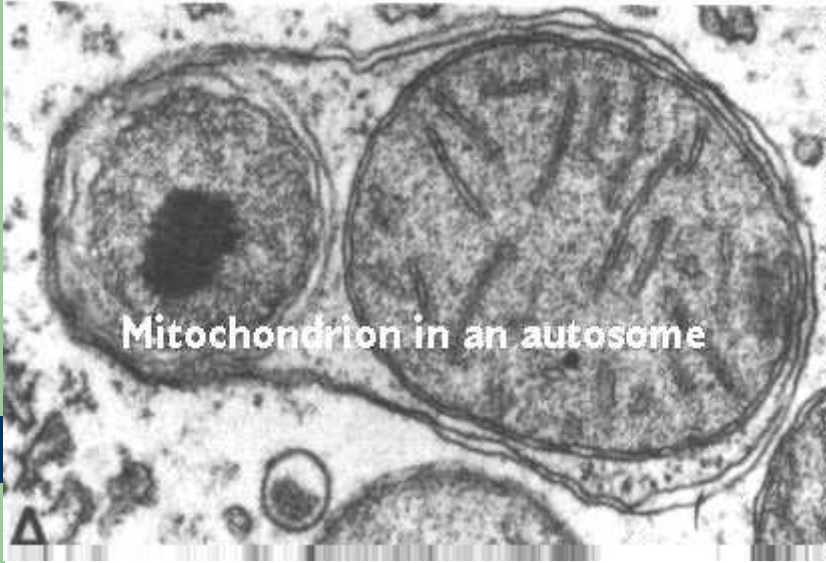

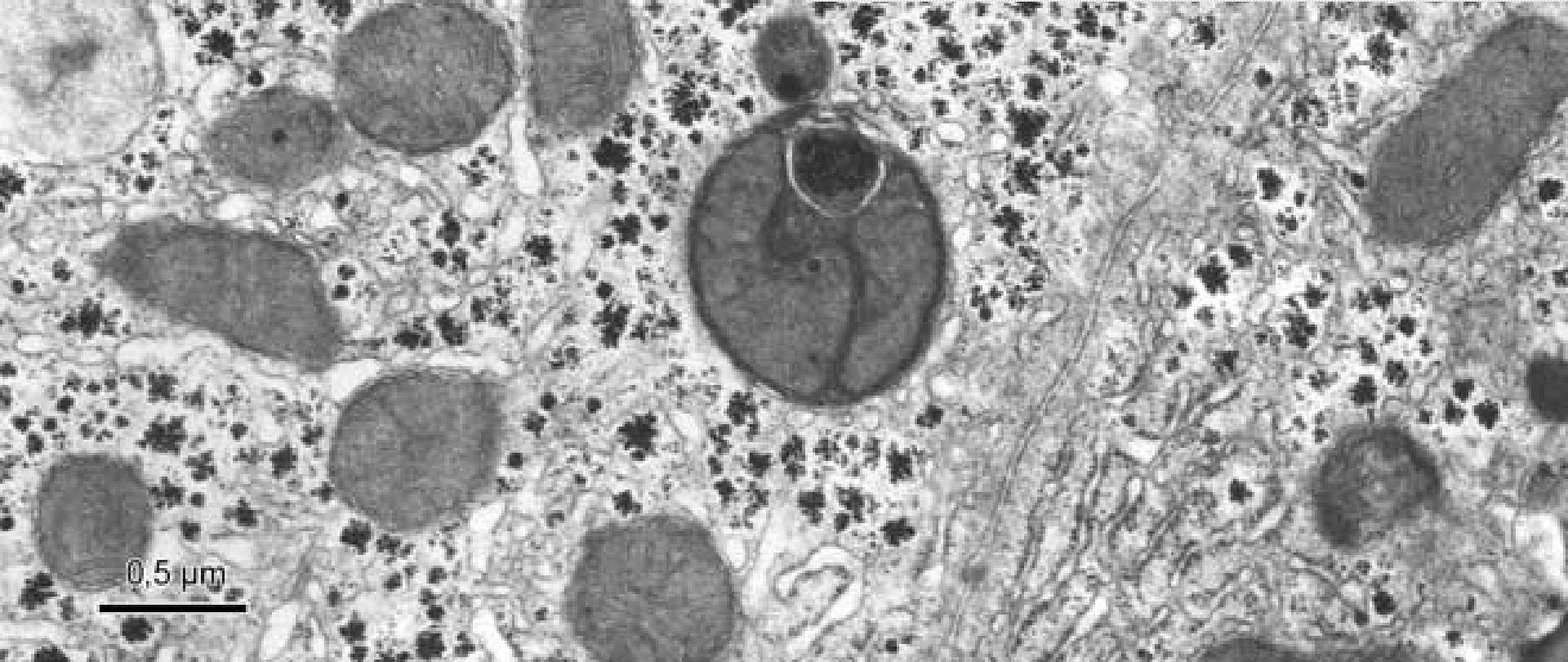
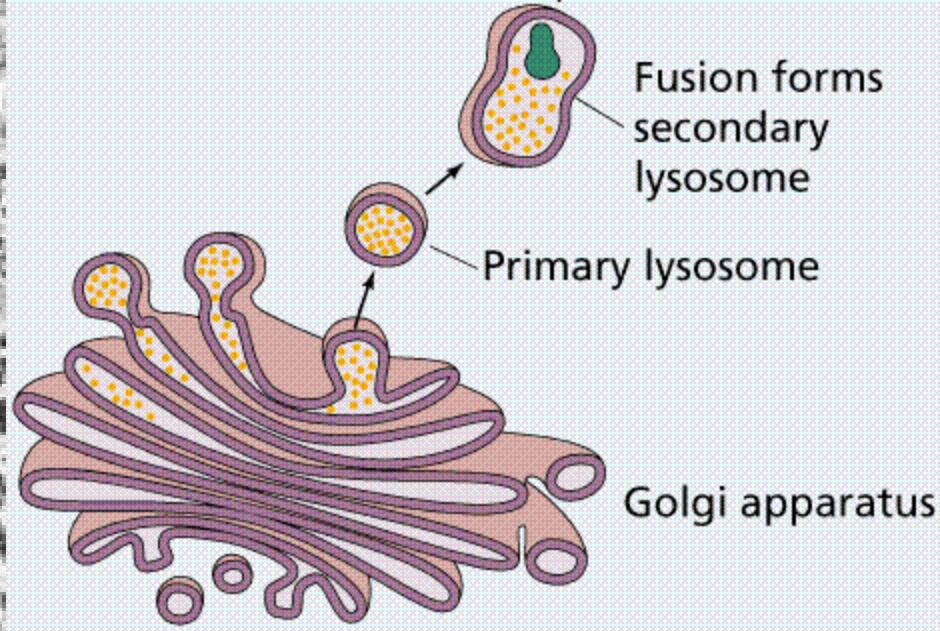
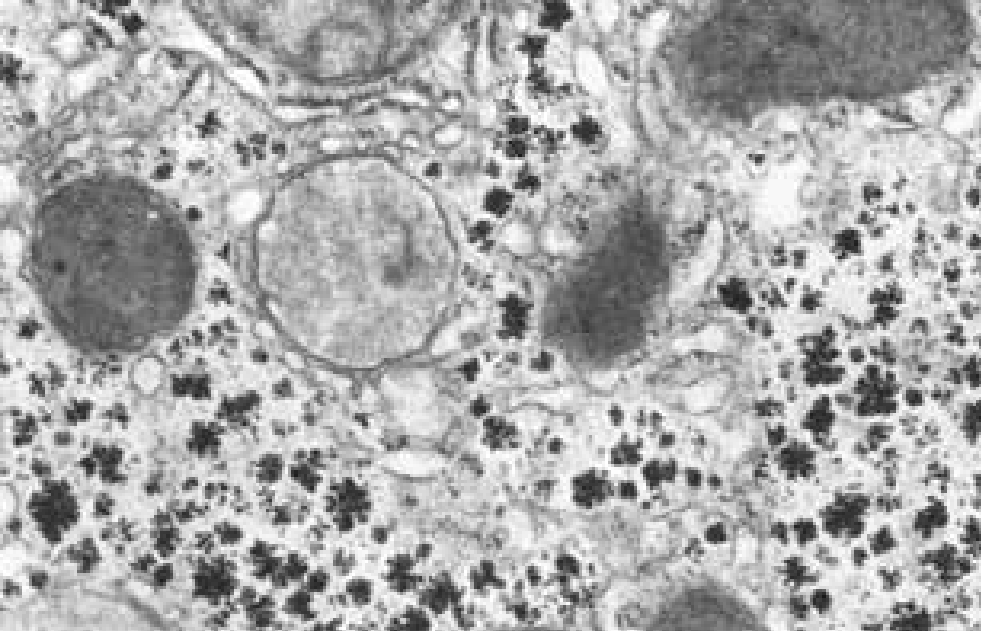
reziduální tělíčko

multives. tělíčko

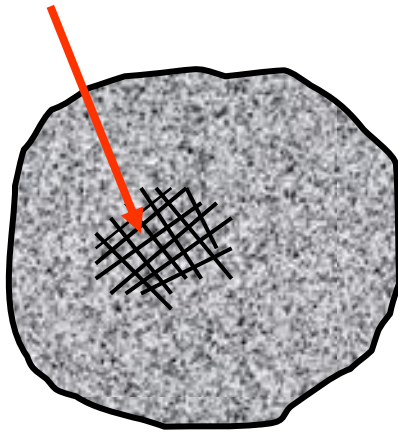

0,5 μm

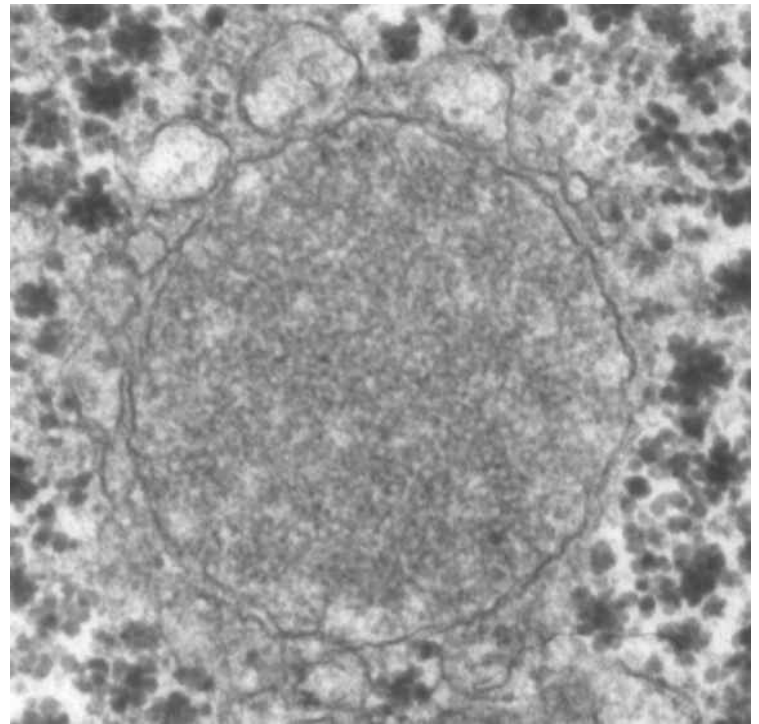

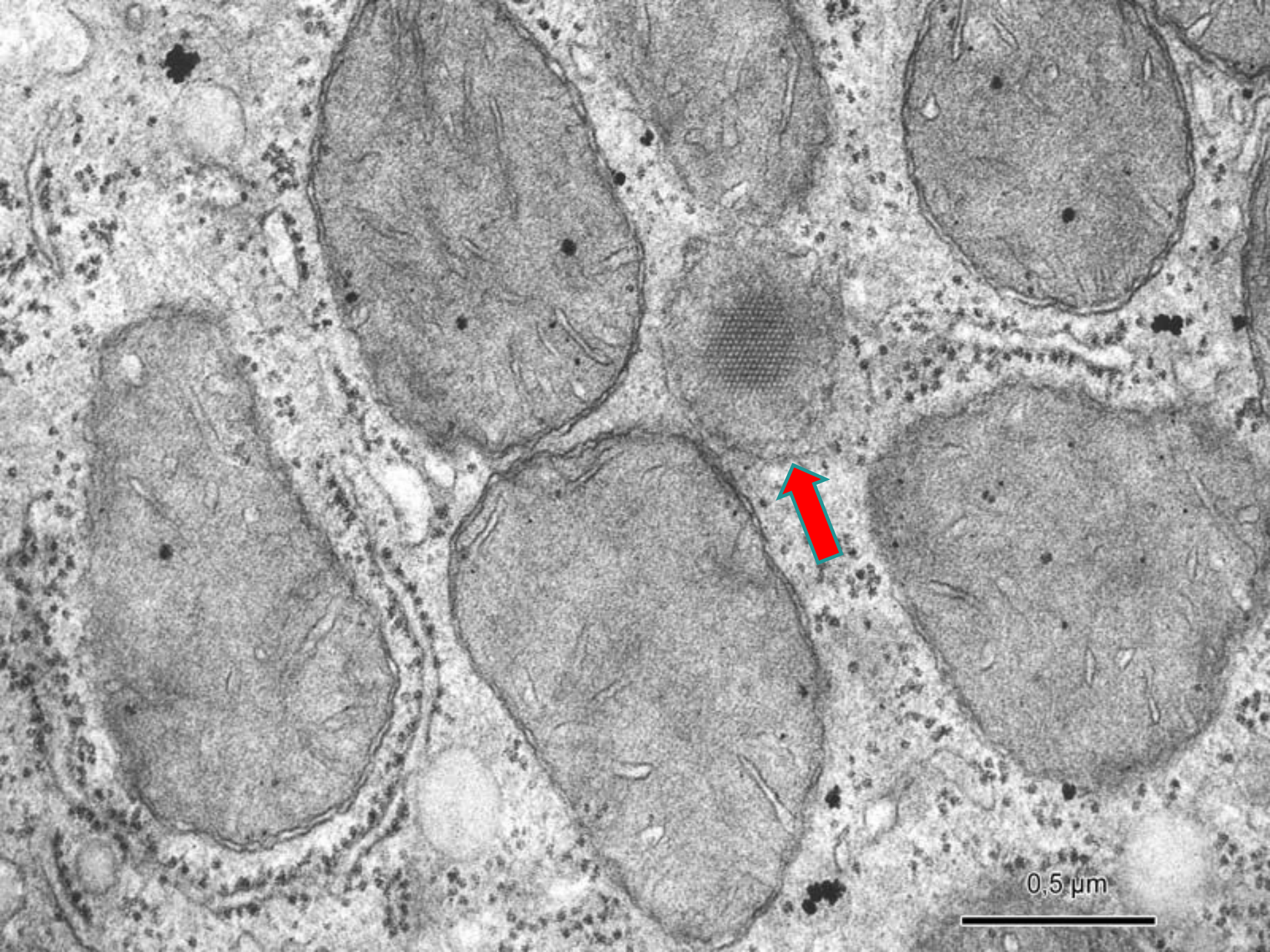
Peroxisomy (mikrotělíska)

- Váčky – 0,1 - 0,5 μm $\emptyset$, jednoduchá membrána, matrix s oxidativními enzymy (peroxidáza, kataláza, urikáza aj.)

- [nukleoid = *krystaloid*]

0,5 μm

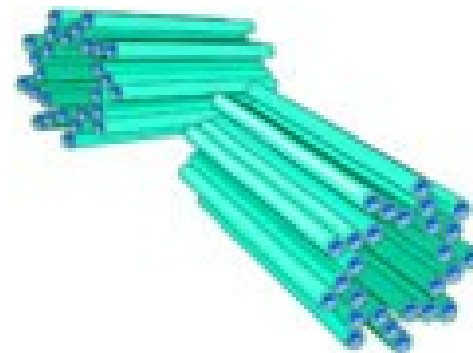
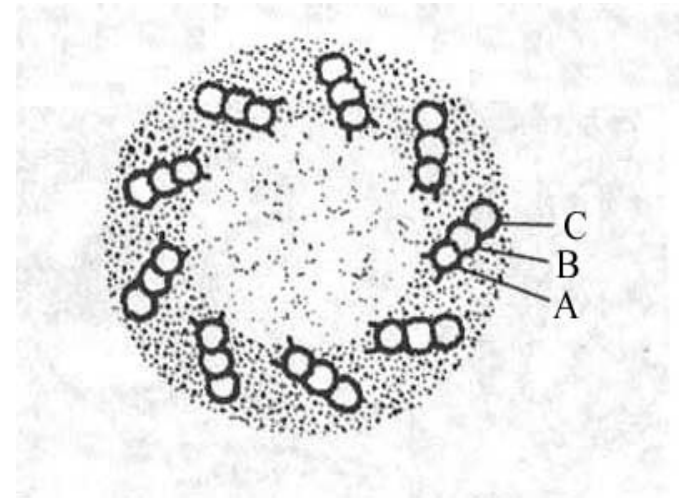

Funkce lyzozomů a peroxisomů

- **Ly** – intracelulární digesce endo- a exogenního materiálu
- **Pe** – detoxikace (rozklad H_2O_2 , štěpení purinů a MK)
  - účast na syntéze žlučových kyselin
  - účast na syntéze fosfolipidů

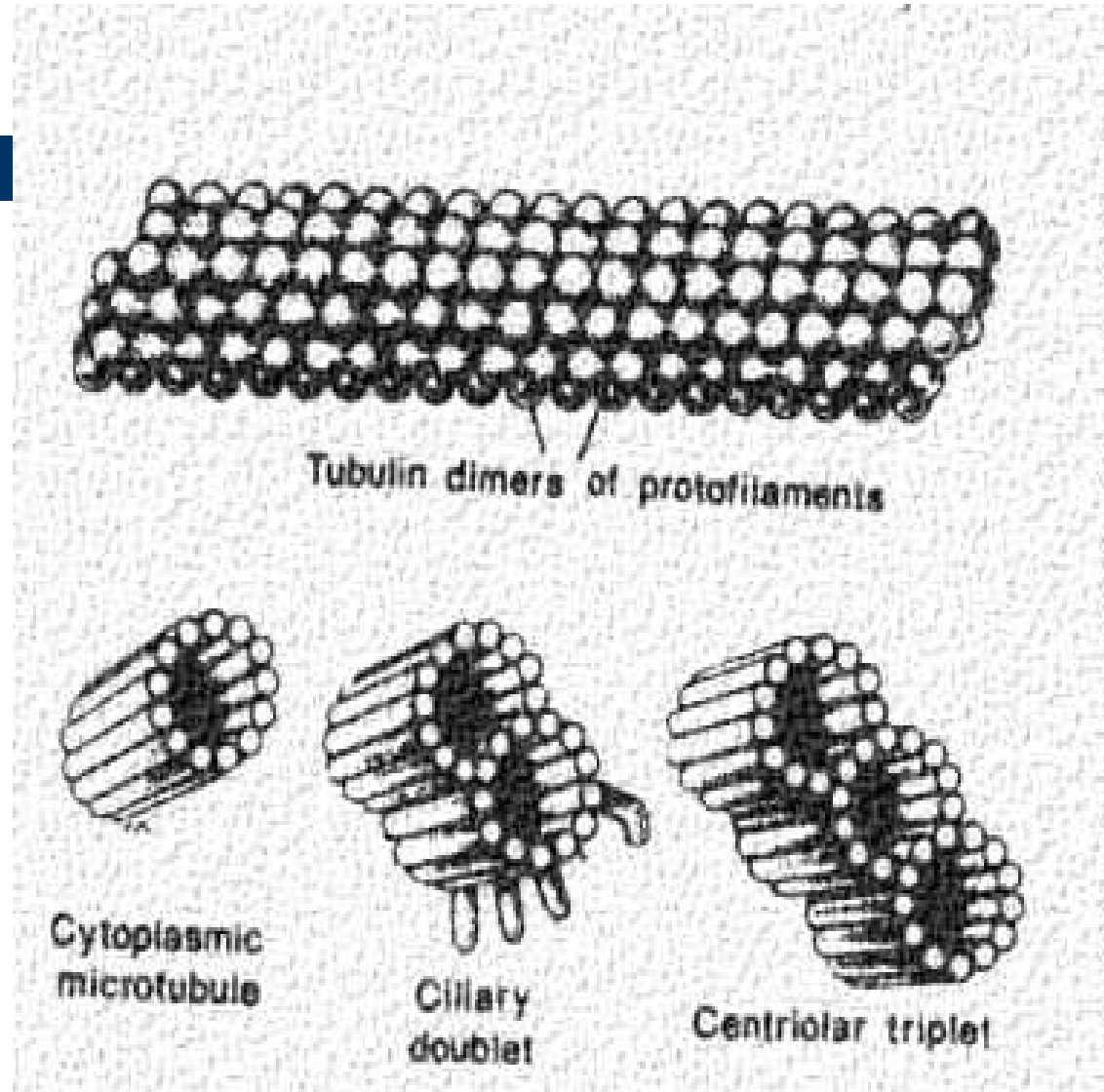
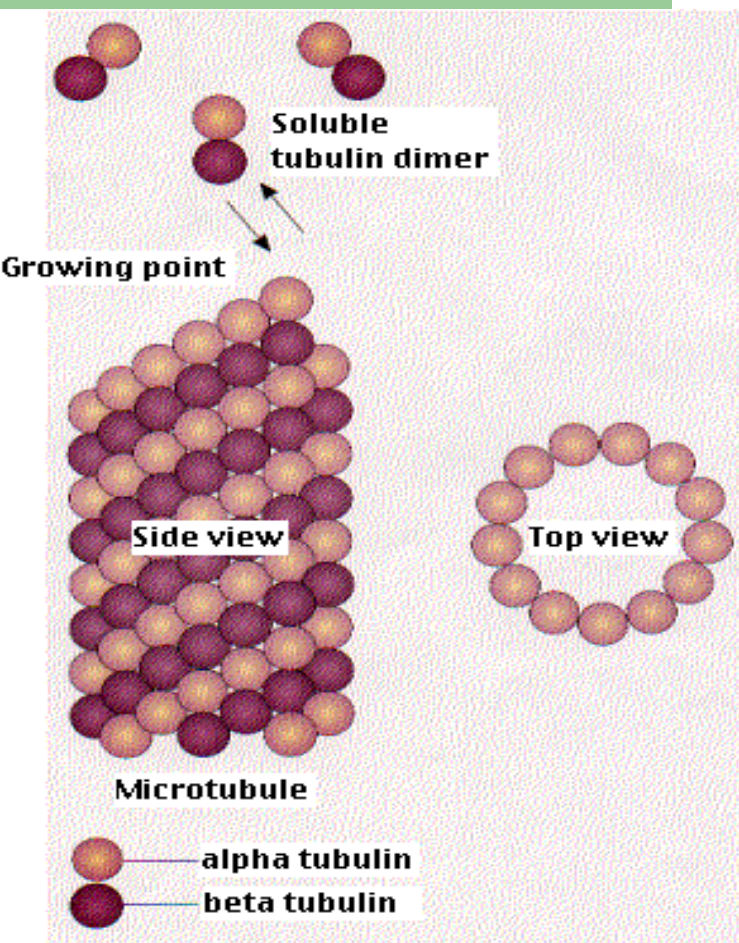
Centriol

- Tvar: cylindr (válec)
- Velikost: $\varnothing$ 0,2 μm , délka 0,3 - 0,5 μm
- Stavba: 9 tripletů mikrotubulů po obvodu stěny centriolu
- Výskyt v buňce (v interfázi): 1 pár centriolů [„T“] v oblasti cytoplazmy = centrosoma (blízko jádra)

triplet mikrotubulů

CCO

C B A mikrotubulus
10/10/13 protfilament

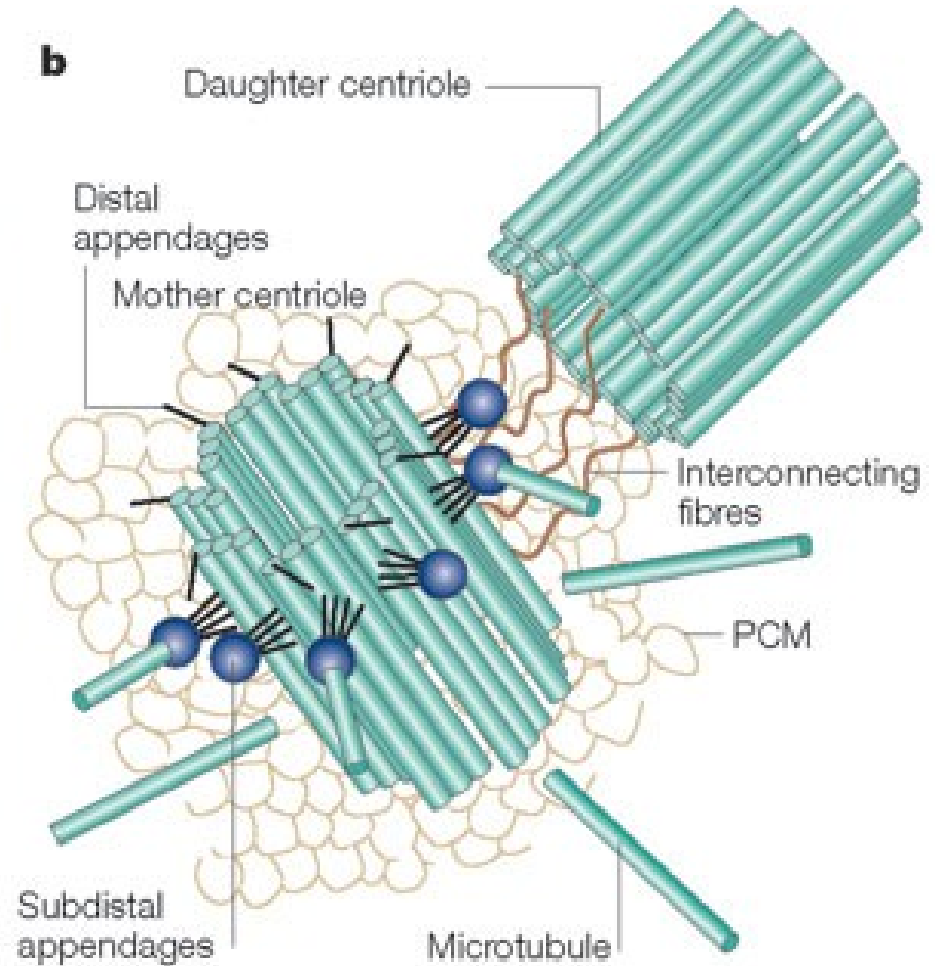

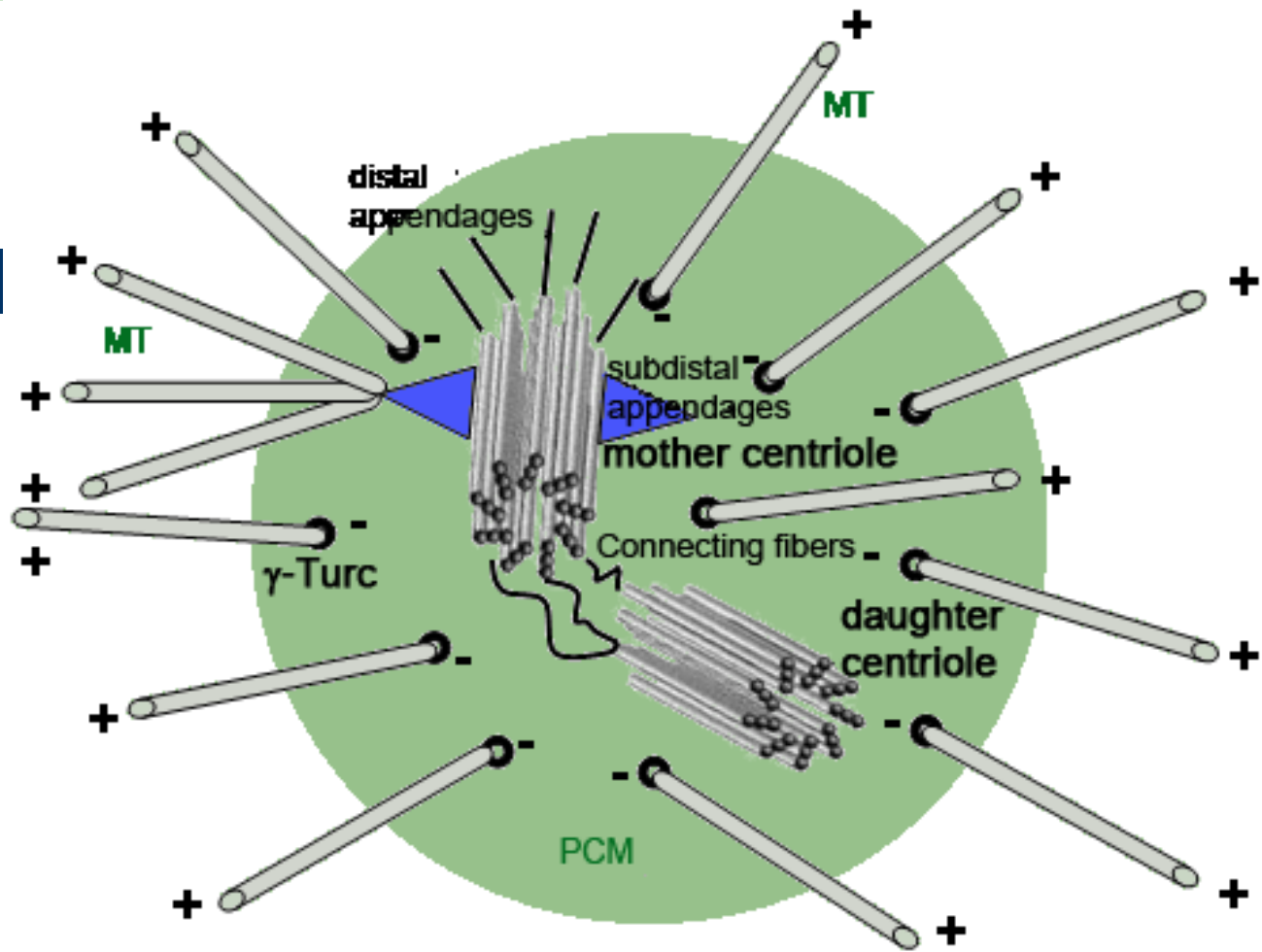
Struktura centriolu

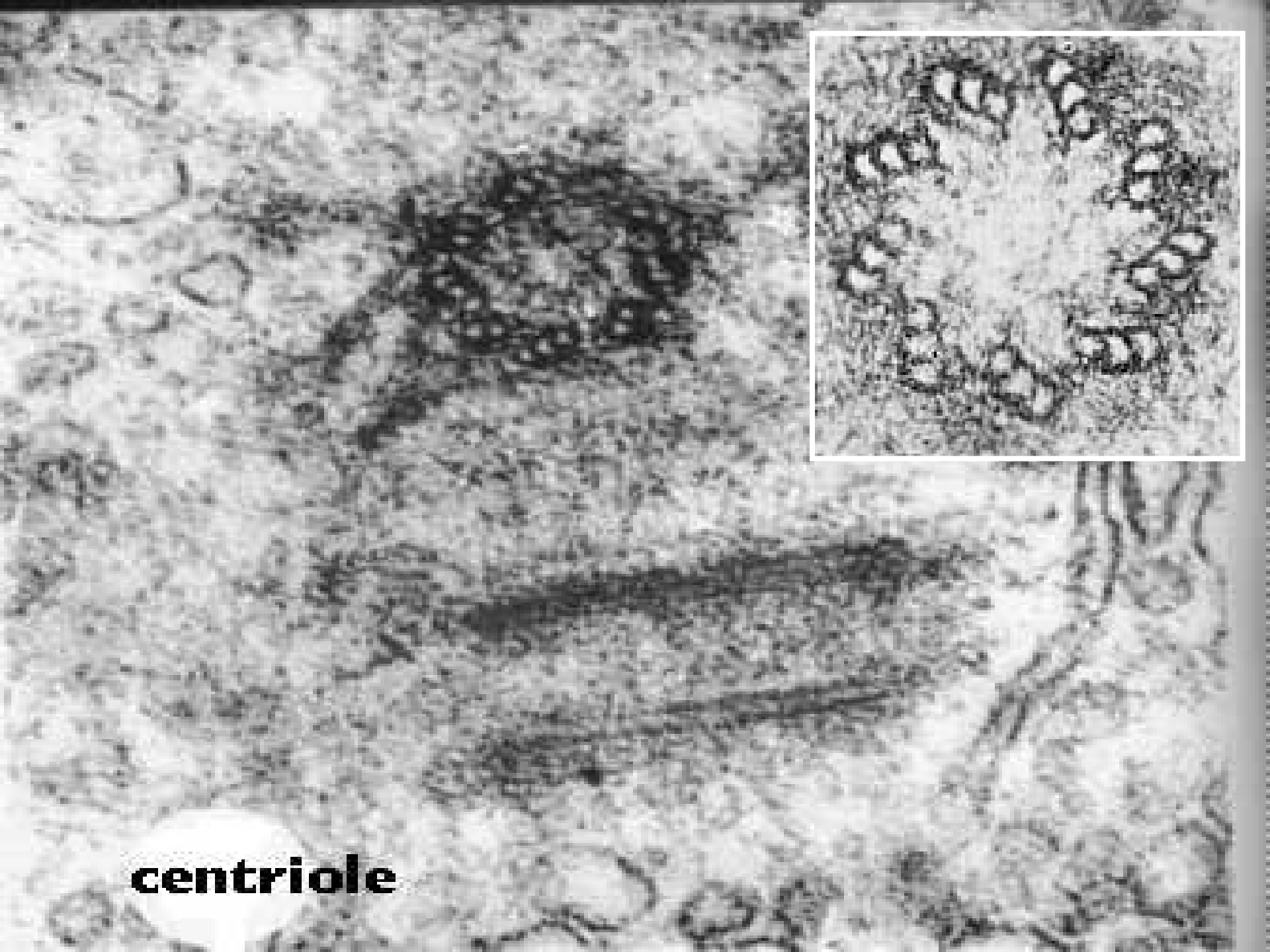
a

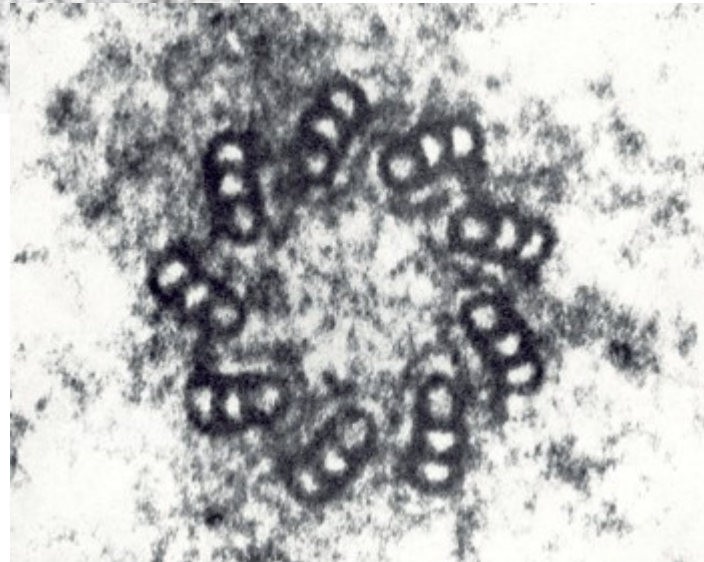
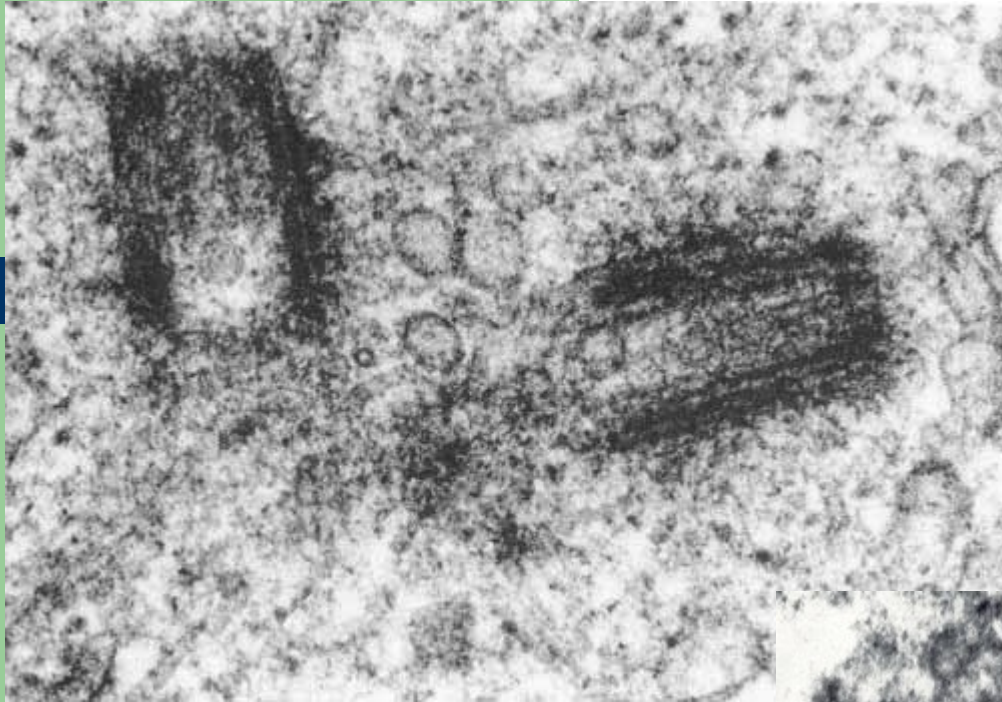
b

centriole

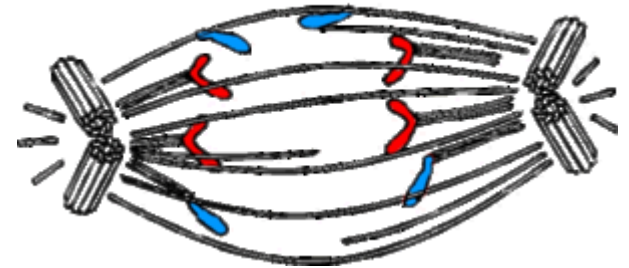

Funkce centriolů

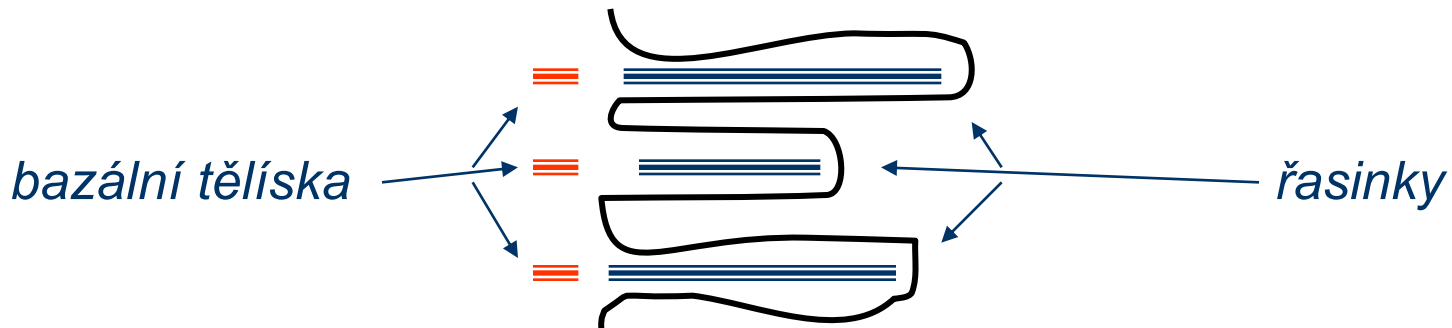
Duplikace centriolů v průběhu dělení buňky

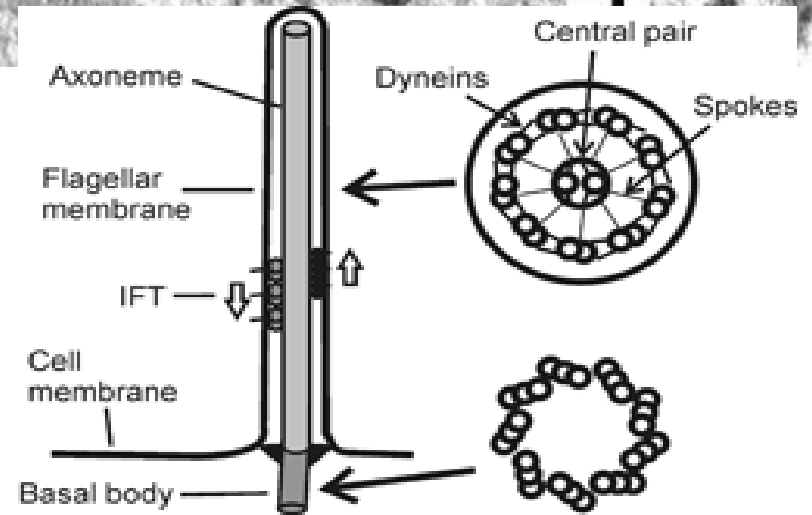
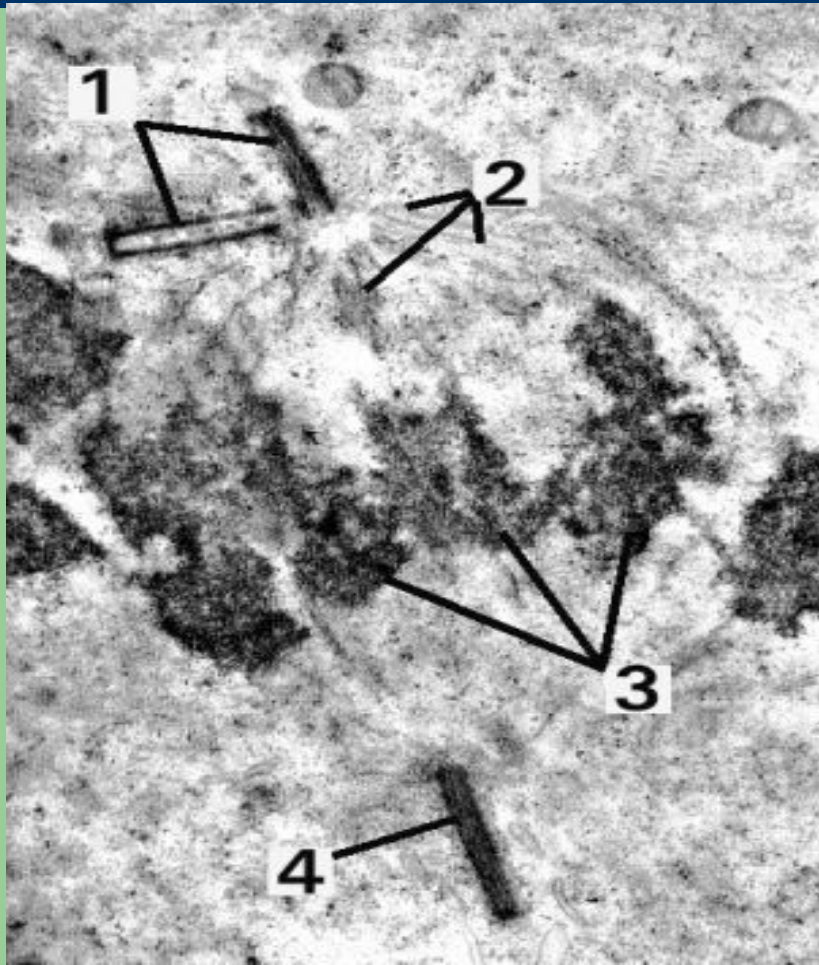
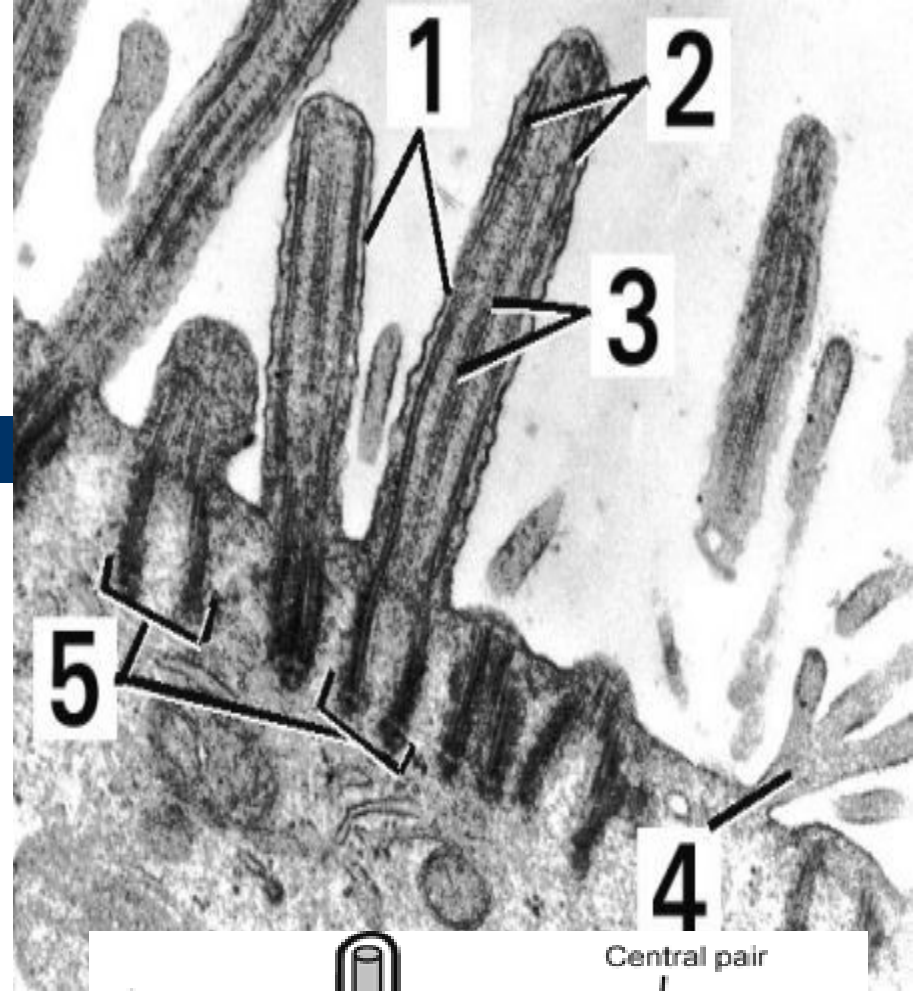
⇒ vznik dělicího vřeténka

Mnohočetná replikace centriolů v průběhu ciliogeneze

⇒ vznik bazálních tělísek řasinek

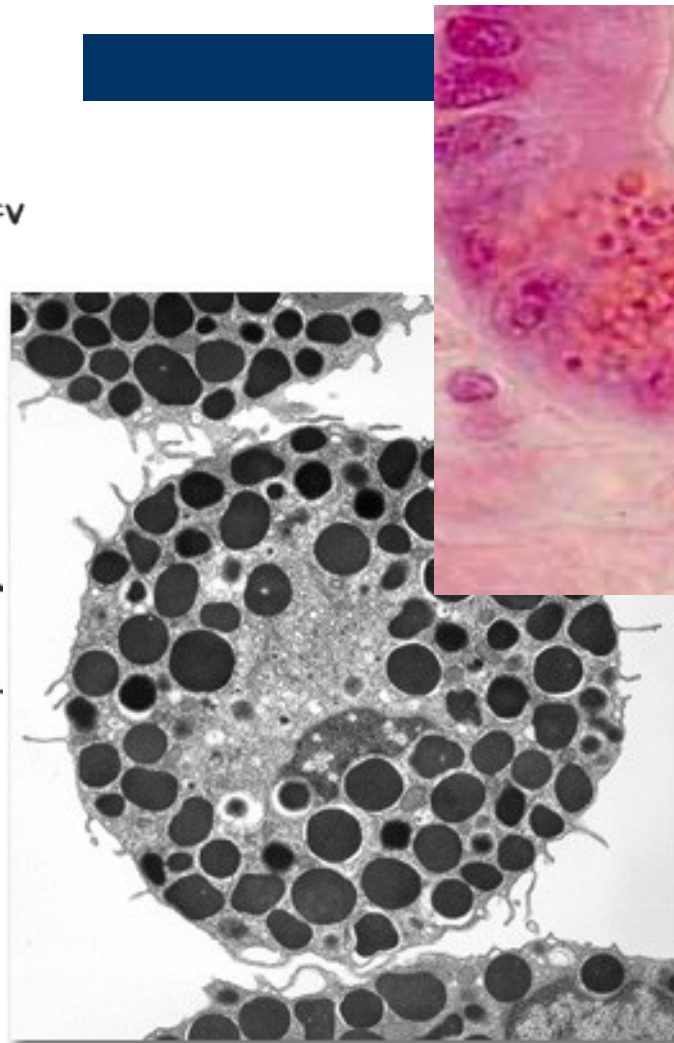
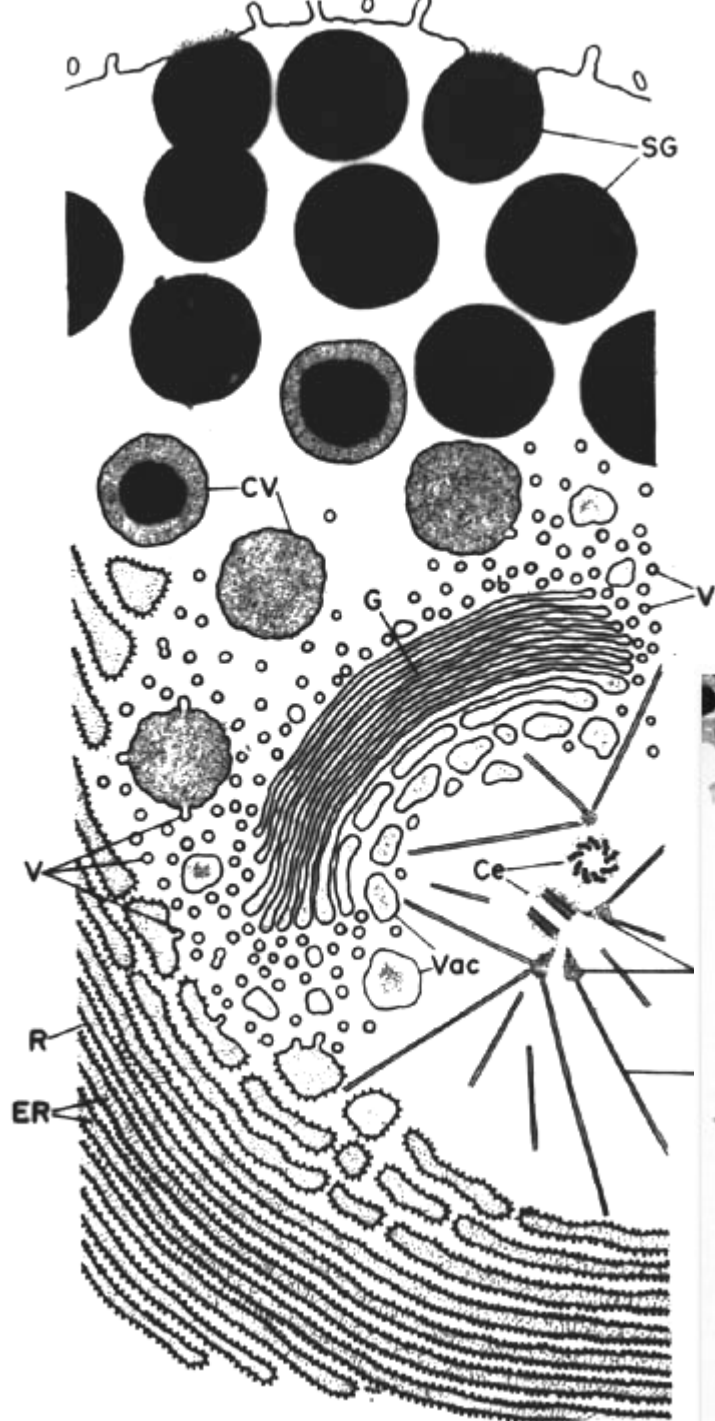

Inkluze

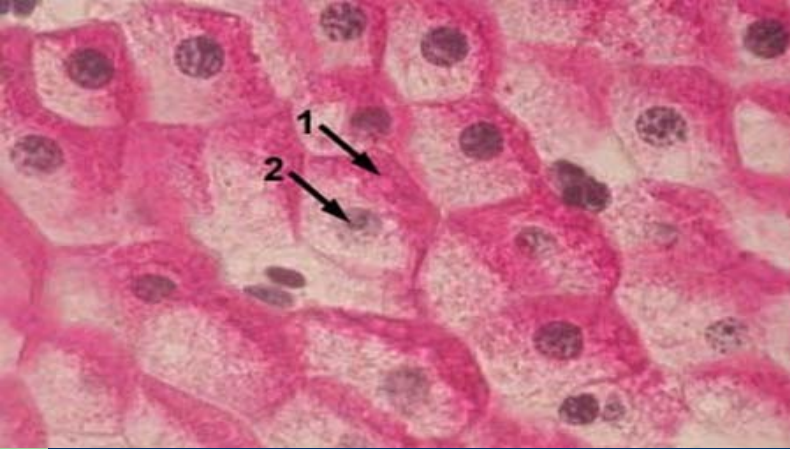
přechodné (dočasné) součásti buňky

- Sekreční granula
- Zásobní látky
  - glykogen
  - lipidové kapky
- Krystaly (proteiny)
- Pigmenty
  - endogenní
    - autogenní (melanin)
    - aj. → hematogenní
    - lipofuscin
  - exogenní – prach, barviva (karoteny), tetováž

Sekreční granula

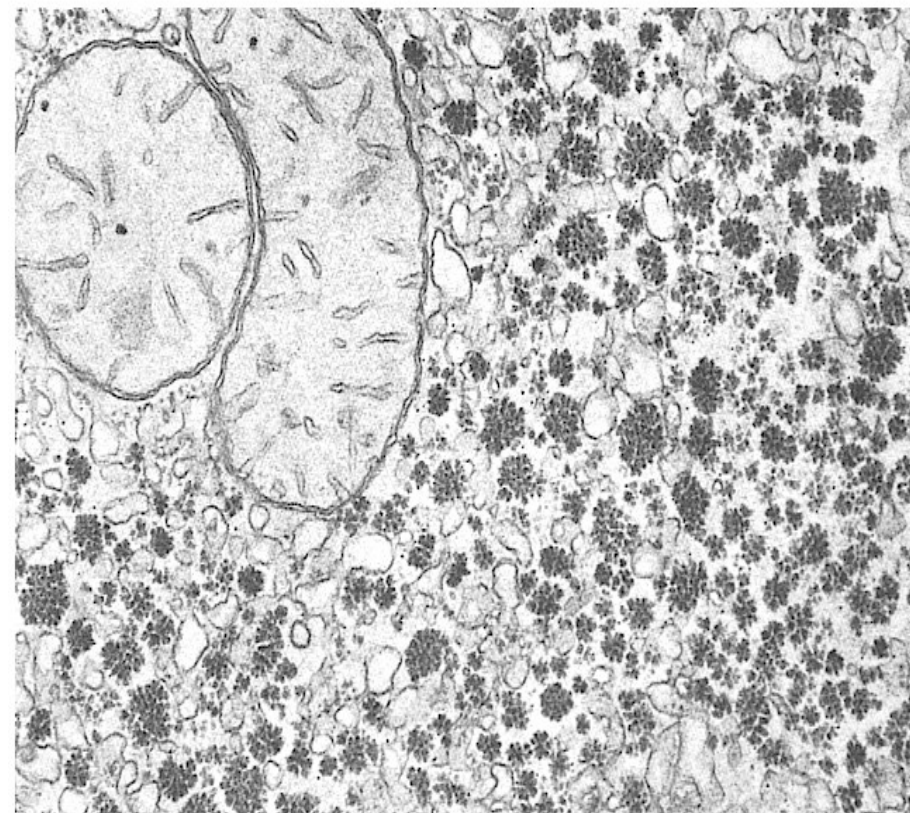
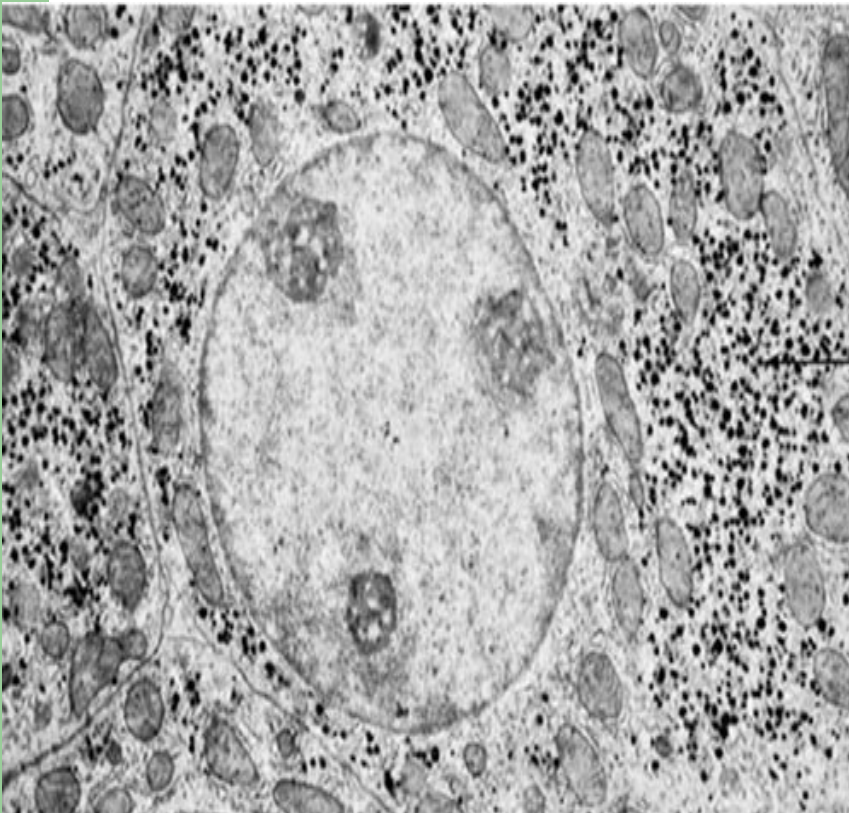

Glykogen

lineární, bohatě větvený polymer
složený z molekul glukózy

- β – granula (40 nm)

- α – granula (až 400 nm)

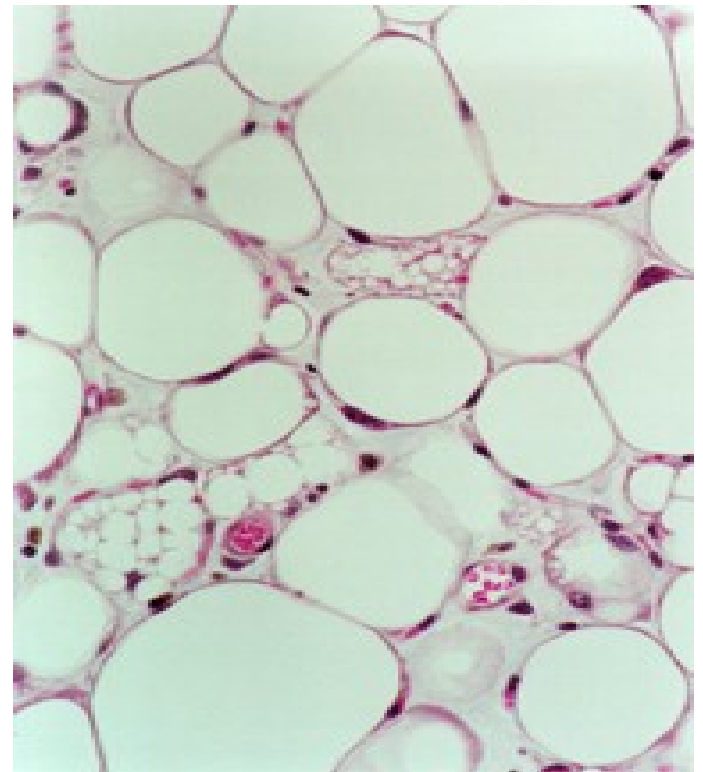
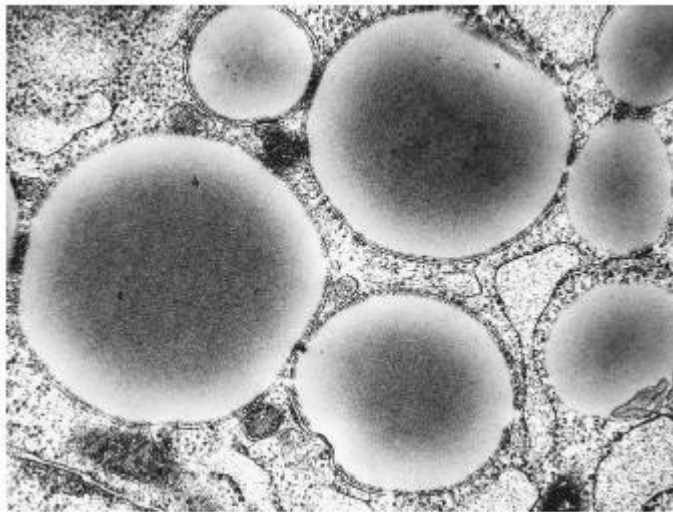

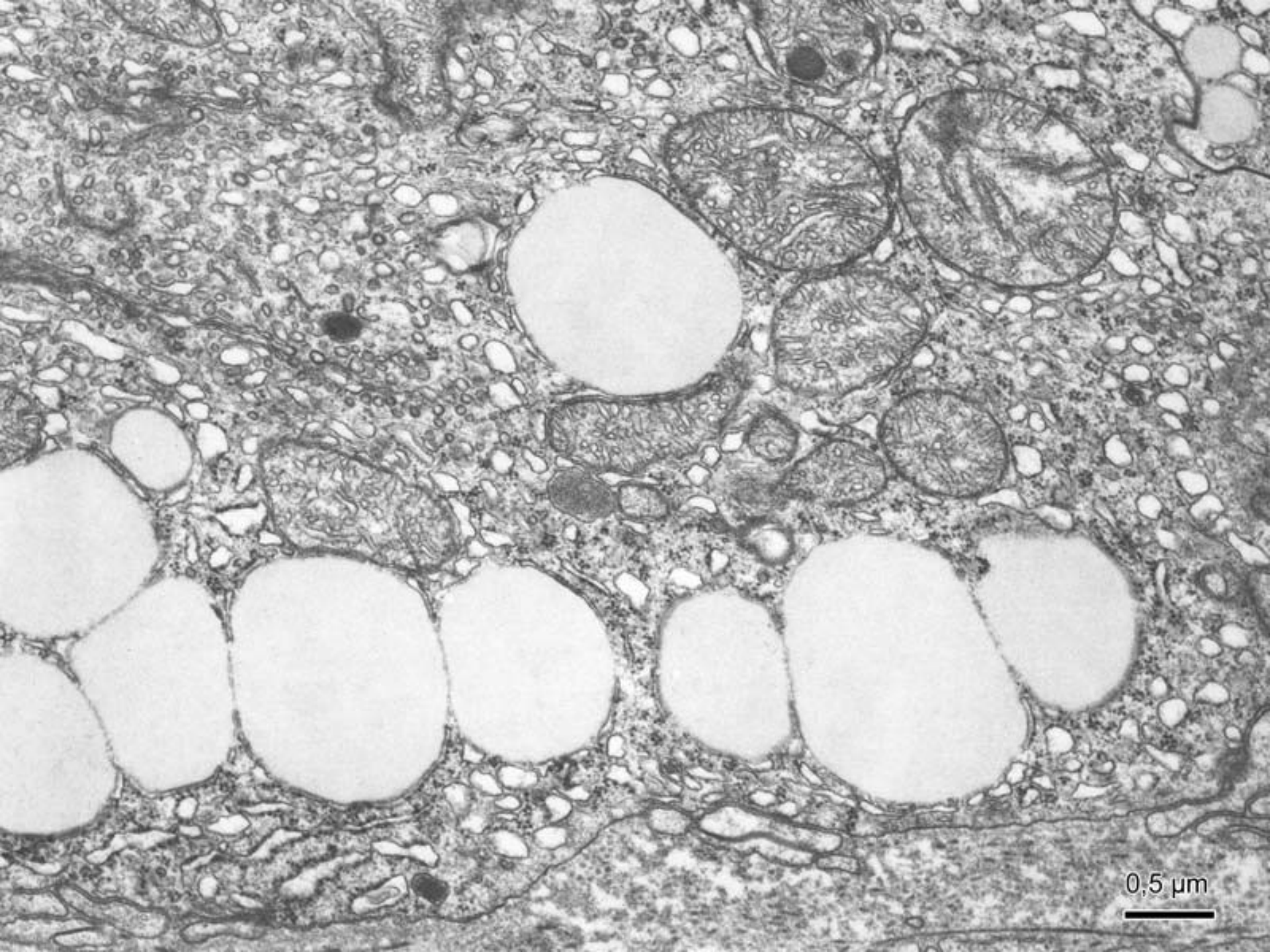

0,5 μm

Lipidové kapky

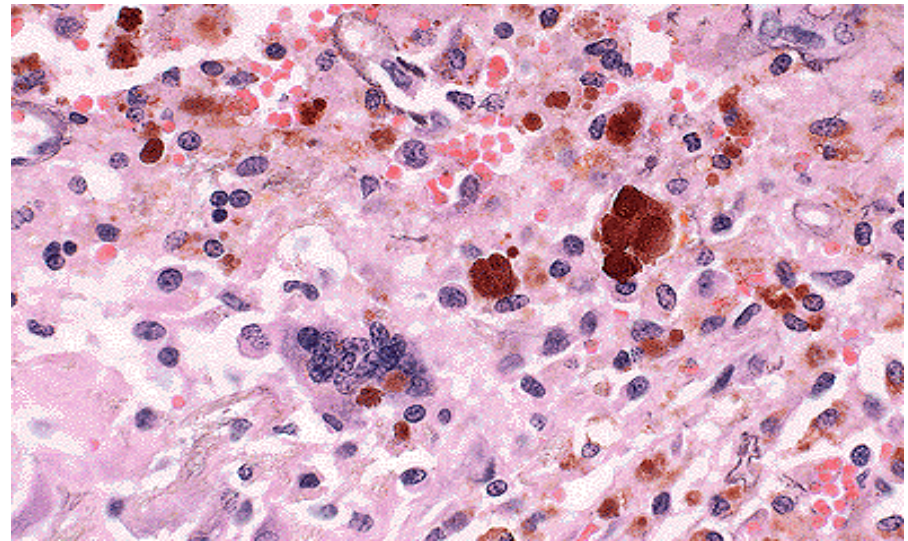
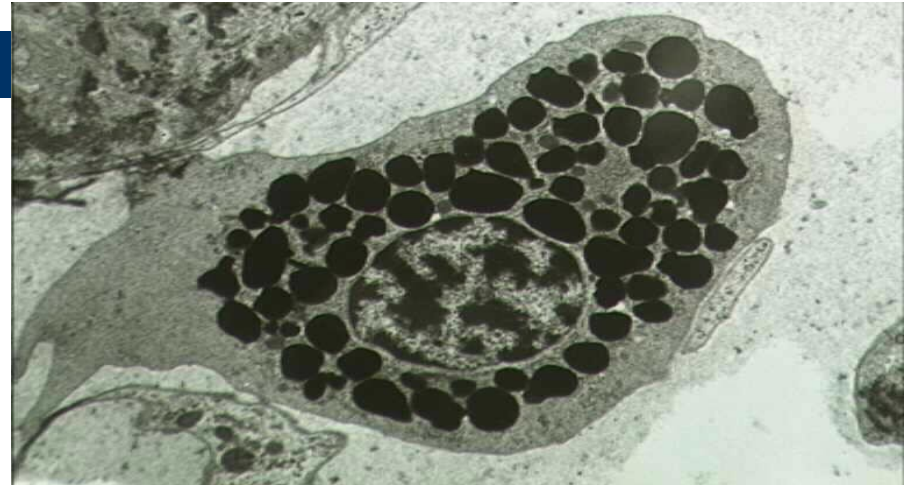
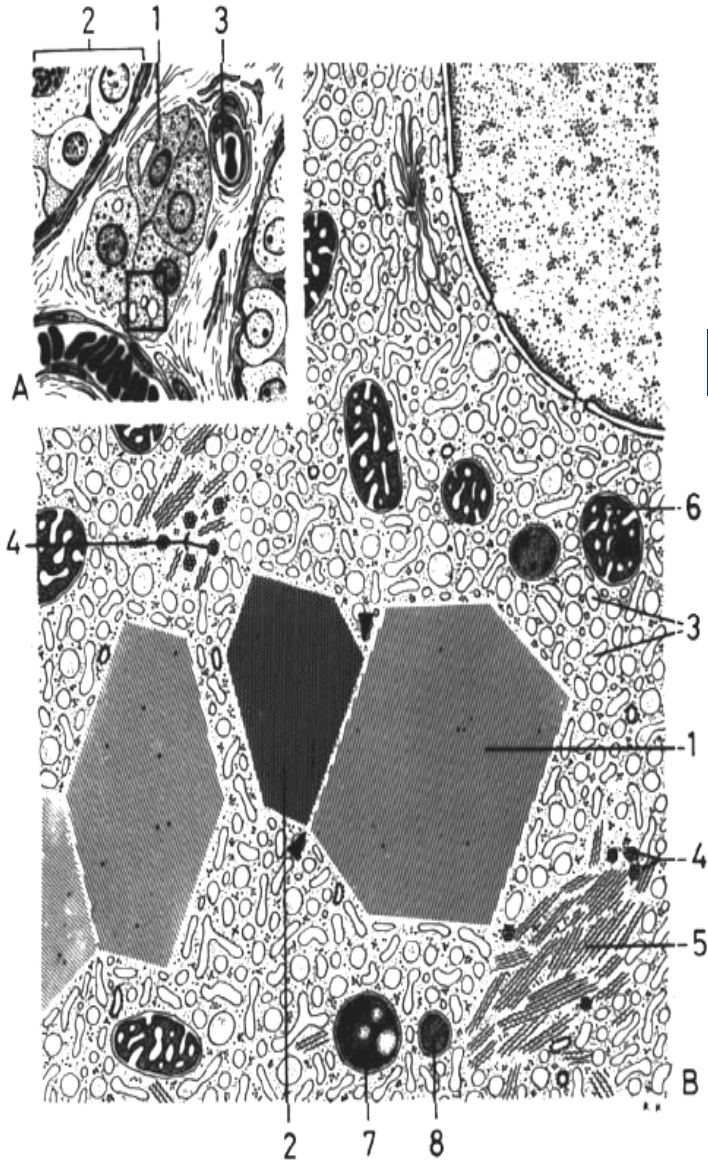

0,5 μm

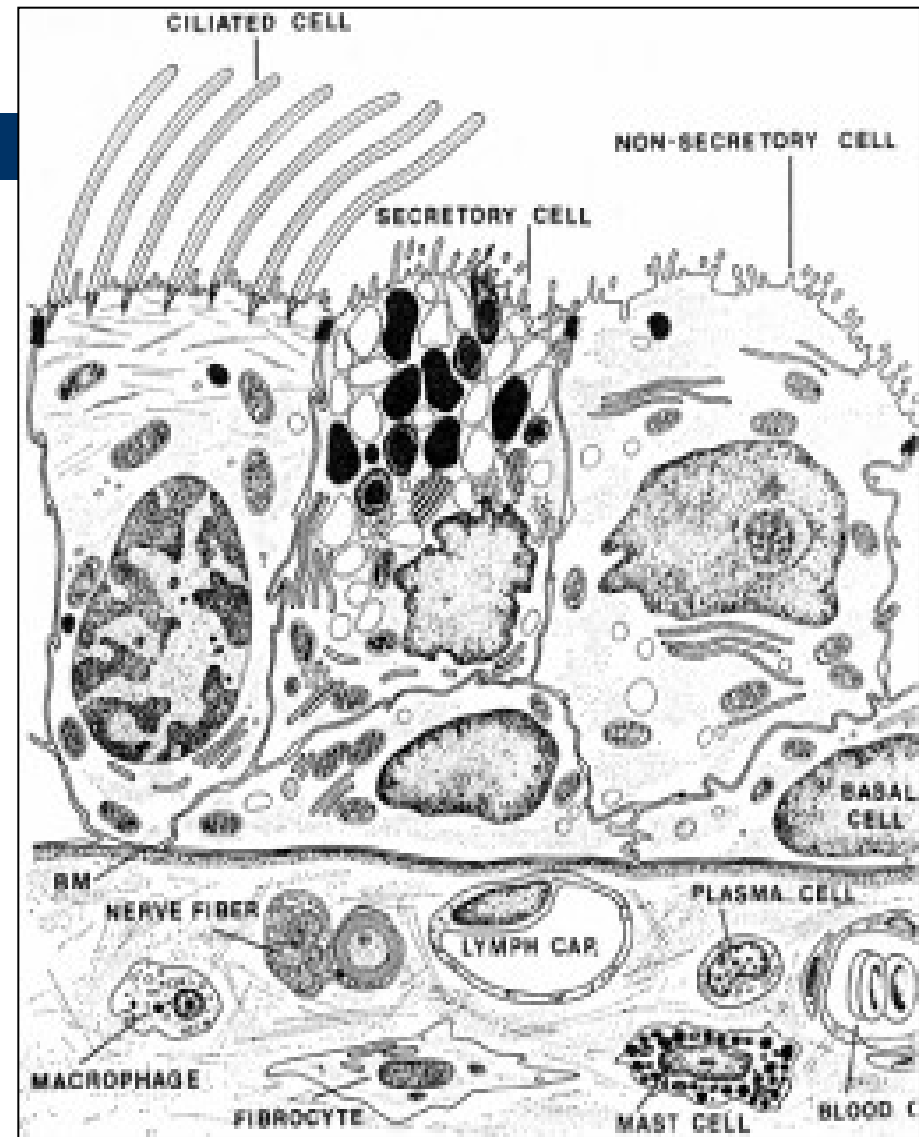

Krystaly, pigmenty

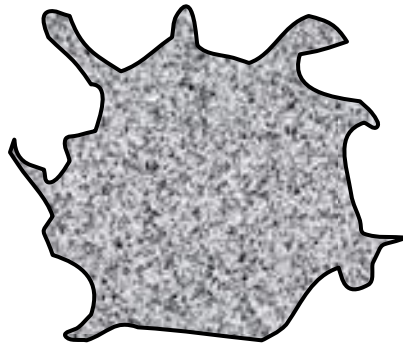
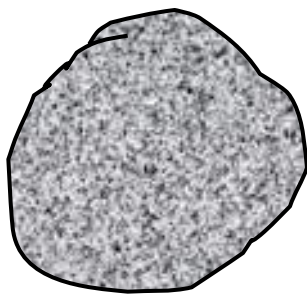
Buněčný povrch

- Volný povrch
  - hladký nebo s výběžky (mikrokly, řasinky, bičíky)
- Povrch přivrácený k jiné buňce (laterální)
  - mezibuněčné spoje
- Bazální povrch (přivrácený k nebuněčné struktuře – lamina basalis nebo bazální membrána – poloviční spoje (hemidesmosomy))

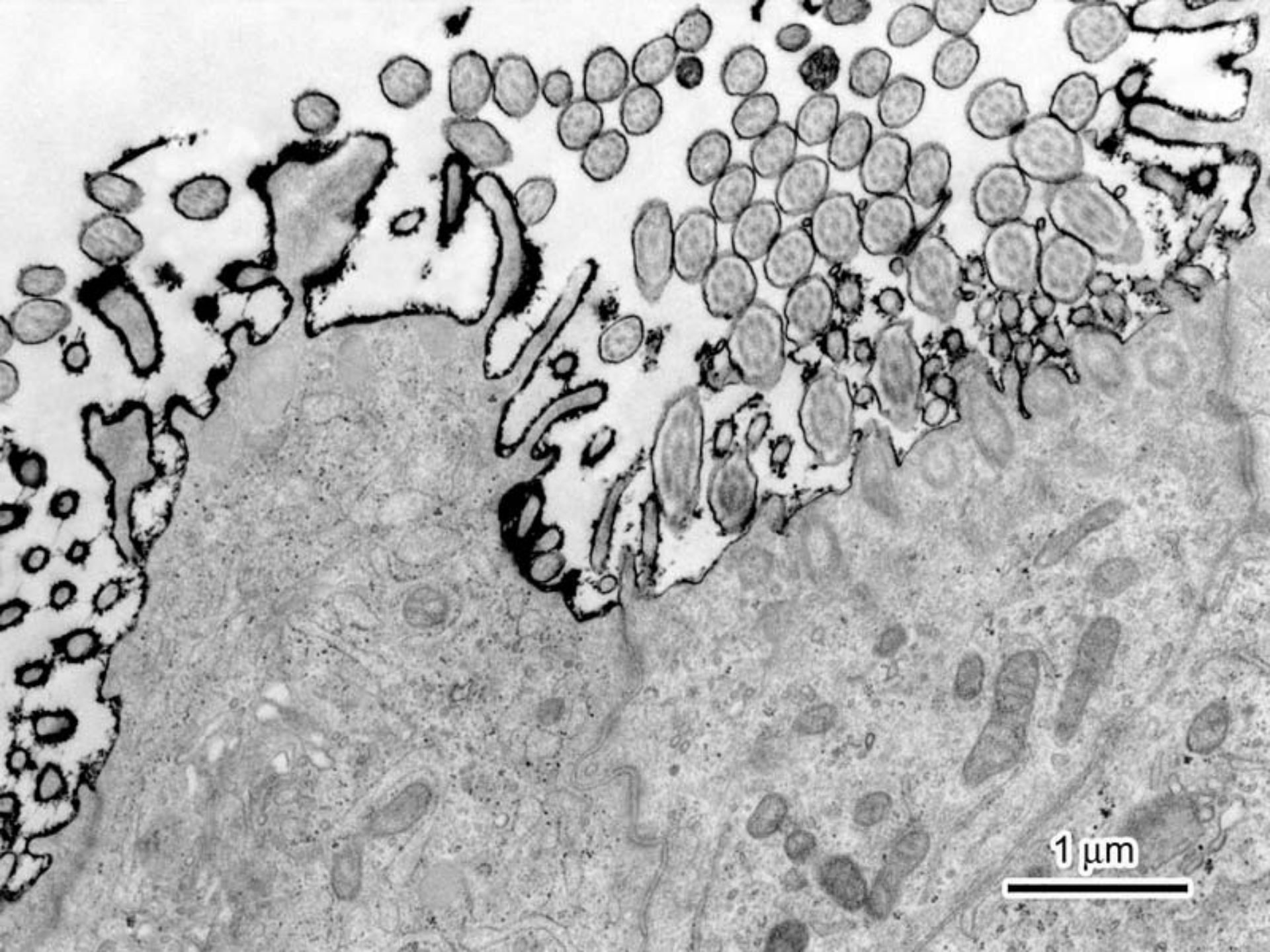

Volný povrch

- hladký (rovný nebo členitý – *např. pseudopodie*)
- mikroklky
- kinocilie, flagella

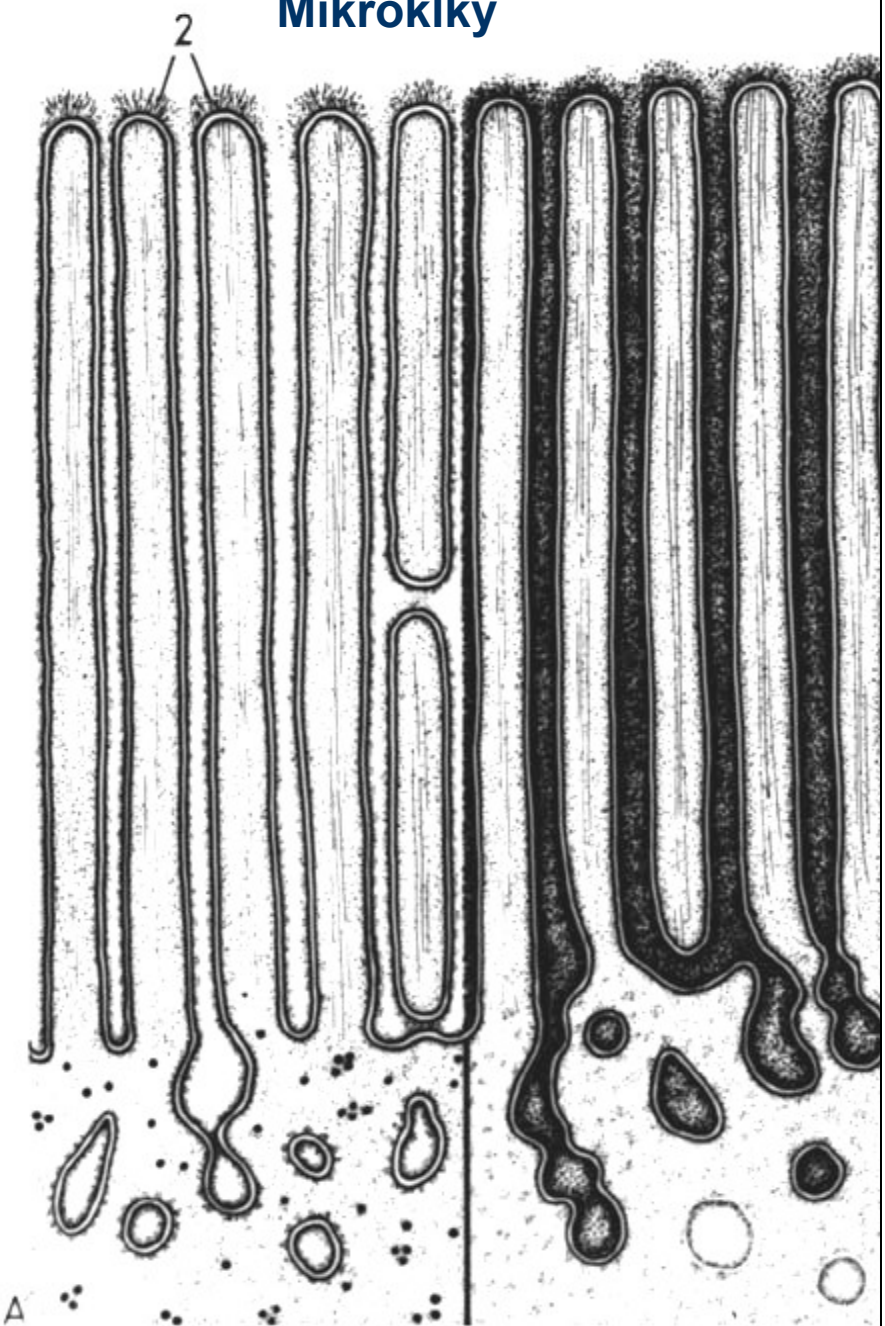

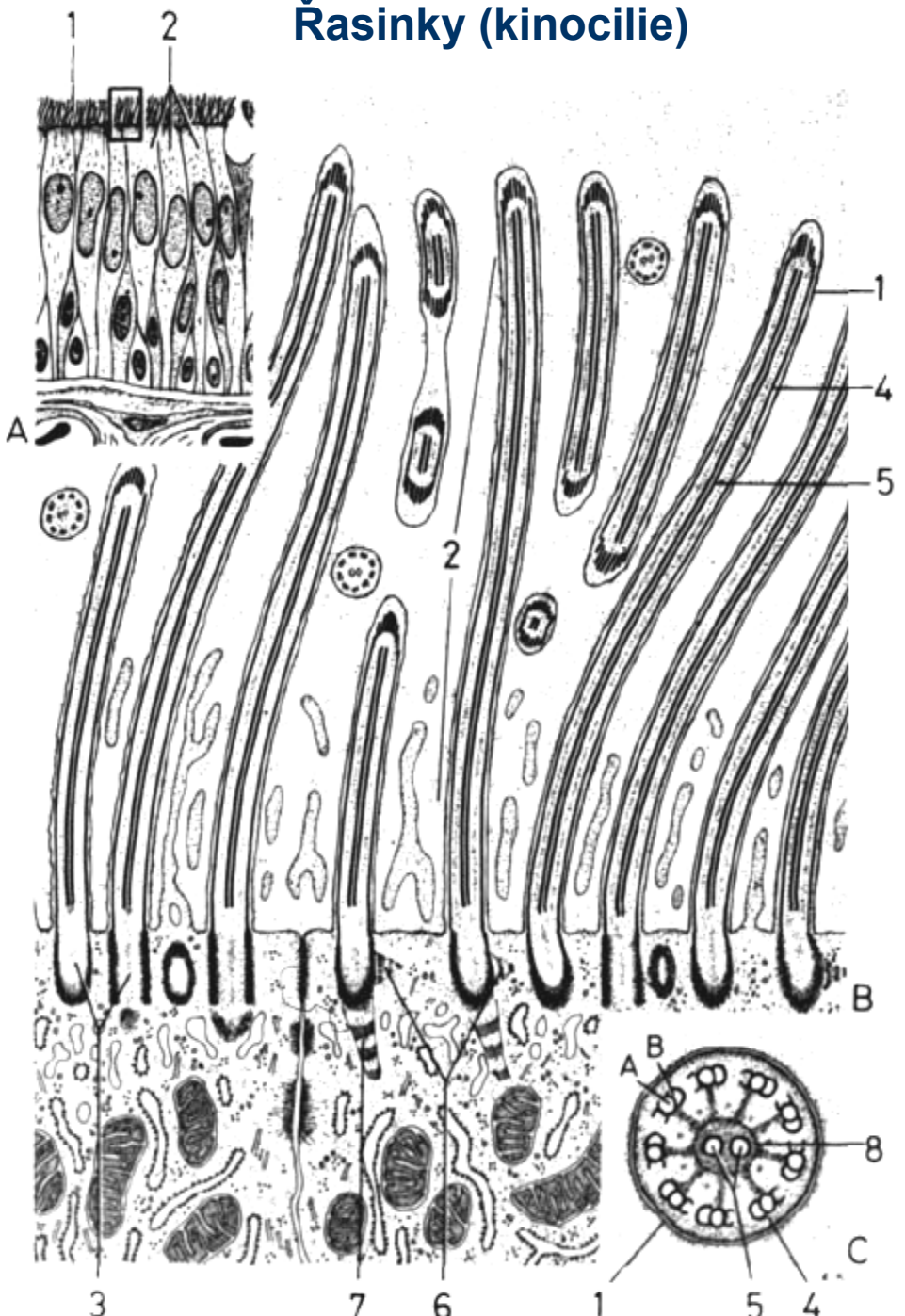
1 μm

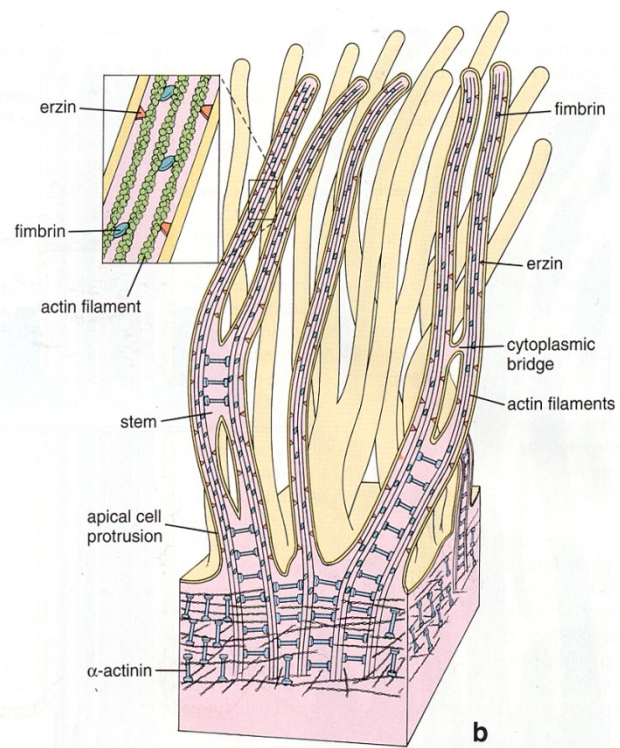
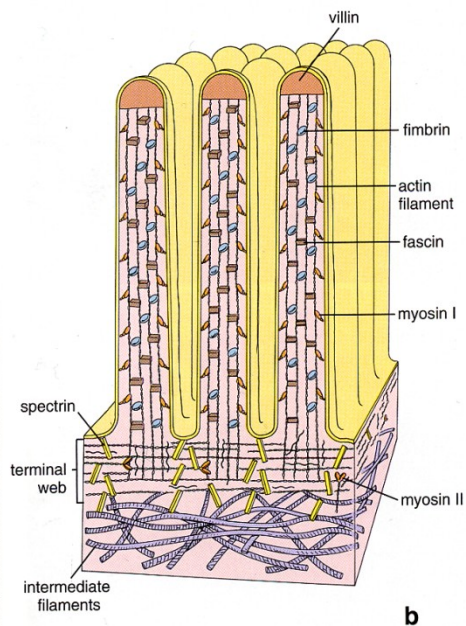
Mikroklky

Řasinky (kinocilie)

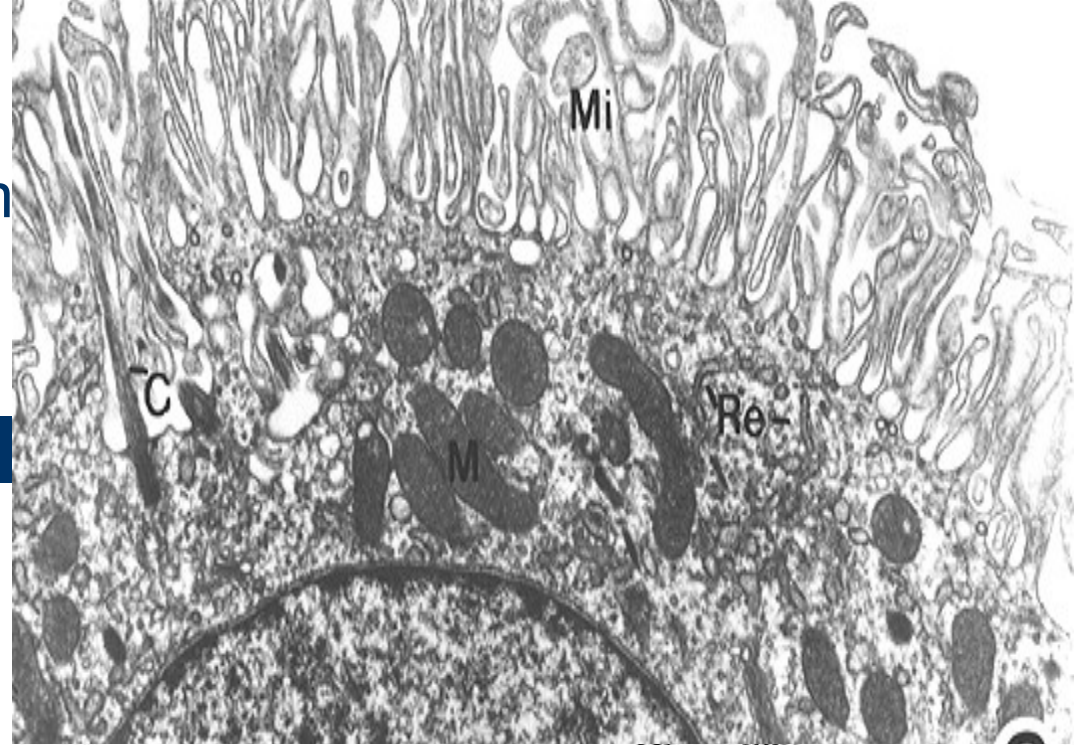

Mikroklky = výběžky cytoplazmy vyztužené aktinovými mikrofilamenty – dle uspořádání:

- krátké, nepravidelné
- žíhaná kutikula – *př. epitel. bb. střeva*
- kartáčový lem – *př. kanálky nefronu*
- stereocilie – *př. ductus deferens*

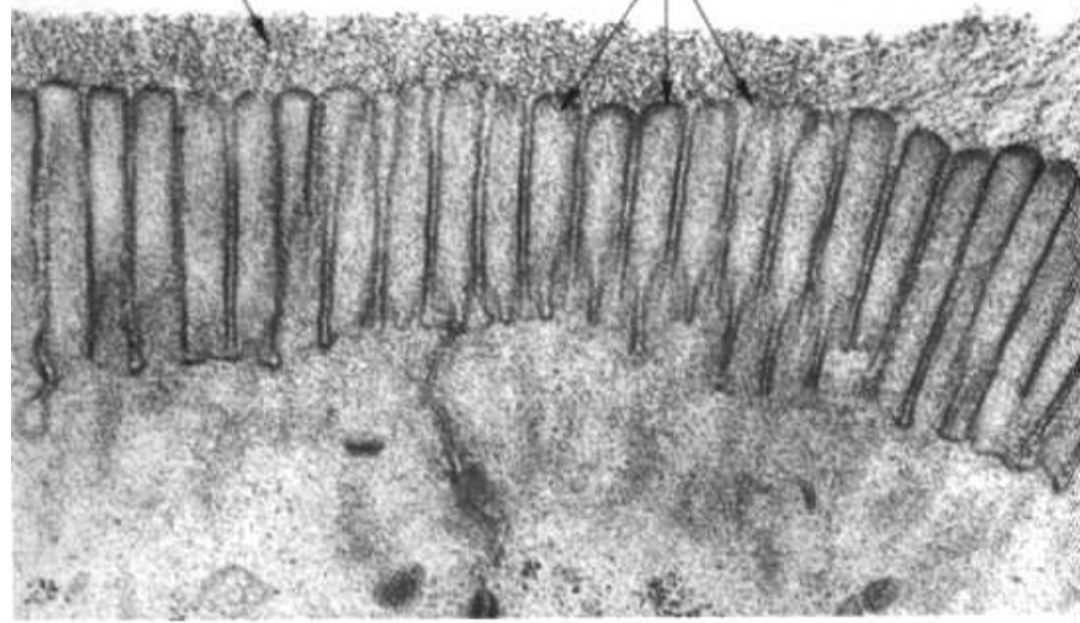
kartáčový lem

Glycocalyx

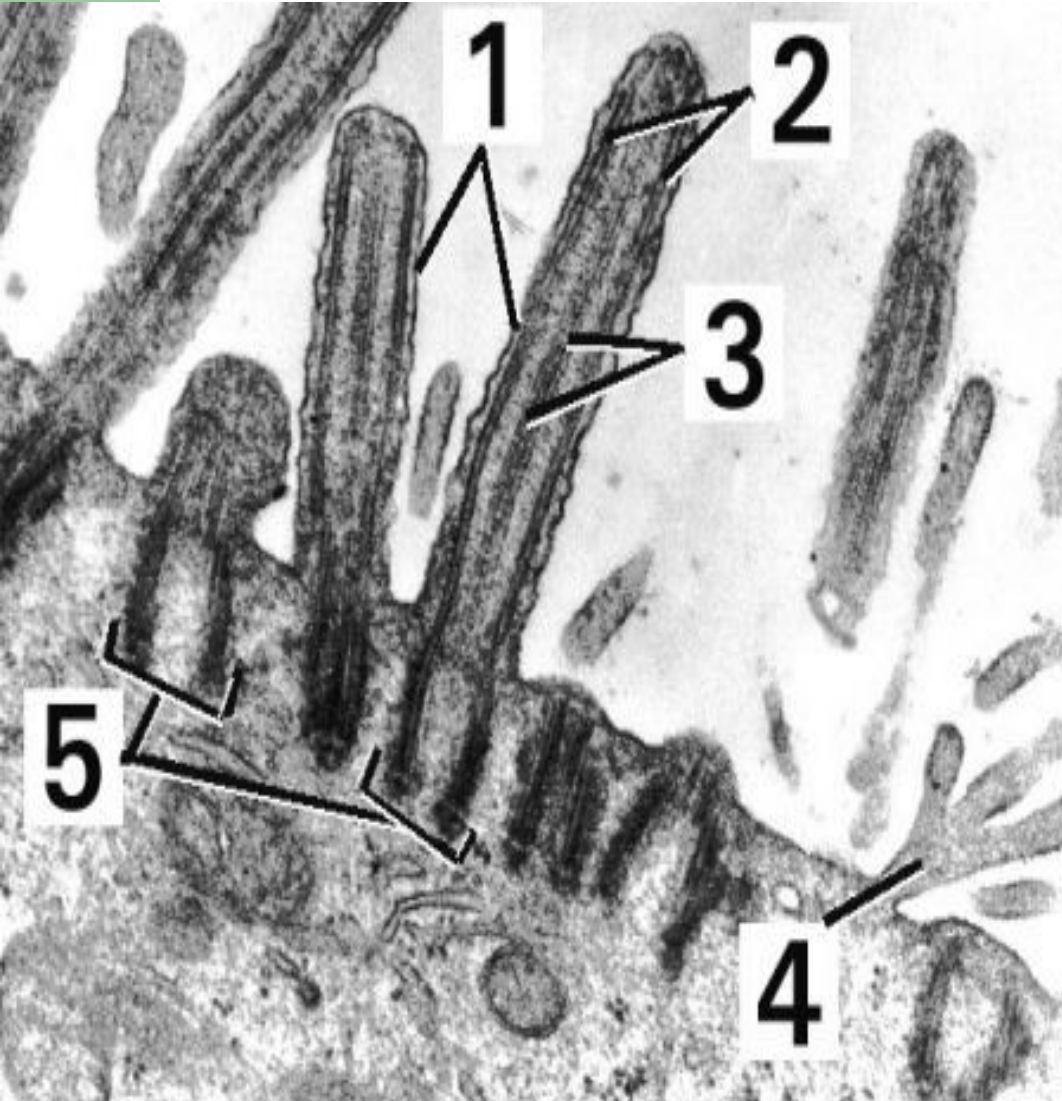
Microvilli

žíhaná kutikula

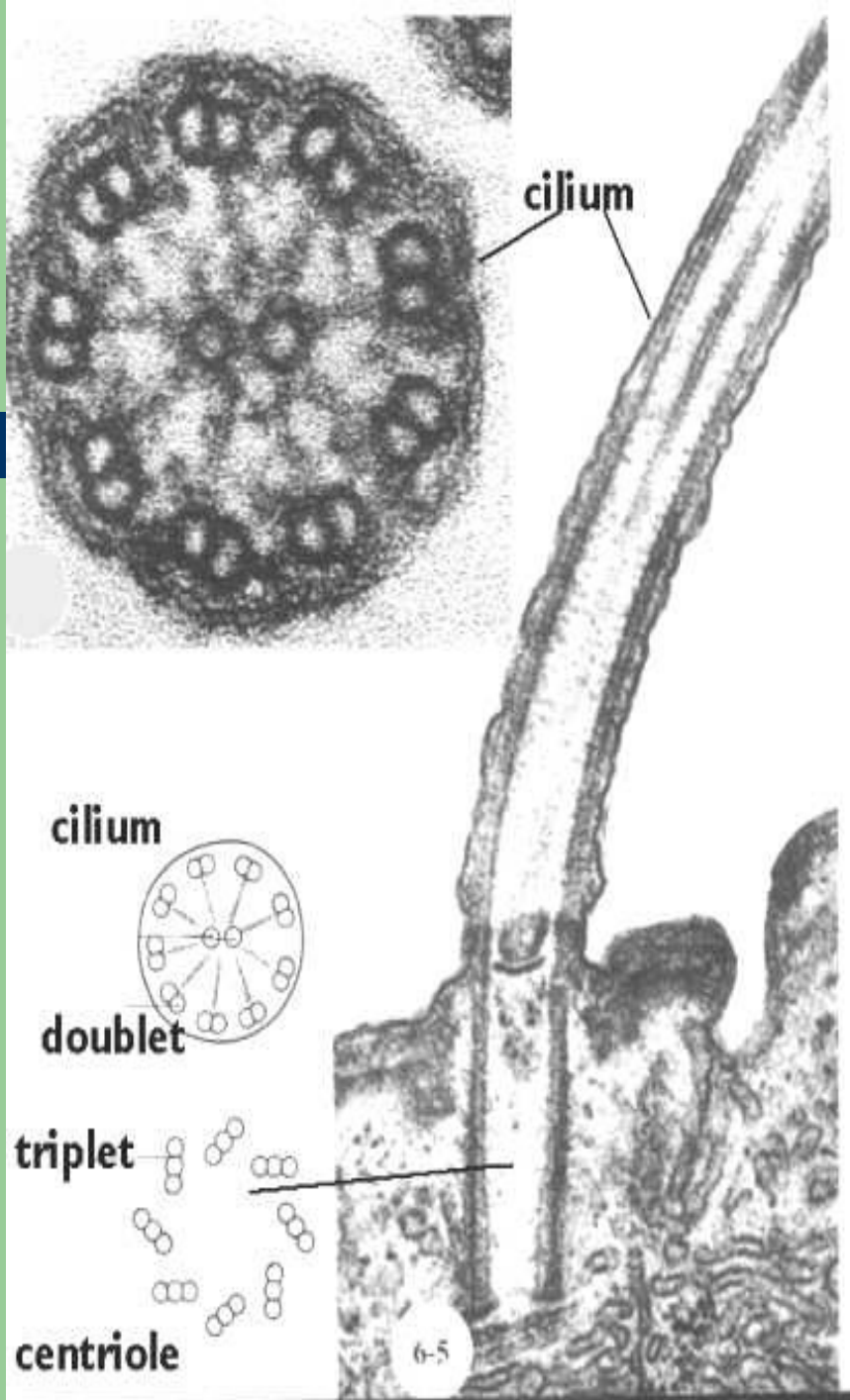

Kinocilium a flagellum (řasinka a bičík)

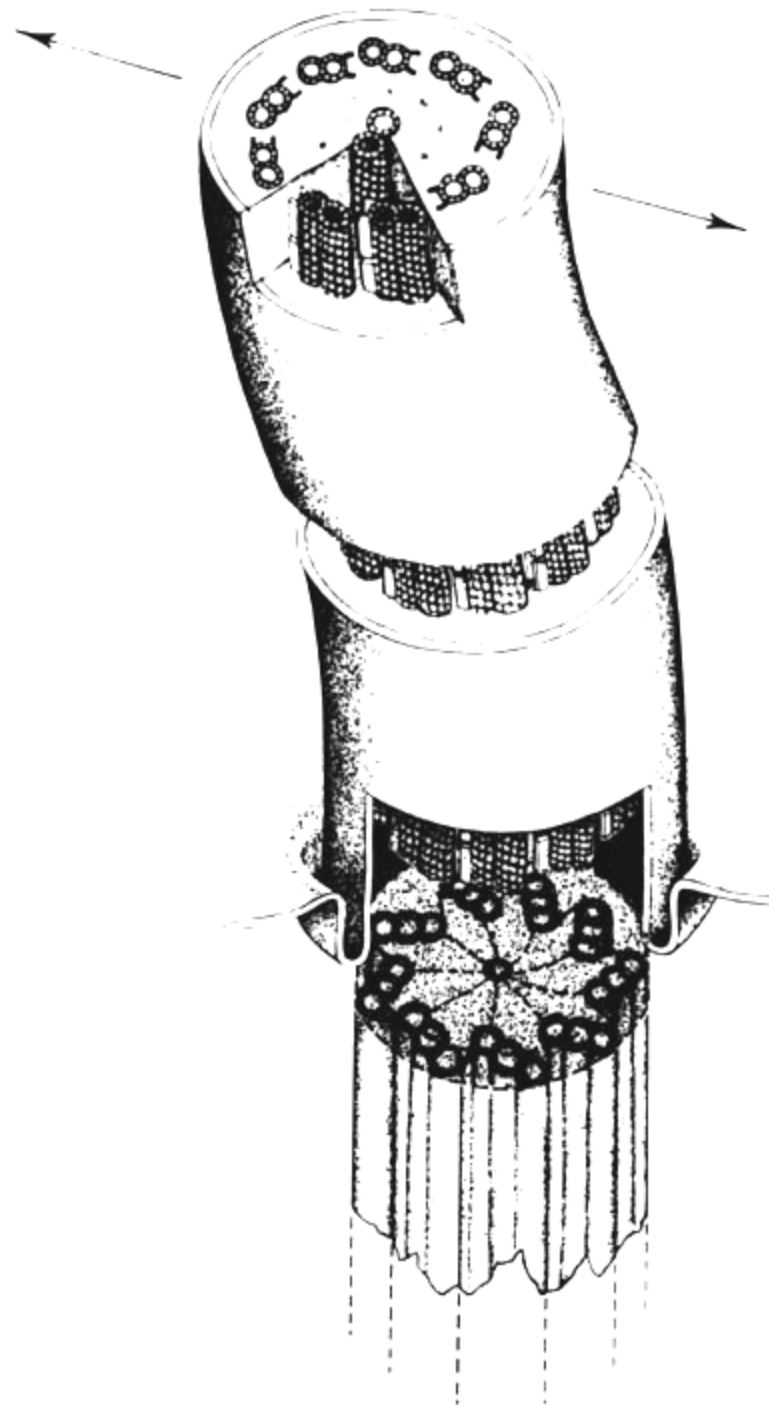
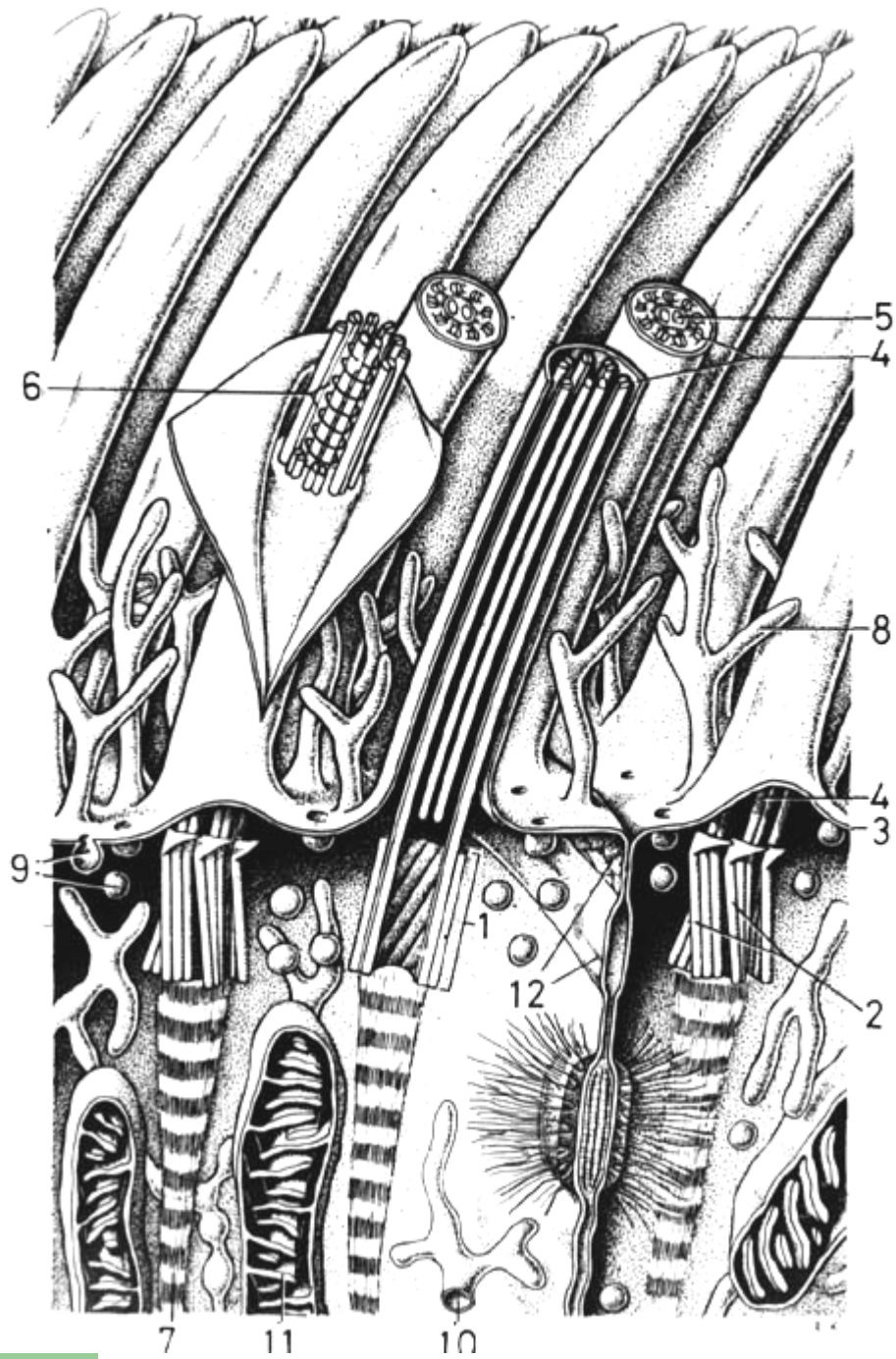

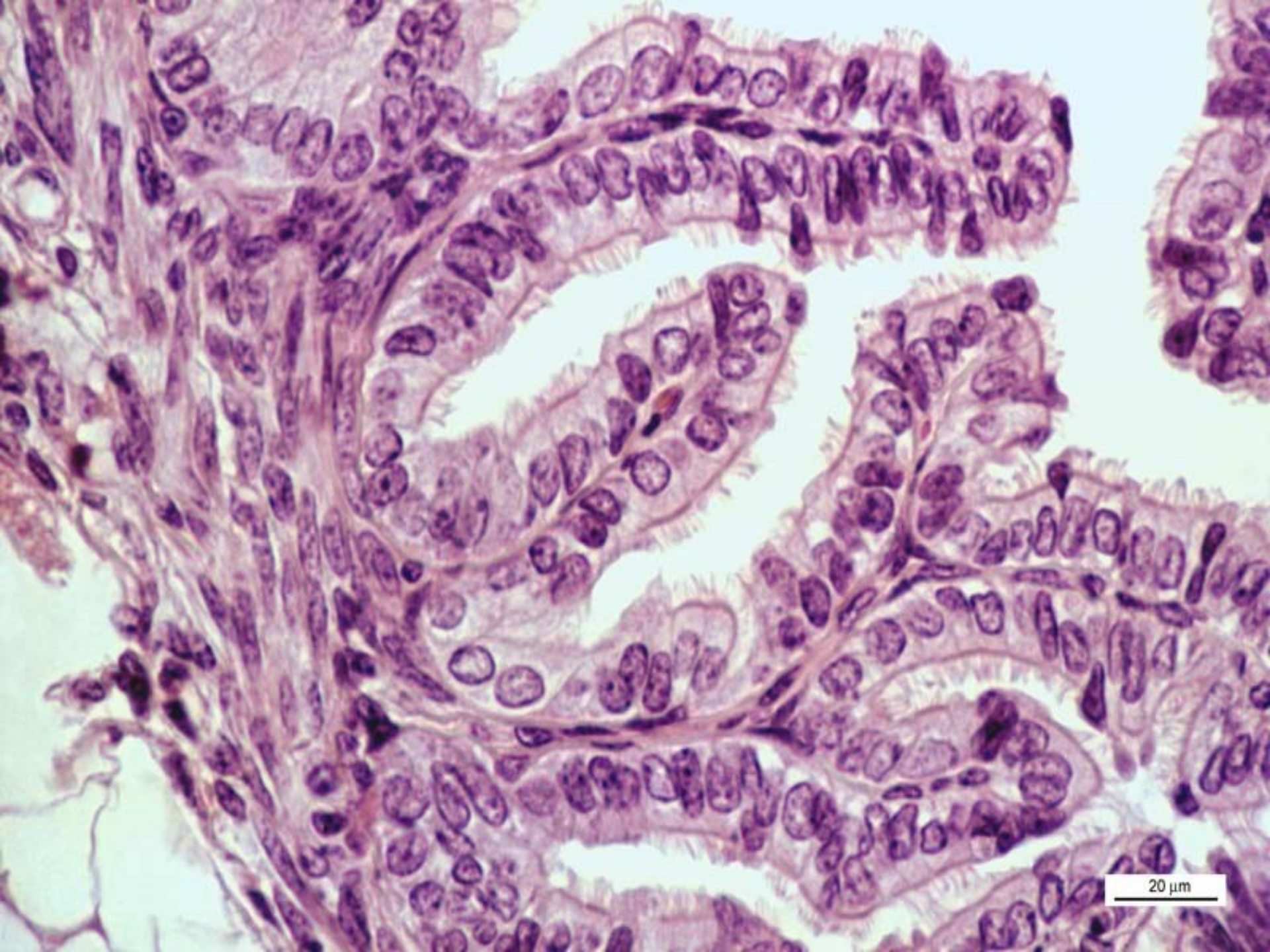
Řasinky, bičíky

- Pohyblivé výběžky cytoplazmy vyztužené **mikrotubuly**:
9 dubletů + 1 centrální pár = **AXONEMA**
- **Bazální tělísko** = centriol
- Žíhaná nožka

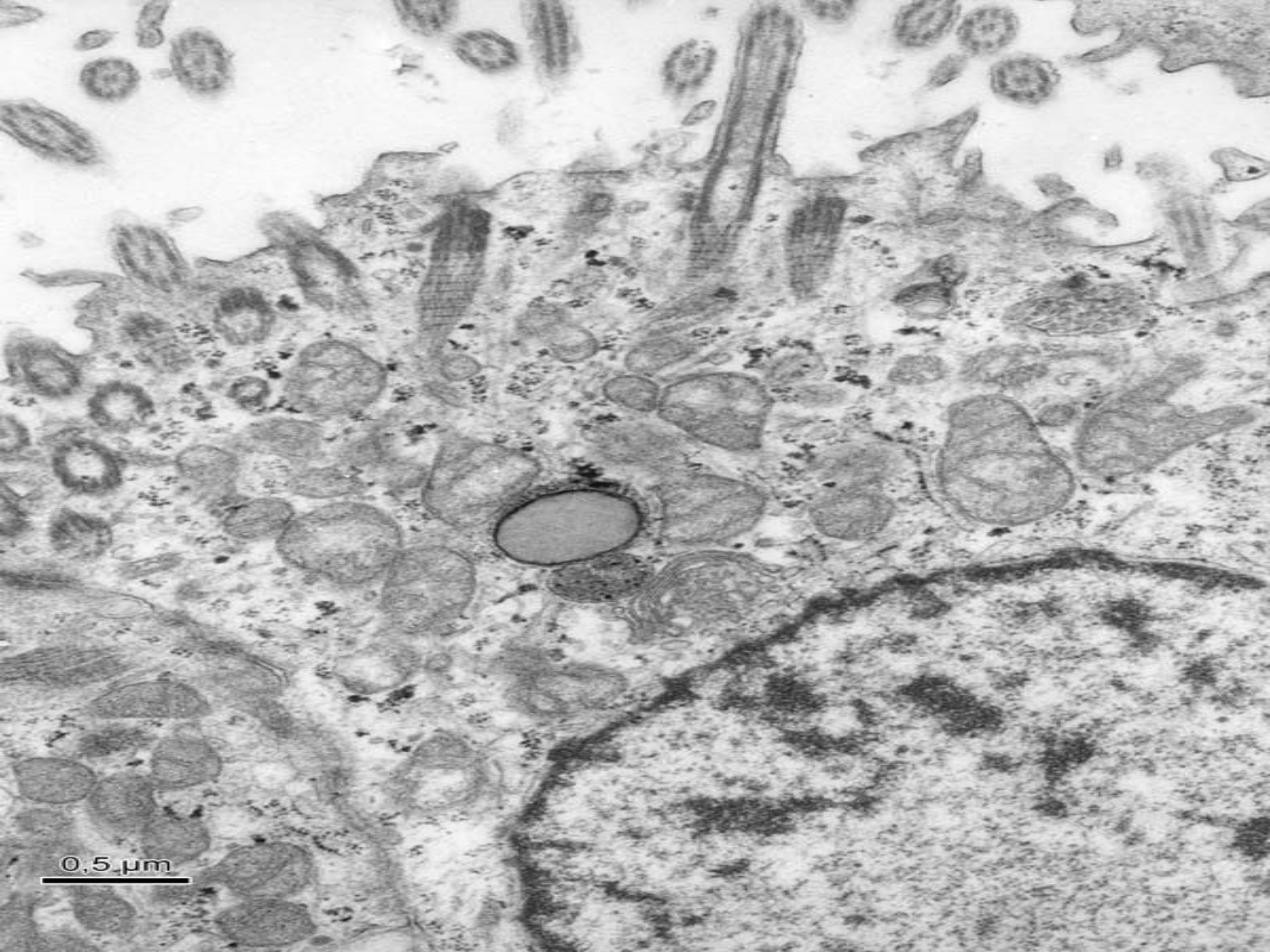

20 μ m

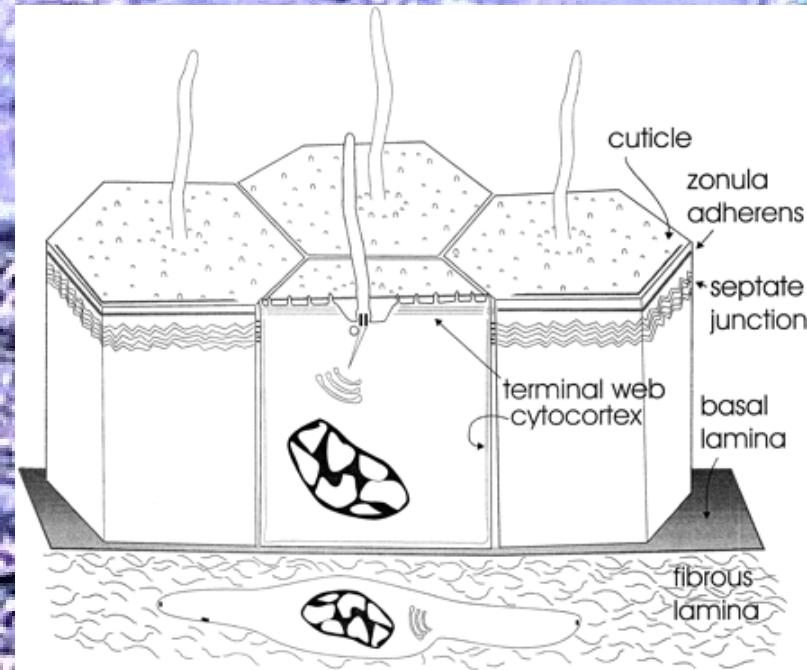
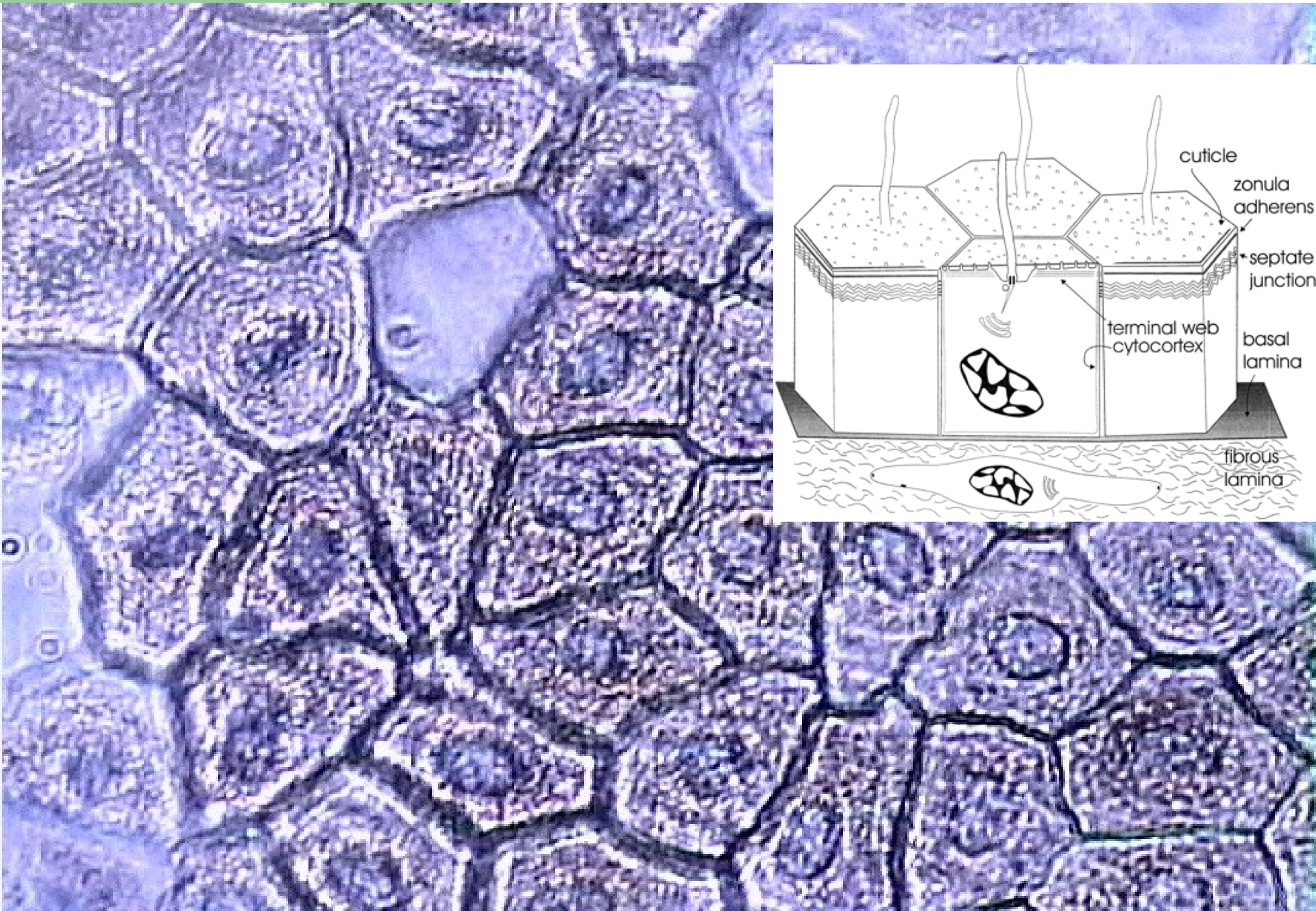

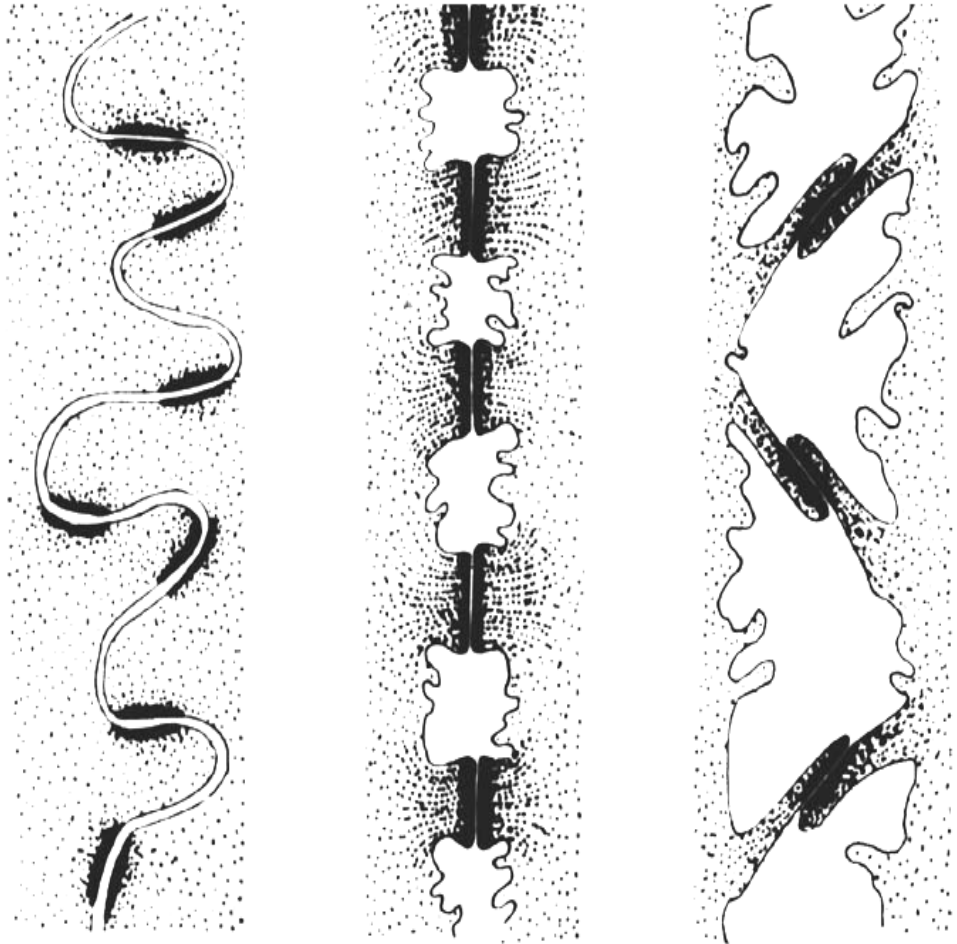
0.5 μm

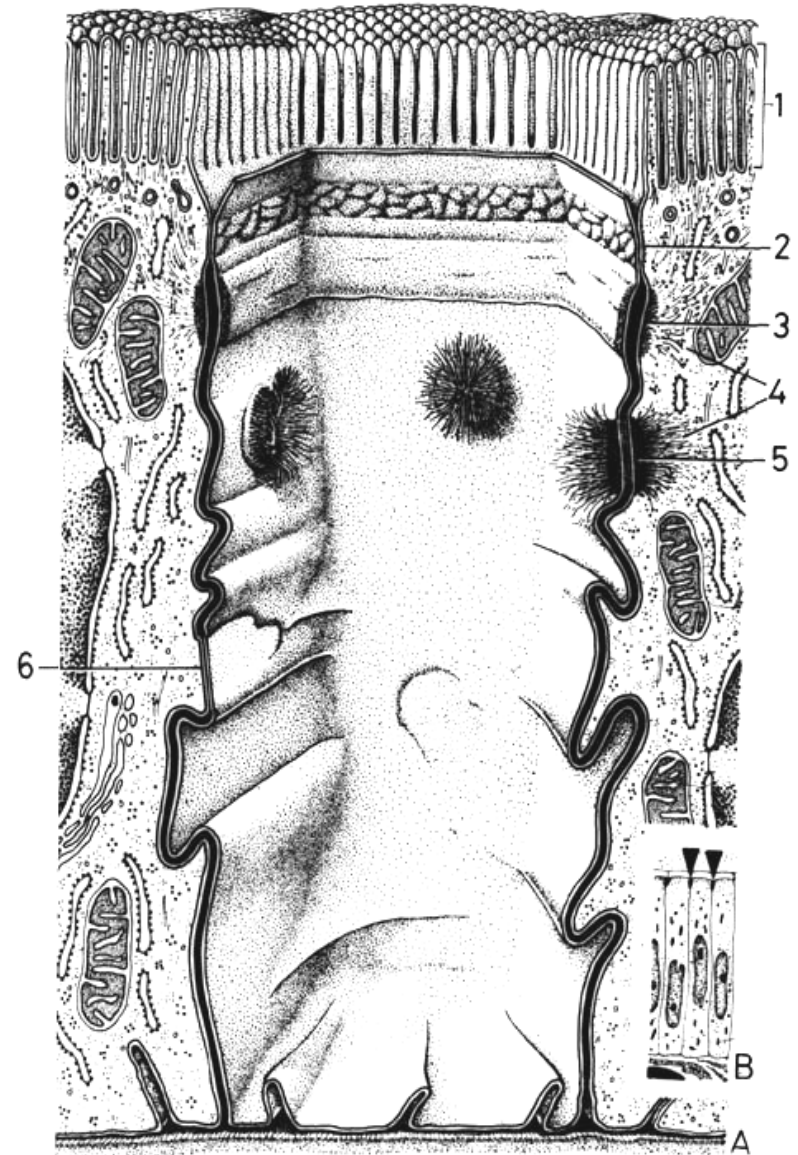
Mezibuněčná spojení

Laterální povrchy, intercelulární štěrbina (20 nm); zonulae a maculae

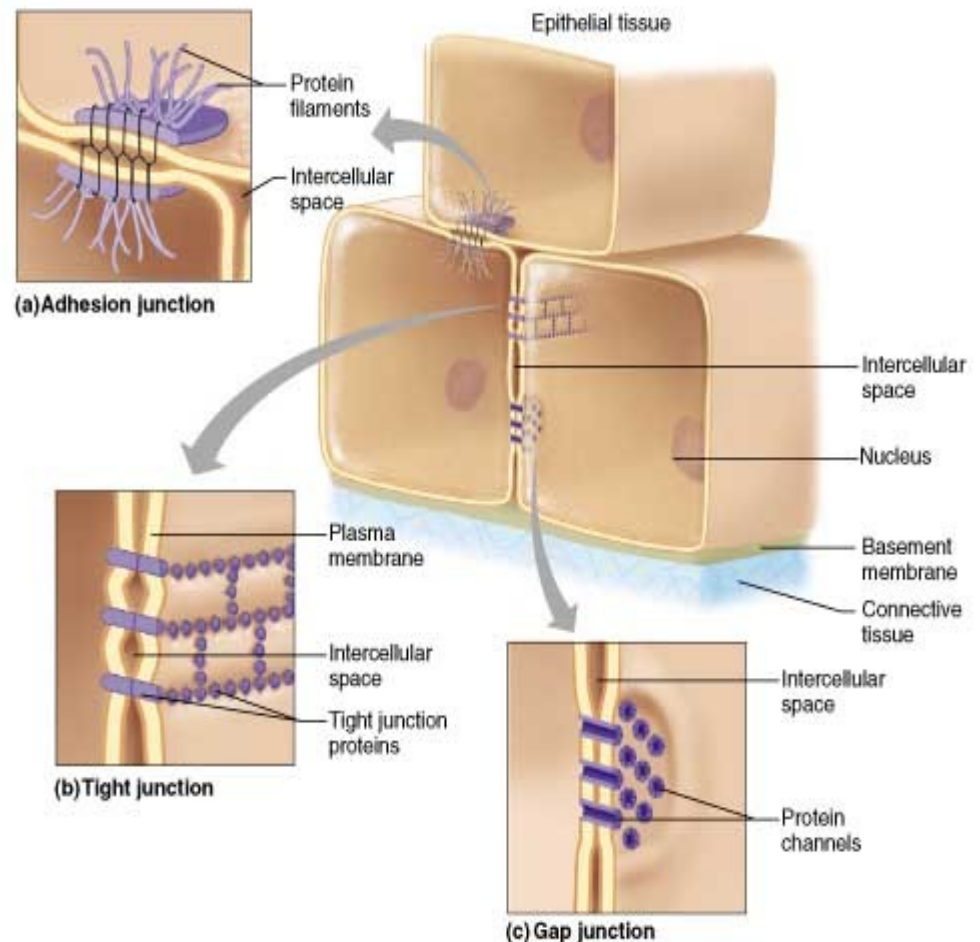

Šířka a tvar intercelulární štěrbiny

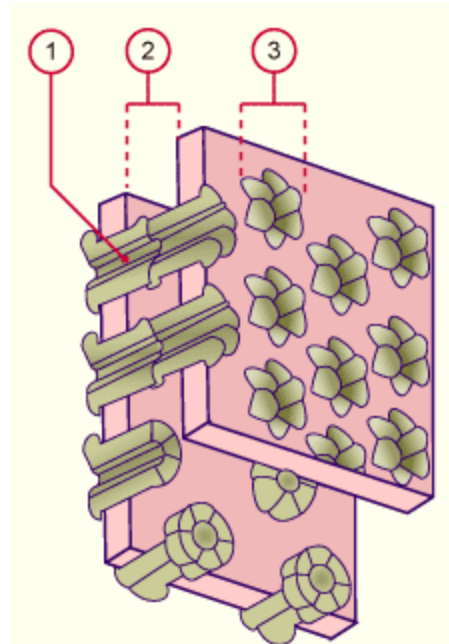
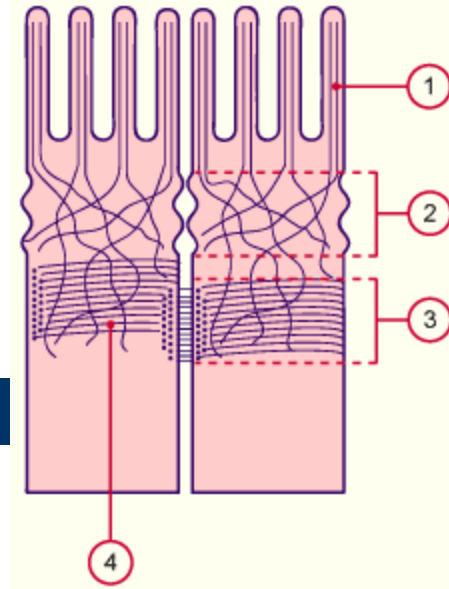
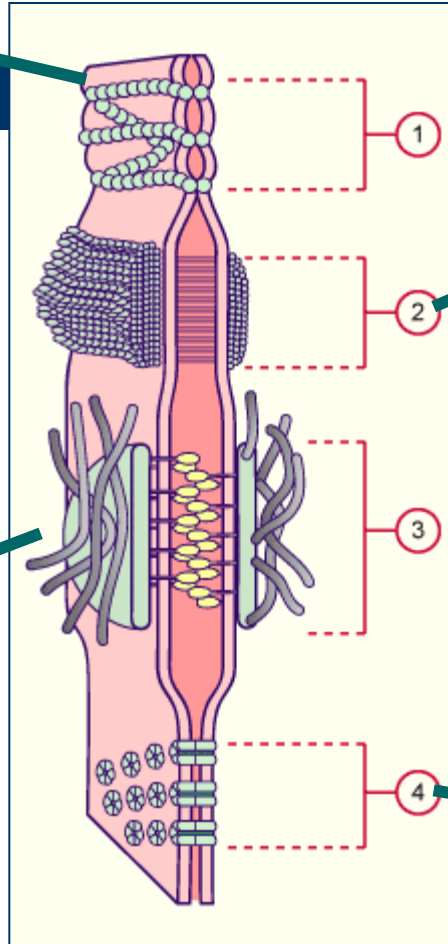
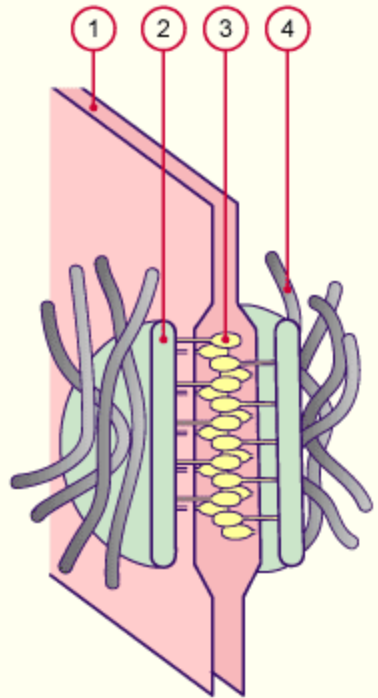
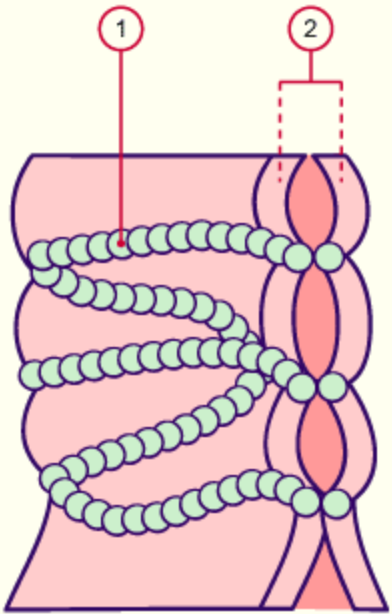
Intercelulární spoje

- těsná=okluzní: zonula occludens,
- adhezní: zonula adherens, dezmosom (macula adherens),
- komunikační: nexus (gap junction).

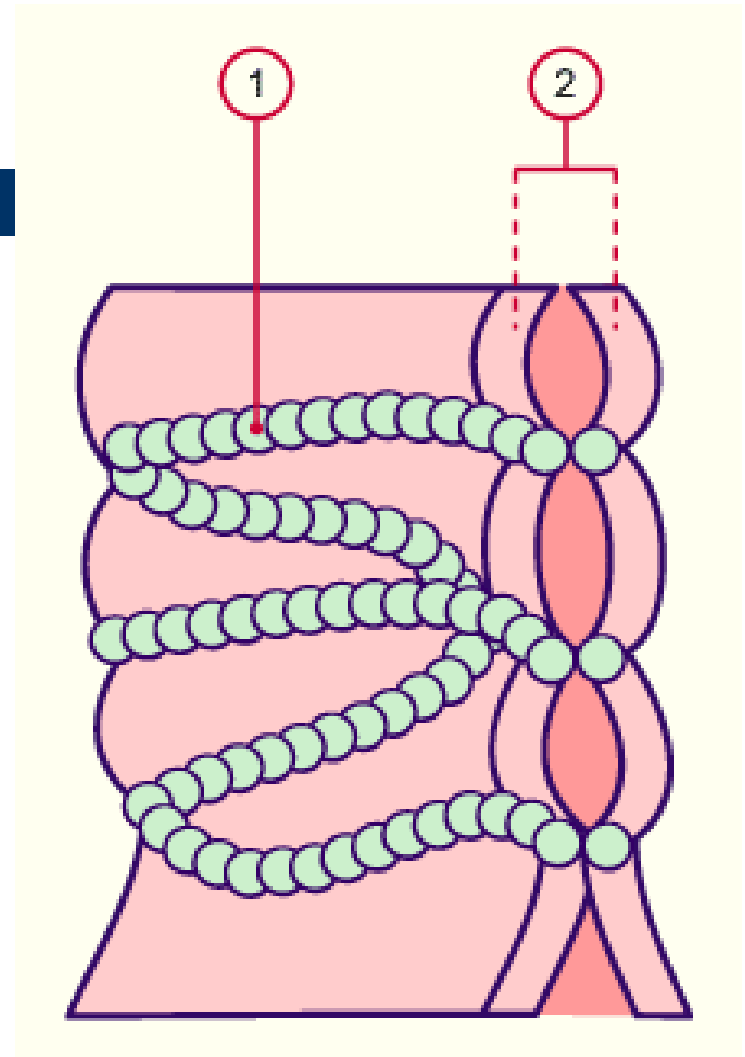

1. ZO, 2. ZA, 3. MA, 4. N

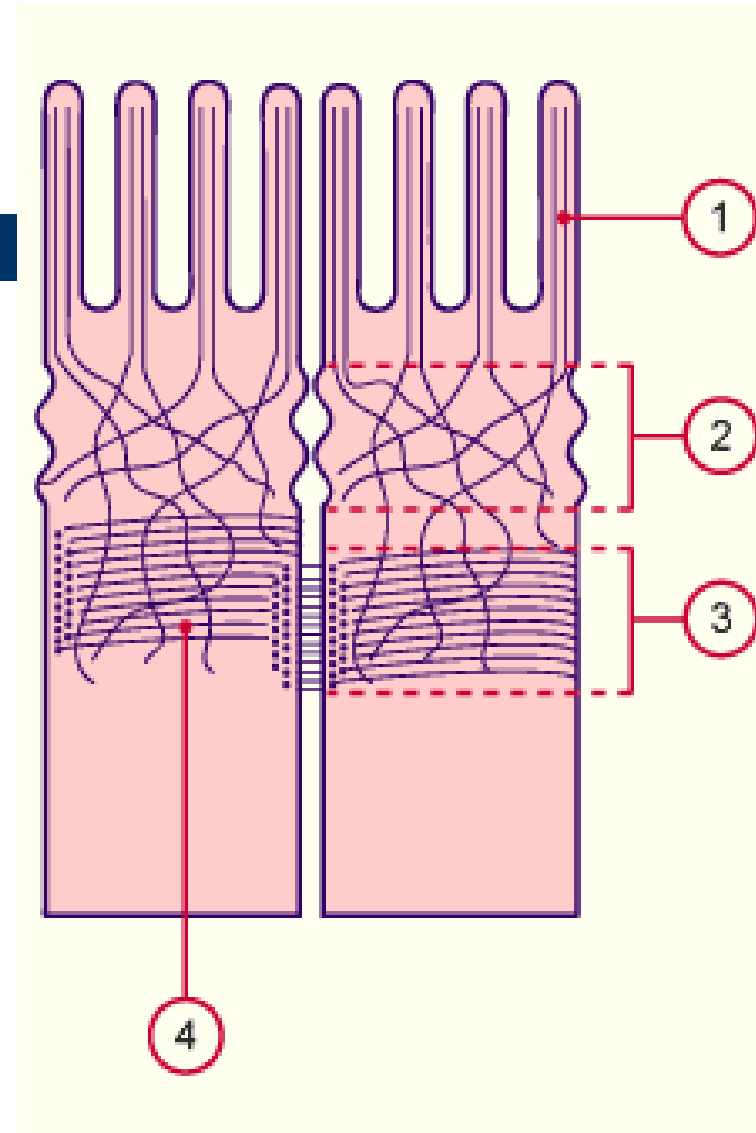
Zonula occludens

- Těsné pásovité spojení blízko apexu buňky
- Plazmalema sousedních buněk místy splývá (společné integrální proteiny – *klaudin*, *okludin*)
- Funkce: utěsnění intercelulární štěrbin

Zonula adherens

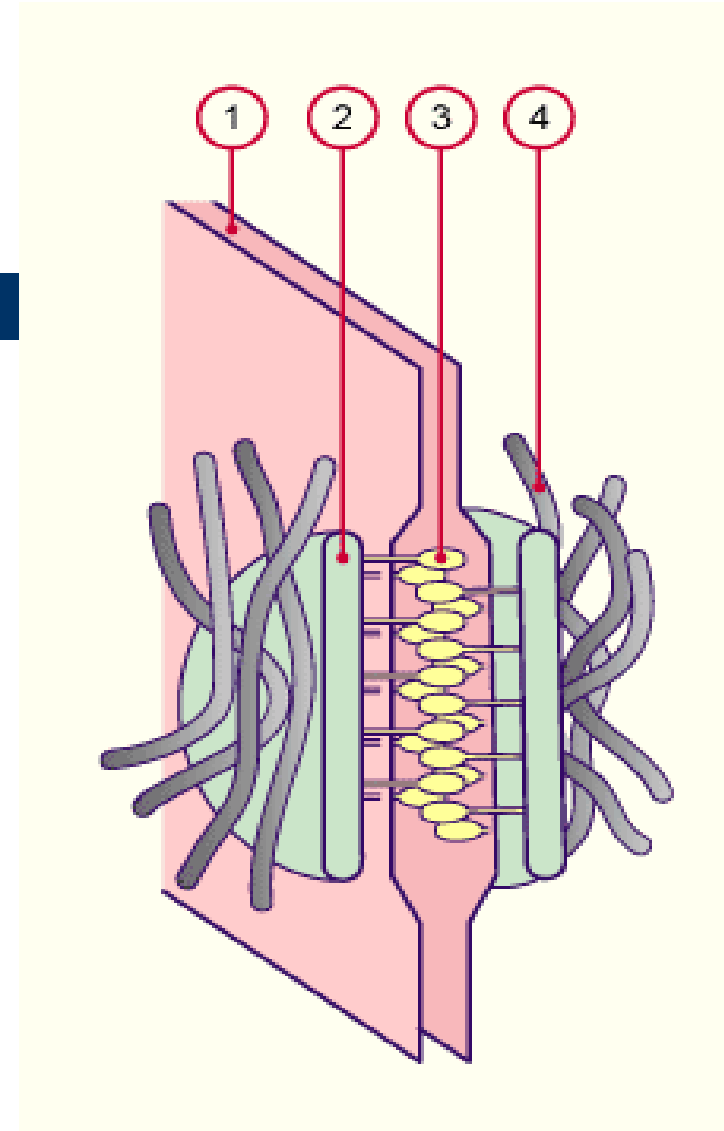
- Pásovité spoj kolem buňky
- Intercel. štěrbina – 20 nm, *kadheriny*
- Aktinová mikrofilamenta (Ø 6 nm)
- Funkce – adheze buněk

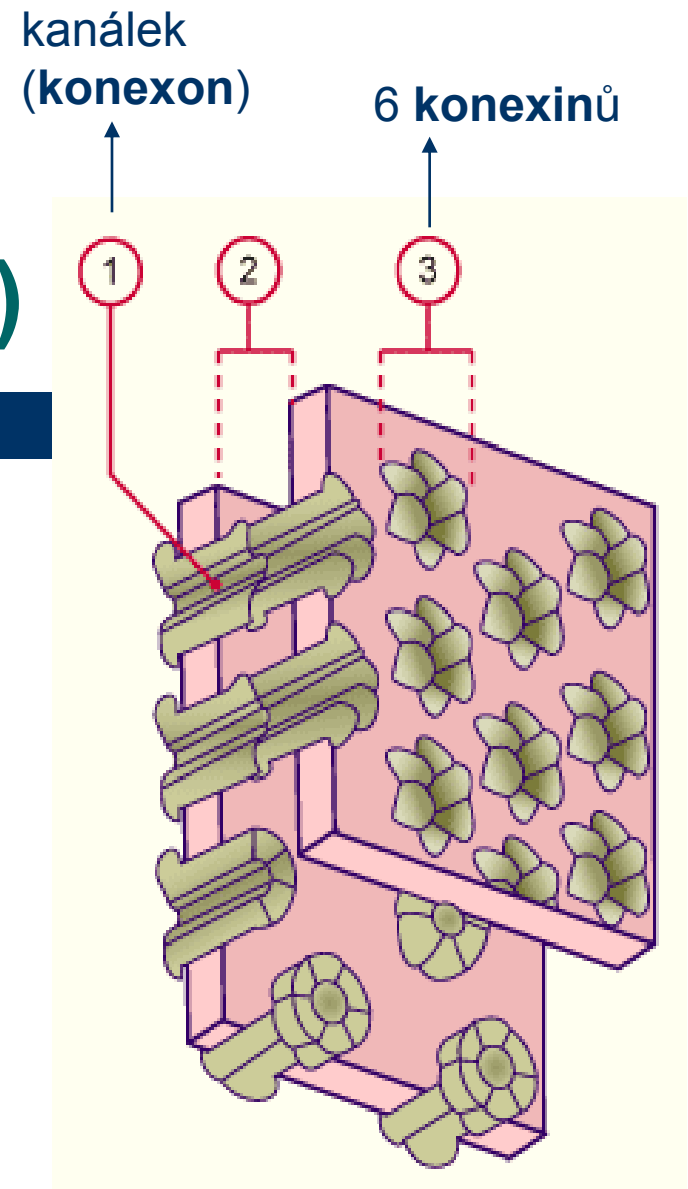
Dezmosom (macula adherens)

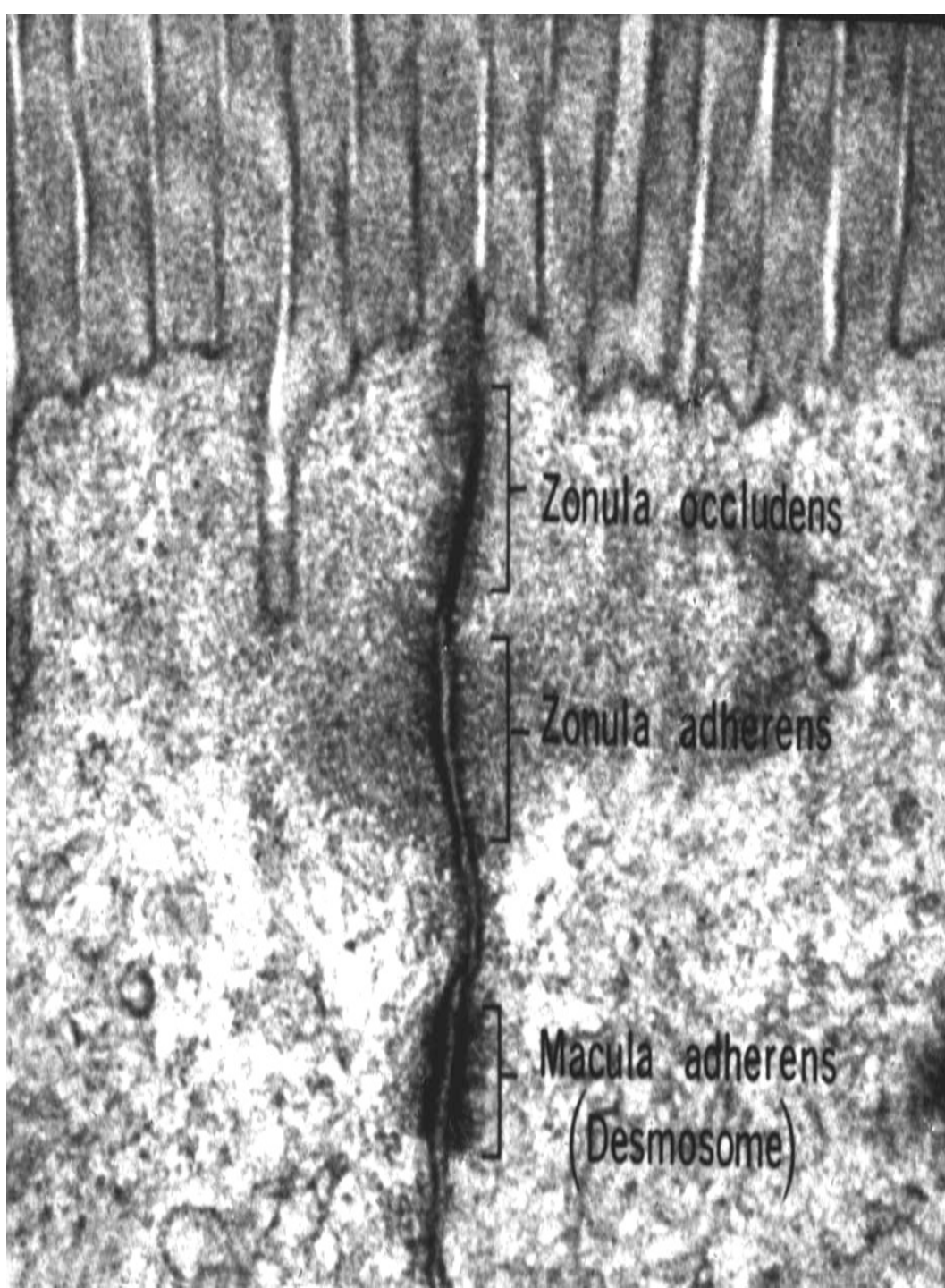
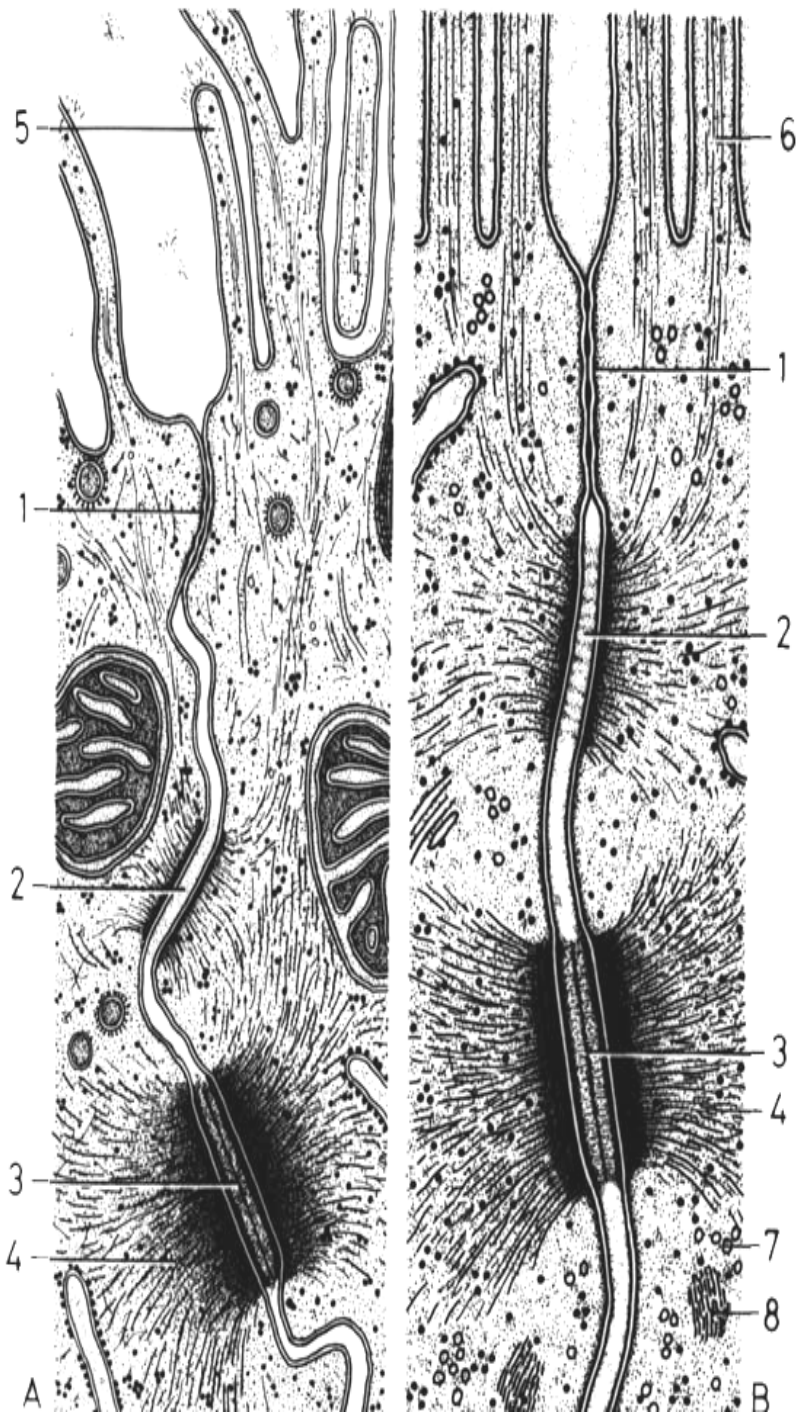
- Diskovitý spoj ($\text{Ø } 0,3\text{-}0,5 \text{ }\mu\text{m}$)
- Intercel. štěrbina – 40 nm;
el.denzní materiál, *kadheriny*
- Tonofilamenta (cytokeratin, $\text{Ø } 8\text{-}10 \text{ nm}$) v el.denzní ploténce
- Funkce - adheze

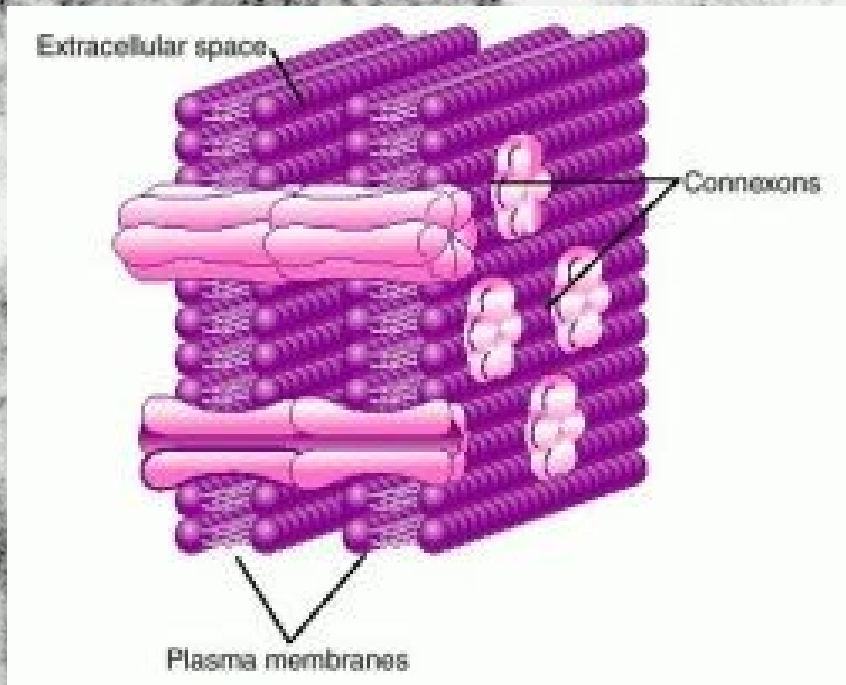
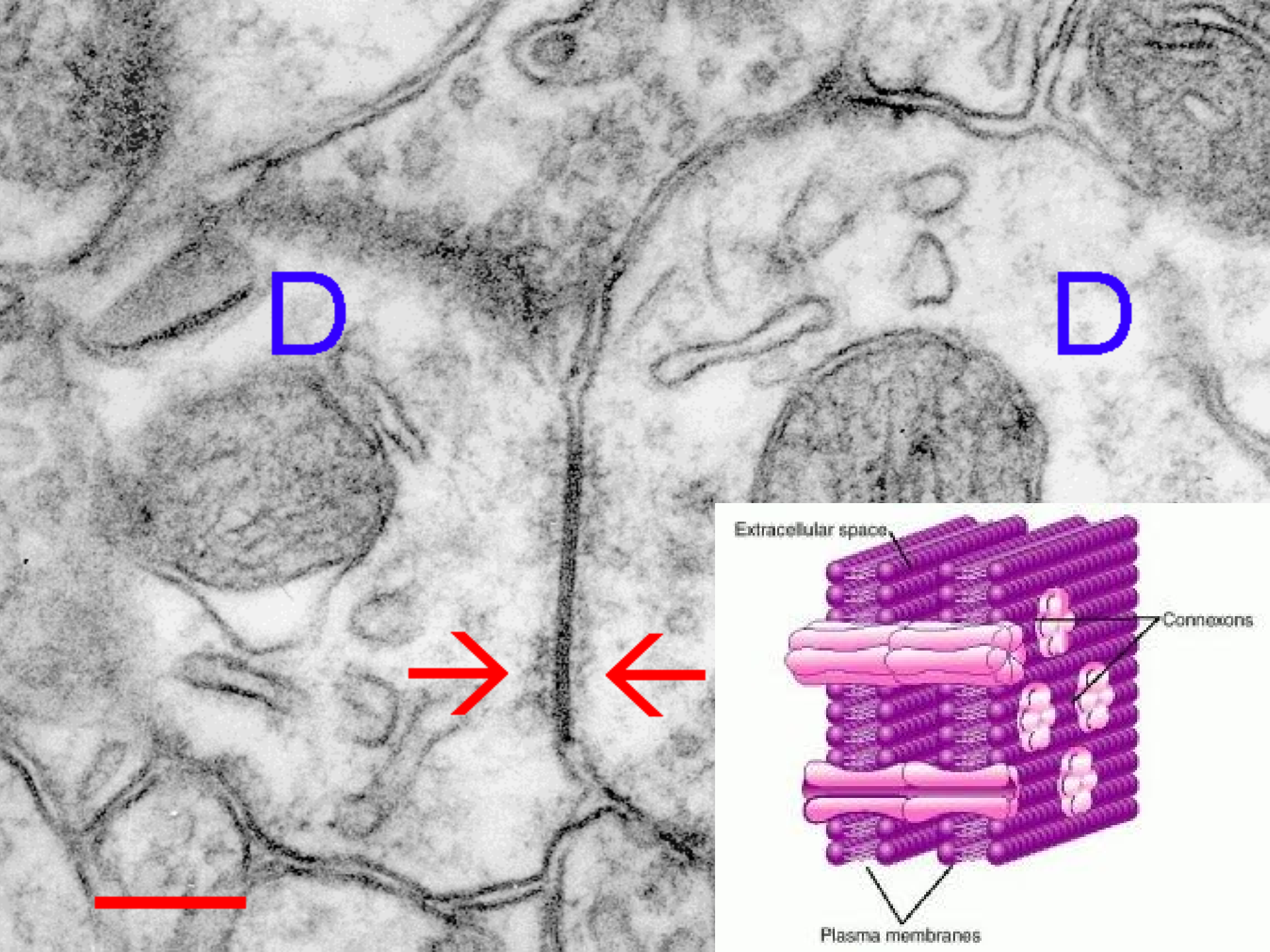
Nexus (gap junction)

- Plošný „kanálkovitý“ spoj
- InterCel. štěrbina – 2 nm
- Funkce - komunikace

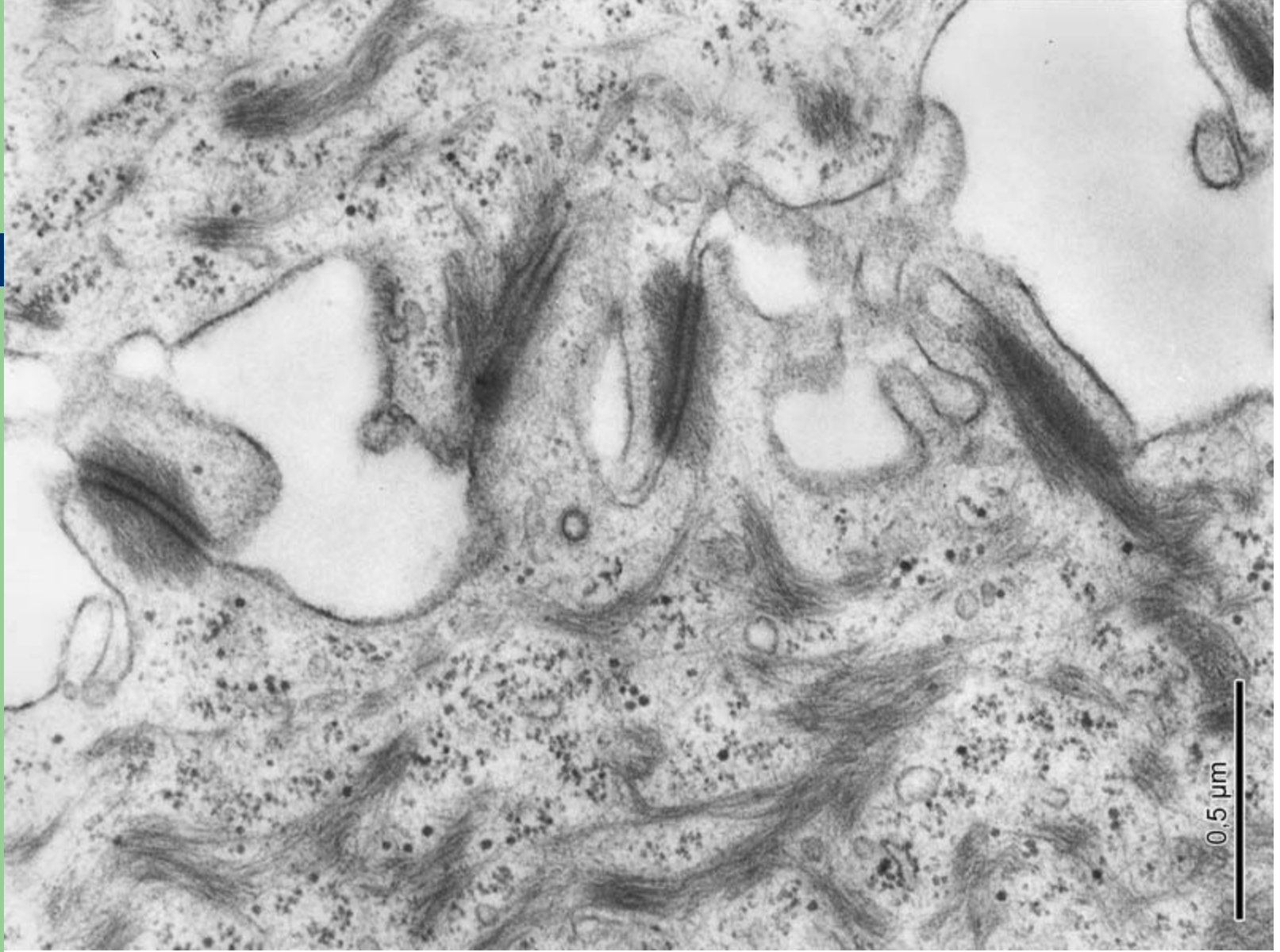

Mezibuněčná spojení - speciality

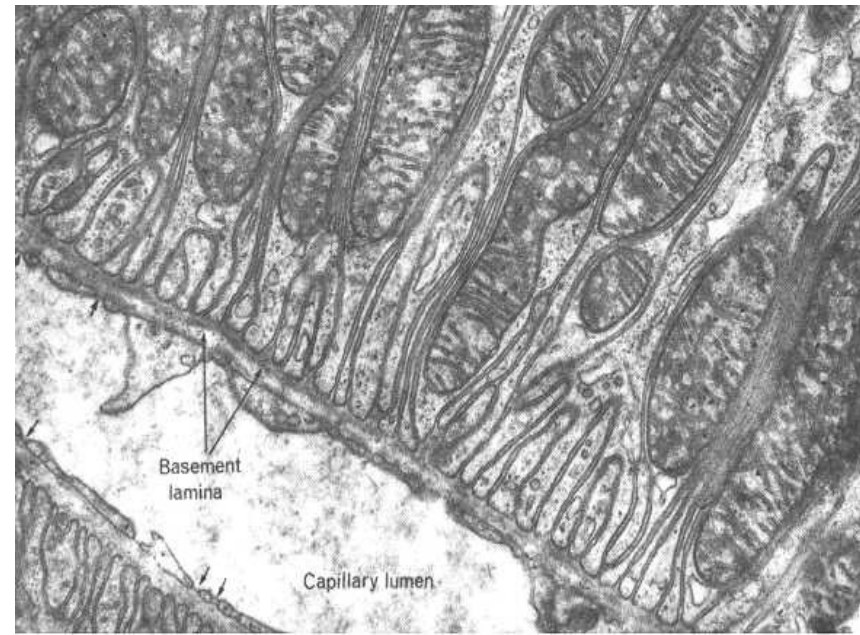
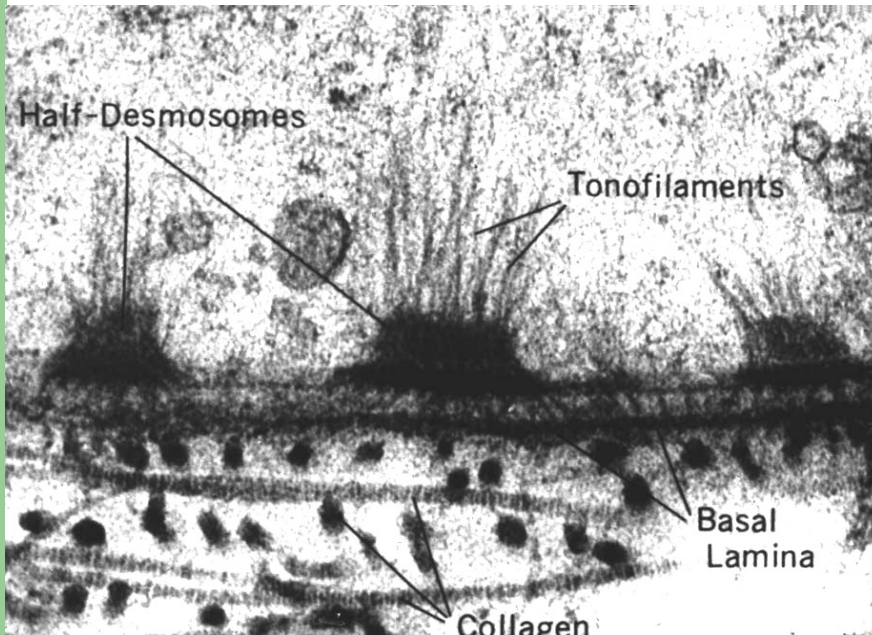
- **Fascia adherens** – v myokardu, obsahují dezmosomy; komunikace „přes nexusy“
- **Spojovací komplex** – kombinace *zonula occludens* (těsnost, pás), *zonula adherens* (pevnost, pás) a *dezmosomů* (body); od apexu k bázi v tomto pořadí, cylindrický epitel
- **Buněčné interdigitace** – na laterální straně buněk, zvětšení povrchu, buňky transportující vodu

0,5 μm

Bazální povrch

- přivrácen k buňce (*viz výše – laterální povrch, vrst. epitelu*)
- přivácen k lamina basalis:
hemidesmosomy   *bazální labyrint*

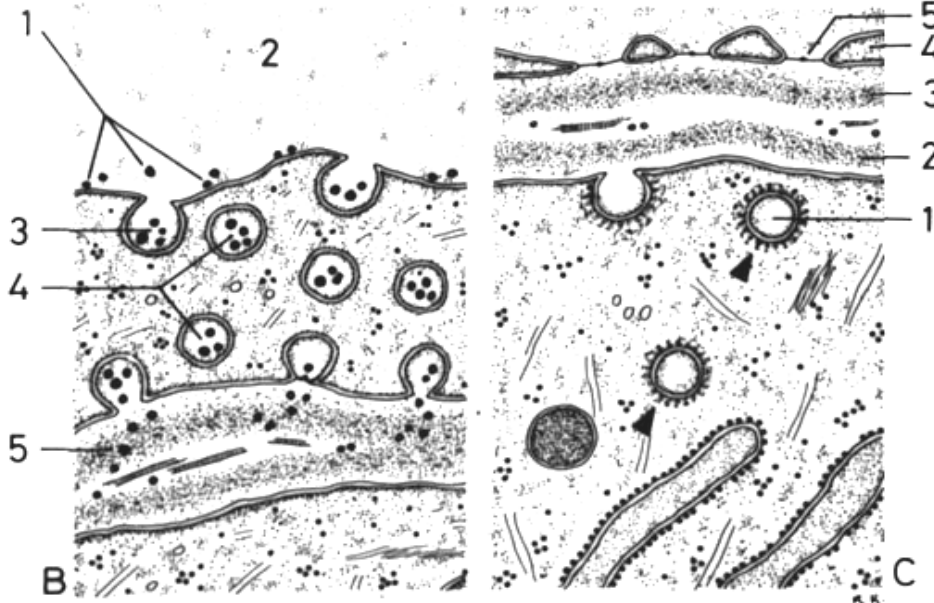
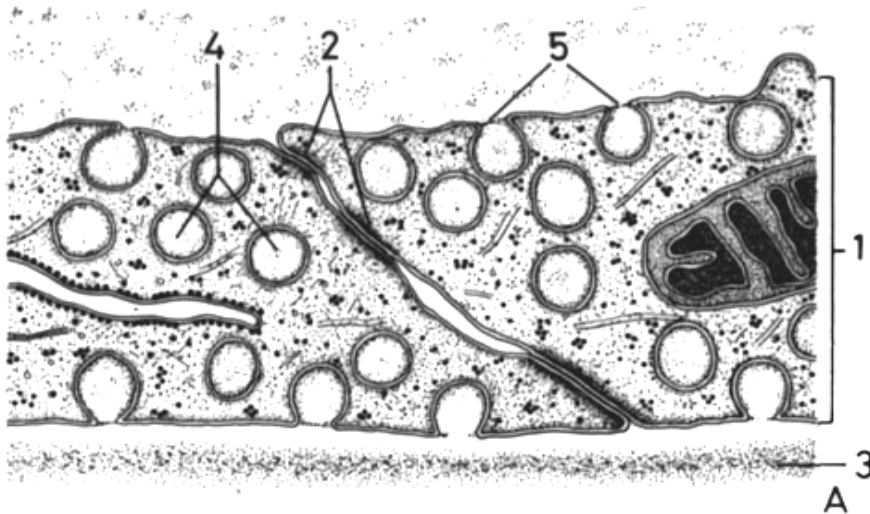

Životní projevy buňky

- **pohyb** (intracelulární, ameboidní, bičíky a řasinky)
- **výměna látek** (příjem, metabolismus, výdej)
- **dráždivost**
- **růst**
- **rozmnožování – mitóza, meióza**
- **smrt – apoptóza, nekróza**

transportní mechanizmy

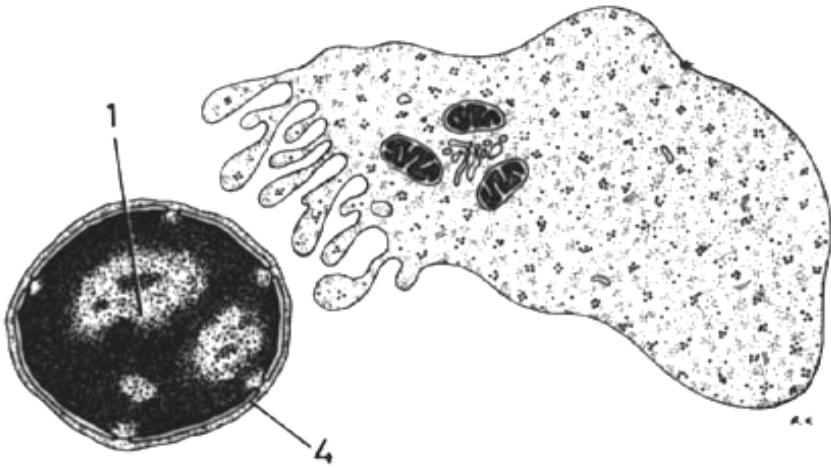
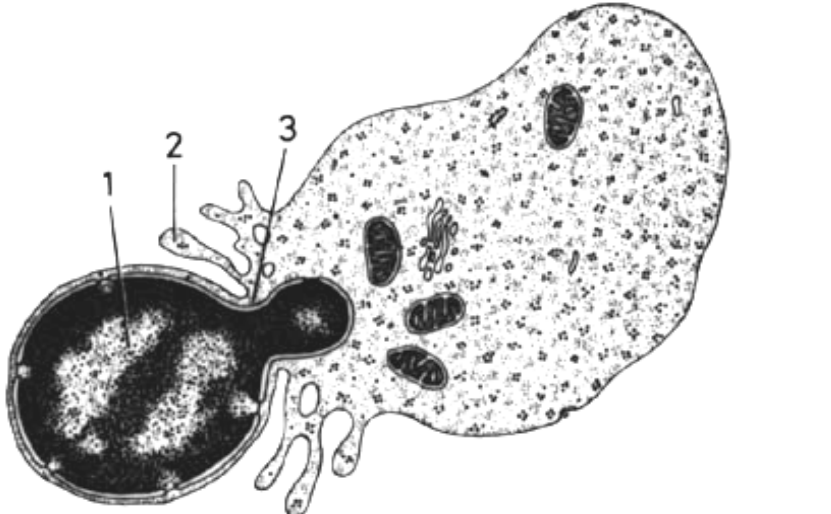
Endocytóza → fagocytóza
→ pinocytóza

*nespecif.
pinoctárními
váčky*

*specif.
„coated
vesicles“*

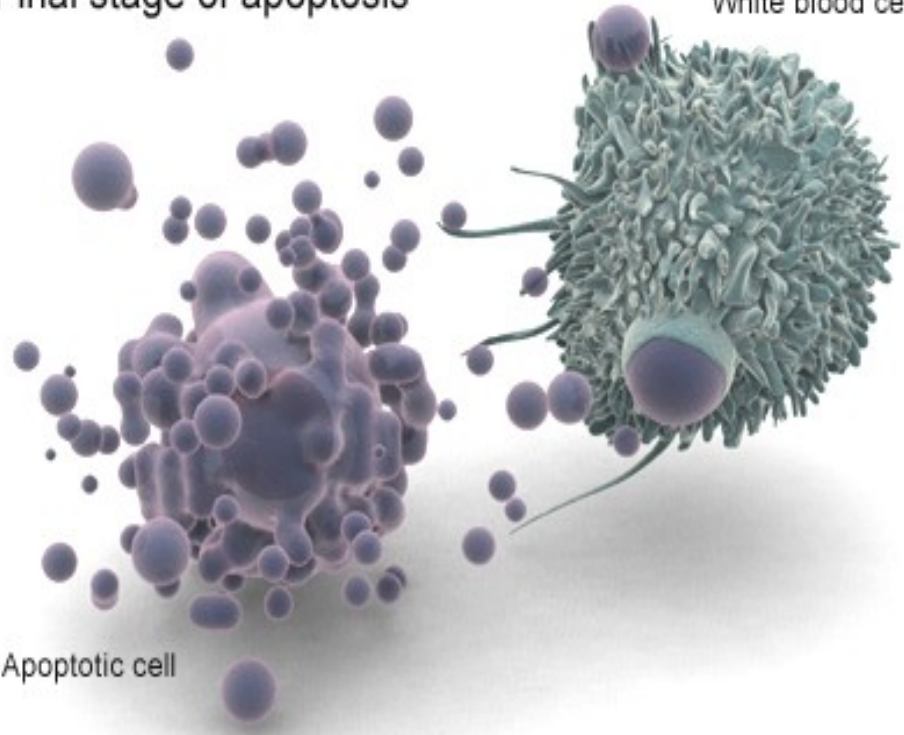
Exocytóza – sekrece
kontinuální a regulovaná

fagocytóza

Final stage of apoptosis

White blood cell

Apoptotic cell

- Definice a stavba buňky
- Stavba biomembrány
- Základní cytoplazma, cytoskelet
- Povrch buňky, buněčná spojení
- Jádro, chromosomy, jadérko
- Buněčné organely – stavba a funkce
- Buněčné inkluze
- Buněčný cyklus. Mitóza a meióza.
- Diferenciace buněk, vznik tkání

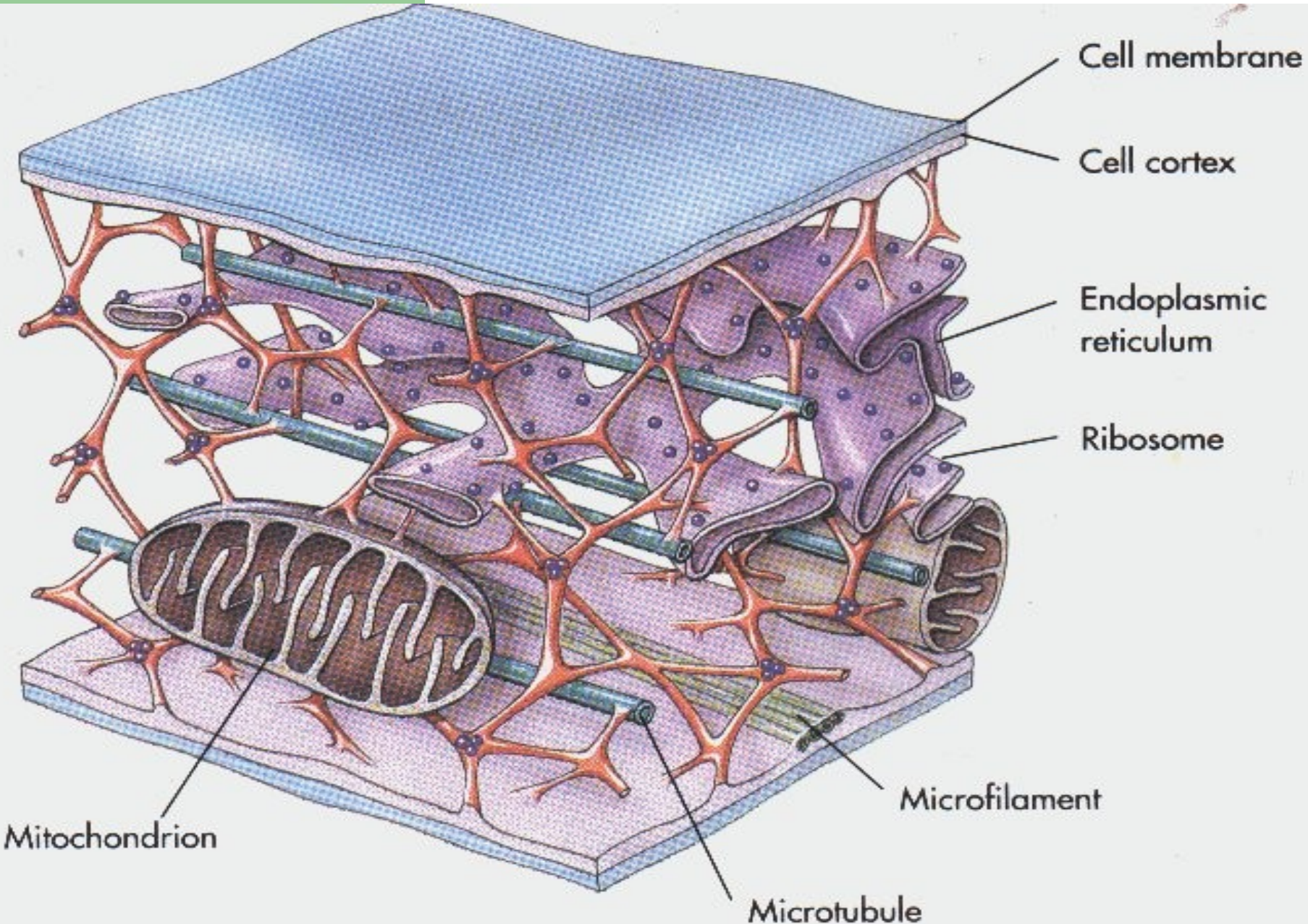

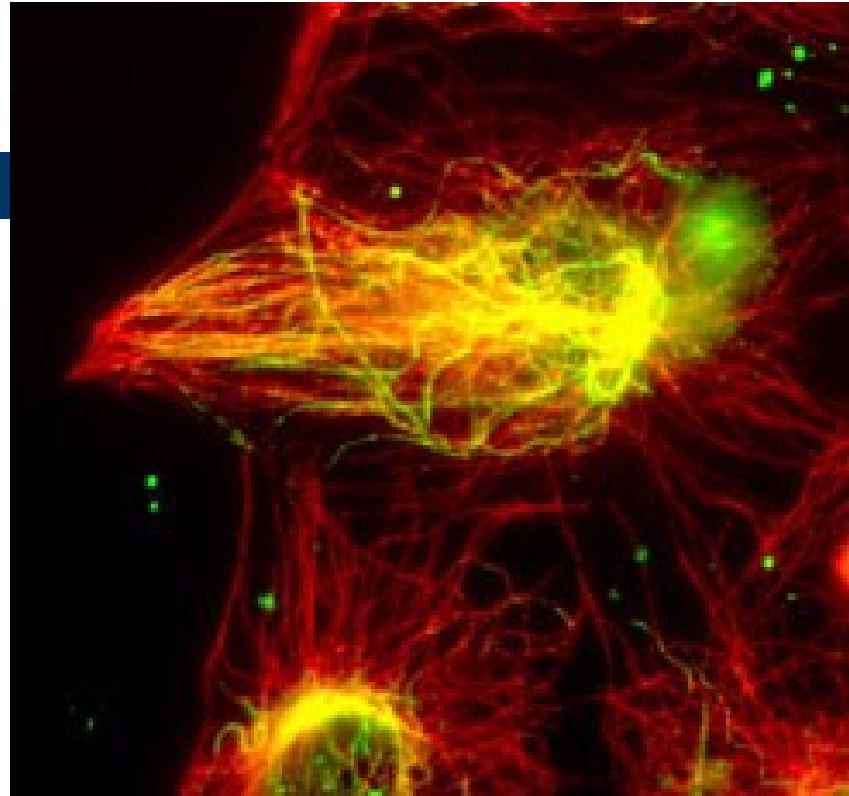
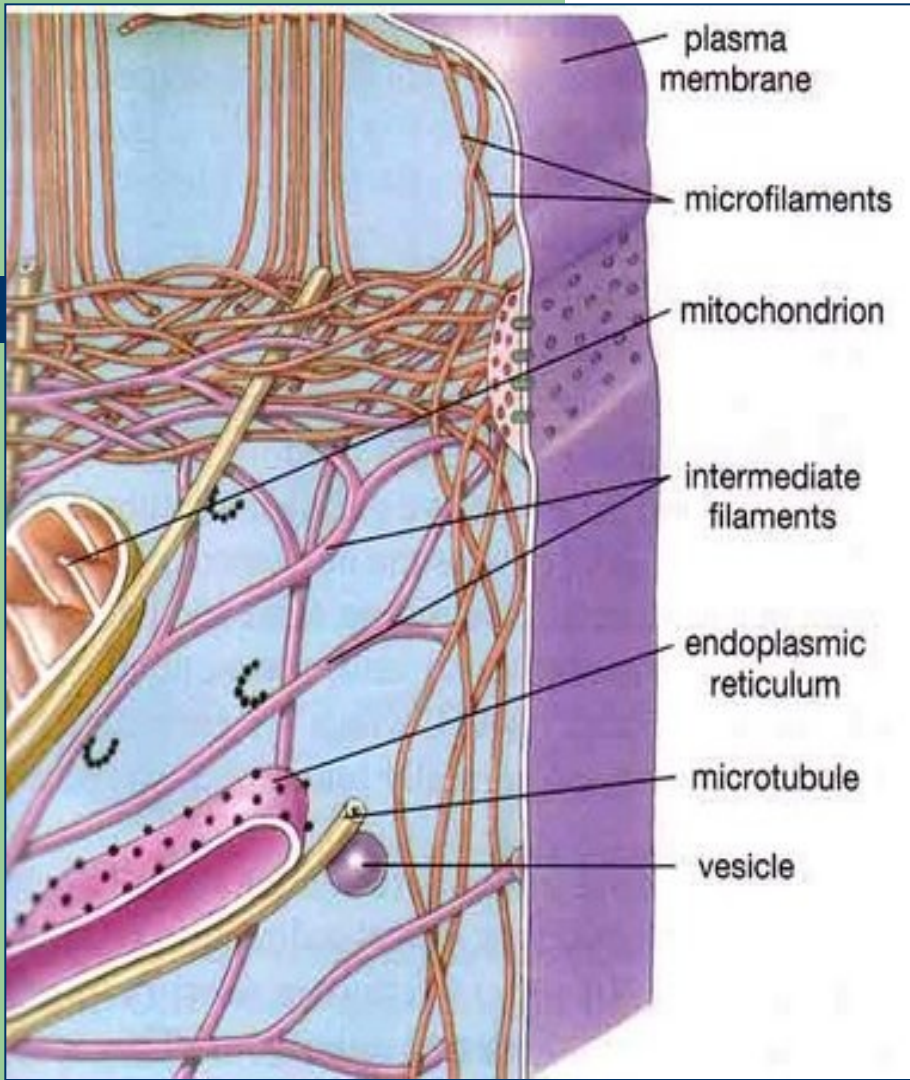
Cytoskelet

- **mikrotubuly (tubulin, Ø 22 nm)**
[centrioly, bazální tělíška, axonema řasinek a bičíčků]
- **mikrofilamenta (aktin, Ø 5-7 nm)**
[subplazmalemální a intracytoplazmatické sítě;
ve svalových buňkách – aktin + myosin]
- **intermediární filamenta (Ø 8-11 nm) – proteiny:**
  - cytokeratin [tonofilamenta v epitelových bb.]
  - vimentin [v buňkách mezenchymového původu]
  - desmin [ve svalových buňkách]
  - neurofilamenta [v neuronech]
  - gliový fibrilární kyselý protein [v buňkách neuroglie]

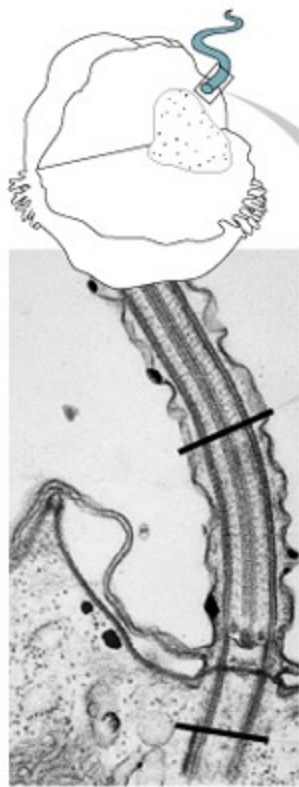

Cytoskelet

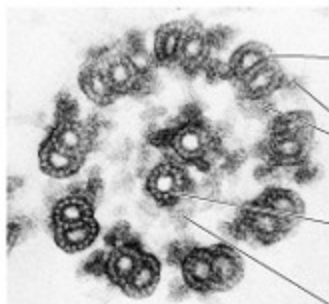

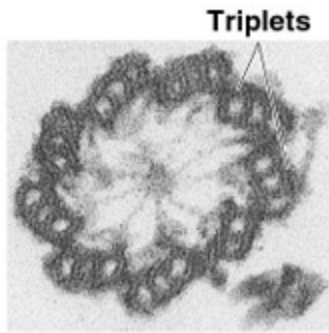

(a) 0.5 μm

©1999 Addison Wesley Longman, Inc.

(b) 0.1 μm

(c) 0.1 μm

